

<คำวด ตี> ให้พ่อแม่เจ้าสาวและพ่อแม่เจ้าบ่าวผูกมือก่อน จากนั้นญาติ ๆ จึงทำการผูกข้อมือบ่าวสาว (ถ้ายังไม่ครบ 3 วัน ห้ามถอดข้อมือออก) ญาติ ๆ มอบเงินเป็นทุนในการสร้างครอบครัว พ่อแม่และญาติร่วมกันดูแลจากไหน นายฤกษ์นำคู่บ่าวสาวไปที่ห้องหอเพื่อบวงสรวงผีบรรพบุรุษด้วยเหล้าและ หมากพลูที่เตรียมไป นอกจากนี้ฝ่ายหญิงเตรียมน้ำสำหรับให้สามีล้างหน้าในตอนเช้าและน้ำล้างเท้า เจ้าสาวจูงมือเจ้าบ่าวเข้าห้อง ทำพิธีไหว้ผี ภาษาซำเร เรียกว่าทำพิธี <หมอบ

ชะเนียง> $\mu \quad \exists \pi \eta \alpha \nu \iota \leftrightarrow \perp k$ เสร็จ นายฤกษ์นำเงินมาโปรยบนที่นอน ผู้หญิงก็นำน้ำไปล้างเท้าให้สามี เป็นการยอมรับว่าสามีมีฐานะสูงกว่าผู้เป็นภรรยาซึ่งจะต้องทำหน้าที่ปรนนิบัติสามี (พิธีกรรมการแต่งงานของชาวซองเรียกว่าพิธีปลูกชา การแต่งงานลูกสาวคนโตผู้ซึ่งเป็นลูกที่ช่วยเหลืองานในบ้านแทนแม่ จะเป็นพิธีกรรมใหญ่ มีการเล่น <กานตัก> หมอบปลูกจะสวมเขี้ยว เขาควยแล้วทำท่าชนหัวไปรอบ ๆ เครื่องเช่นเป็นการแสดงอหิพอย่างหนึ่งของซองคือกรอกกล่าสัตว์ แต่ถ้าเป็นลูกสาวคนอื่นก็มีการเช่นผีโดยมีหมอบปลูก หรือหมอบผีมีสัญลักษณ์ใช้ผ้าขาวพันรอบศีรษะทำพิธีเช่นเครื่องเช่นผีในพิธีแต่งงานของคนซอง ได้แก่ <โควเมอ> คือกระบุงข้าวเปลือก ซึ่งเป็นข้าวพันธุ์สำหรับใช้ปลูกในนา มี<เซงเลง>ซึ่งมีไม้ไผ่สานเป็นกรวย มีหมากพลูอยู่ ปักบนข้าวเปลือก ไก่ต้ม 1 ตัว ลูกปัด กำไล เงิน ทอง วางไว้บนข้าวเปลือก ขวานปลูก เกี่ยวเกี่ยวข้าว รูปเทียน ชามใส่ข้าวสาร ถาดขนม และถาดผ้าขาว ของเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ของการตั้งครอบครัวใหม่ หมอบปลูกทำพิธีเช่นผีบรรพบุรุษ และใช้ผ้าขาวที่วางในถาดคลุมศีรษะคู่บ่าวสาว แสดงว่าทั้งสองคนเป็นสามีภรรยาแล้ว มีรายละเอียดอื่น ๆ อีก แต่ที่โดดเด่นคือหมอบปลูกจะจับศีรษะคู่บ่าวสาวโอบก้นเบา ๆ หมายความว่าให้ร่วมกันทำมาหากิน นอกจากนี้รายละเอียดของพิธีการแต่งงานของชาวซองต่างจากชาวซำเรไปเล็กน้อย เมื่อเจ้าบ่าวมาถึงบ้านเจ้าสาว เจ้าสาวจะคลุมผ้าที่ศีรษะ พ่อเจ้าสาวจูงเจ้าสาวมารับเจ้าบ่าวที่หน้าบ้าน นำน้ำมาล้างเท้าให้เจ้าบ่าว แล้วจูงไปนั่งด้วยกันเพื่อเริ่มพิธี นอกจากนี้เครื่องแต่งงานของคนซองยังต้องมีกระบุงข้าวกลิ้ง เกราะ ซอ และมีการเล่นกานตัก รำว่ารำควย เป็นต้น; นางจิ้น ผันผาย ชาวซอง ตำบลคลองพลู จังหวัดจันทบุรี ผู้ให้ข้อมูล)

เมื่อเสร็จพิธี คู่แต่งงานใหม่ก็จะออกมาพบแขก ร่วมกินเลี้ยงฉลองด้วยกัน หลังจากนั้นผู้ชายอยู่ที่บ้านผู้หญิงให้ครบ 3 คืน จากนั้นจะอยู่บ้านของใครก็ได้แล้วแต่สะดวก เมื่อมีลูกแล้วจึงจะแยกบ้านออกไป

ส่วนใหญ่คนโบราณแต่งงานอายุราว 15-16 ปี เลือกคู่แต่งงานกันเอง คนรุ่นหลังแต่งงานกับคนนอกกลุ่มมากขึ้น พิธีแต่งงานจึงเปลี่ยนไป ผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมอื่น ๆ เช่นวัฒนธรรมไทย

พิธีขึ้นบ้านใหม่

พิธีขึ้นบ้านใหม่สำคัญสำหรับชาวซำเร เพราะจะนำความสุขความเจริญมาให้เจ้าของบ้าน มักจะจัดในเดือน 6 หรือเดือน 8 ทางจันทรคติ นิยมจัดในวันศุกร์เป็นวันเย็นมีความสุข หรือวัน

จันทร์ถือเป็นวันโชคดีในการทำมาค้าขายและการหาเลี้ยงชีพ หรือจัดตามวันเกิดของแม่บ้าน แต่วันพฤหัสบดีกับวันเสาร์ไม่นิยม

การขึ้นบ้านใหม่ของชาวมุสลิม ต้องเตรียม น้ำใส่ไห เขียนหมากพร้อมหมากพลู รูป 5 ดอก เทียน 1 คู่ เงิน 12 บาท แมว 1 ตัวถือว่าแมวเป็นสัตว์มีสกุลเป็นมงคล นอกจากนี้ยังนิยมนำหินลับมีด ขึ้นบ้านใหม่เป็นเคล็ด ให้มีความหนักแน่น(ของอื่น ๆ นำมาที่หลังก็ได้) (ชาวกะชอง เตรียมของขึ้นบ้านใหม่ได้แก่ ข้าวสารถ้วยเล็ก ๆ ค้าย เหล้า เงิน 12 บาท รูป เทียน หมาก บุหรี่ แมว 1 ตัว และเครื่องใช้ในครัว เช่น เตา หม้อ น้ำ เกลือ ฯลฯ (Noppawan, 2003: 15) ก่อนขึ้นบ้านถือของเหล่านี้ และของใช้ต่าง ๆ เดินวนรอบบ้าน 1 รอบ ร้องตะโกนเป็นเคล็ดว่าบ้านนี้ขายตาอยู่หรือเปล่า ลูกหลานมาอยู่กับยายตา ช่วยให้ทำมาหากินร่ำรวยด้วยนะ จากนั้นสามีภรรยาขึ้นบ้านพร้อมกัน ตามด้วยแขกเหรื่อ เอาเขียนหมาก แมว ไหใส่น้ำ และของอื่น ๆ ขึ้นบ้าน จากนั้นเอาน้ำไปพรมบนบ้าน ยกข้าวปลาไปกินกันบนบ้าน (ของปฏิบัติคล้ายชาวมุสลิม มีการเดินรอบบ้านทักทายเป็นเคล็ดให้อยู่ดี ทำมาค้าขึ้น; นางจิ้น ผันผาย ชาวชอง ตำบลคลองพลู จังหวัดจันทบุรี ผู้ให้ข้อมูล) ชาวมุสลิมไม่มีการพันด้ายที่เสาเอกตอนพิธีขึ้นบ้านใหม่เพราะได้พิธีนี้ตั้งแต่ตอนสร้างบ้าน มีการโยนเศษเงินใส่ในหลุมที่ฝังเสาบ้านทุก ๆ หลุม และพันด้ายขาวที่เสาบ้านทุกเสา (พิธีขึ้นบ้านใหม่ของชาวกะชองมีผู้นำพิธีบอกกล่าวแม่ธรณีว่ามีการย้ายบ้าน มีการพรมน้ำมนต์ และโยนเหรียญเสี่ยงทายก่อนที่จะขึ้นของขึ้นบ้าน ผู้ทำพิธีนำด้ายมาพันที่เสาเอกที่อยู่กลางบ้านตอนขึ้นบ้านใหม่ด้วย (Noppawan, 2003: 16) ส่วนชาวชองทำพิธีพันด้ายที่เสาบ้านตั้งแต่ตอนสร้างบ้านเช่นเดียวกับชาวมุสลิม แต่พันด้ายที่เสาเอก และเสาโทอีก 2 เสาเท่านั้น นอกจากด้ายขาวแล้วยังนำผ้าแดงมามัดติดไว้ที่เสาบ้านด้วย ; นางจิ้น ผันผาย ชาวชอง ตำบลคลองพลู จังหวัดจันทบุรี ผู้ให้ข้อมูล)

พิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย

เมื่อมีคนตาย สมัยโบราณเอาศพไปฝัง สัปพากเป็นคล้ายเสื้อห่อศพไปฝัง ตั้งครุฑที่ทางป่าช้าโดย เอาข้าวสุก แขนง เหล้า ไปเช่นเจ้าป่าพญาไม้ ว่ามาฝังศพ เอาศพวางลง ขุดดินฝัง ไม่มีการมัดตราสังข์ ห่อด้วยเสื้อหรือต่อโลงกันเอง สถานที่ฝังศพสมัยก่อน ฝังบริเวณที่ราบชายทุ่ง ตอนนั้นยังไม่มีวัดในหมู่บ้าน วัดเพิ่งสร้างได้ราว 40 - 50 ปี

สมัยนี้ ญาติผู้ตายเอาเทียน เหล้า 1 ขวด เงิน 12 บาท ไปเชิญสัปเหร่อมาที่บ้านผู้ตาย สัปเหร่อจะอาบน้ำศพ มัดศีรษะ มือ เท้าด้วยสายสิญจน์ เอากรวยใบตอง ดอกไม้ รูปเงิน ใส่ในมือผู้ตาย แล้วจึงนำศพใส่โลงซึ่งไปขุดจากมูลนิธิที่บ่อไร่ จะบริจาคค่าโลงเท่าไรก็ได้

การเผา ตั้งโลงบนไม้พิน 32 ท่อน ซึ่งเท่ากับอวัยวะทั้ง 32 ของมนุษย์ ล้างหน้าศพด้วยน้ำมะพร้าว เอาเงินใส่ไป 12 บาทเป็นค่าครู นิมนต์พระเทศน์ (สวดเป็นภาษาไทย) เก็บไว้ 100 วัน แล้วจึงเผาศพ หลังจากเผาศพแล้ว วันต่อมาสัปเหร่อจัดกระดูกผู้ตายป็นเป็นหุ่นรูปโครงกระดูก เชื่อกันว่าผู้ตายจะเกิดใหม่โดยมีอวัยวะครบ 32 ประการ เรียกญาติมาเก็บกระดูกใส่โกและฝังในหลุม

ฝากไว้ที่วัด พอถึงเวลาทำบุญให้บรรพบุรุษและญาติในเดือน 3 ทางจันทรถดึกก็เอากระดูกมาทำบุญให้ผู้ตาย

(สัมภาษณ์ นายมานิตย์ รัตนมูล อายุ 60 ปี เรียนจบ ป.2 อ่านภาษาไทยได้ เขียนไม่ได้ เคยบวช 2 พรรษา เป็นสัปเหร่อที่วัดมะม่วง สืบทอดจากอาจารย์หมง เรียนคาถาโดยจดให้แล้วมาอ่านมาดุท่องจำเอา และเป็นผู้ทำพิธีเช่นผีตายโหง ผีอารักษ์ ผีชี เช่นศาลพระภูมิ สะเดาะเคราะห์ ฯลฯ ให้แก่คนในหมู่บ้าน)

(5.2) อาการเจ็บไข้ การรักษา และยารักษาโรค

จากหมวดคำศัพท์เกี่ยวกับอาการเจ็บไข้ การรักษา และยารักษาโรค นำไปสู่การสอบถามหมอพื้นบ้าน ผู้มารับการรักษา และญาติที่มาด้วย เพื่อให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับ “ทฤษฎีโรค” (หมายถึงระบบความเชื่อหรือระบบแนวความคิดเกี่ยวกับความเจ็บป่วย อันได้แก่สาเหตุของความเจ็บป่วยและวิธีการจัดการกับความเจ็บป่วย) และ “ระบบการดูแลสุขภาพ” เพื่อเป็นแนวทางการวิเคราะห์พฤติกรรมหรือโลกทัศน์เกี่ยวกับการรักษาโรคของชาวจัมเร

ชาวไทยจัมเรมีความเชื่อเกี่ยวกับ “ทฤษฎีโรค” คือเชื่อว่าสาเหตุของโรคภัยไข้เจ็บเกิดจากการกระทำของอำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างตนเองกับสมาชิกอื่นในสังคม และเชื่อว่า องค์ประกอบของมนุษย์ด้านร่างกายนั้นประกอบด้วยธาตุทั้ง 4 ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ส่วนองค์ประกอบทางด้านจิตใจได้แก่ ขวัญ วิญญาณ ดังนั้นพลังอำนาจที่สามารถทำให้มนุษย์เจ็บป่วยได้ก็คือ

- 1) การละเมิดไม่เป็นไปตามสิ่งที่บรรพบุรุษได้กระทำกันมา
- 2) ผีร้าย
- 3) เชื้อโรคและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

สมัยก่อนละแวกใกล้เคียงกับถิ่นที่อยู่ของชาวจัมเร ไม่มีหมอและโรงพยาบาล เมื่อมีการเจ็บป่วยก็รักษากันตามแบบโบราณ ด้วยวิธีการที่เรียกว่าการแพทย์พื้นบ้าน (Folk Medicine) เป็นระบบการรักษาโรคแบบประสบการณ์ของชุมชนที่ได้รับการสั่งสมและสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ผู้ที่ทำการรักษาเรียกว่า หมอพื้นบ้าน (Folk Healer) เป็นบุคคลที่ได้เรียนรู้ระบบการรักษาโรคแบบประสบการณ์ ได้รับการยอมรับเชื่อถือจากชุมชนให้เป็นผู้ดูแลรักษาสุขภาพ หมอพื้นบ้านมีหลายประเภท เช่น หมอยาสมุนไพร หมอกระดูก หมอดำยา หมอไสยศาสตร์ วิธีการรักษาโรคของหมอพื้นบ้านมีหลากหลายวิธี เช่นการใช้สมุนไพร คาถา น้ำมันต์ การรักษาโดยการนวด เป็นต้น

การเจ็บป่วยอันเนื่องมาจากเชื้อโรคและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ใช้การรักษาหลายแบบ ได้แก่ วิธีการดูแลตนเองด้วยยาสมุนไพร ให้หมอคาถาปลุกเสกคาถา บันบานสานกล่าว หรือใช้หลายวิธีร่วมกัน

การรักษาด้วยยาสมุนไพร

การรักษาด้วยสมุนไพร เพราะเชื่อว่า เมื่อธาตุทั้ง 4 ที่ประกอบเป็นร่างกายมนุษย์ ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ มีความสมดุล ร่างกายจะแข็งแรง ความเจ็บป่วยอาจจะเกิดขึ้นในช่วงที่อยู่ในภาวะไม่ปกติ เช่น สตรีในวัยที่มีประจำเดือน สตรีตอนคลอดบุตร ควรต้องดูแลเป็นพิเศษและจัดยาให้รับประทานอาการบางอย่างต้องประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ด้วย ตามคำบอกเล่าของคนรุ่นเก่าต่อ ๆ กันมา

น่าสังเกตว่าพรรณไม้ที่ชาวขมร่นนำมาใช้เป็นยาสมุนไพรรักษาสุขภาพ เป็นพรรณไม้ที่มีอยู่ทั่วทุกภาคของไทย ซึ่งคนกลุ่มอื่น ๆ ก็นำมาใช้โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่มีความคล้ายคลึงกัน แต่อาจจะแตกต่างในเรื่ององค์ประกอบของตัวยาและวิธีการใช้ เพราะยาแต่ละสูตร ปฏิบัติตามคำที่ได้รับคำบอกเล่าจดจำมาไม่เหมือนกัน

การปลี้นยาสมุนไพร

เวลาไปหาสมุนไพร ก่อนจะตัดหรือเด็ด หรือถอนส่วนใดไป ต้องทำพิธีปลี้นไม้ที่เป็นตัวยาคือ จตุรูป 1 ดอกบริเวณใกล้ ๆ ต้นยาแล้วพูดโต้ตอบสมมุติว่าสมุนไพรนั้นมีหมอผู้ดูแลรักษาเป็นเจ้าของ เริ่มโดยการร้องเรียก “หมอ ๆ คูหมานันด้วย” พูดแทน “หมอ” (ต้นยา) ว่า “ไปไหนล่ะ” จากนั้นตอบว่า “ต้องการมาหายาหมอไปให้คนป่วยกิน” สมมุติว่าเป็นหมอแล้วแนะนำให้เลือกยาที่ใช้รักษาโรคนั้น ๆ เมื่อได้ต้นหรือส่วนของต้นยาแล้วเอาไปสับ ๆ ให้คนป่วยแล้วห่อกระดาษหรือใบตอง ให้คนป่วยไปต้มกินเอง ยาสำหรับต้มกินหม้อละ 20 บาท (บางคนอาจจะตั้งราคายาหม้อละ 300-500 บาท แต่ป่าแสงจันทร์บอกว่าเคยคิดค่าเหนื่อย ค่าครุภัณฑ์ ก็ทำเหมือนเดิม ไม่เรียกราคายาแพง ๆ เพราะเป็นคนหมู่บ้านเดียวกันทั้งนั้น)

ยาแก้โรคประจำเดือนไม่ปกติ (โรคเลือดเสีย) สำหรับคนเพิ่งคลอด หรือประจำเดือนมาไม่ปกติ บางคนก็กินเพื่อบำรุงเลือดให้ไหลเวียนดี

1. <หังไหลแดง> $\eta\alpha N \lambda\alpha N\alpha$ ♦ “ต้นหังไหลแดง” หาตามป่า ก่อนข้างหายาก
2. <มะดิส ปรี> $\mu \tau\epsilon\eta \pi$ ♦ $\alpha\eta$ “ต้นพริกป่า”
3. ต้นนางแย้มแก้วเมีย
4. เถาประโยชน์ (เป็นตาล ขาง เอาใบอ่อน บีบให้กิน)
5. <กะดิม> $\kappa\alpha\tau\mu$ “หัวกระเทียม” 7 กลีบ
6. <มะเร่> $\mu\alpha$ ♦ $\epsilon\tau$ “พริกไทย” 7 เม็ด
7. <กะว่าญ> $\kappa\alpha\omega\alpha\alpha\perp$ “กระวาน” 7 เม็ด

8. <ต้มเห็ดโหด> την⊥μ ηεΞτ ηοοΞτ “ต้มเห็ดโหด” หาจากป่า (บางครั้งป่าแสงจันทร์เรียกต้นไม้ว่าต้นรุคปลาไหล เพราะนำไปใช้รุคปลาไหล หรือบางครั้งก็เรียกว่ามะเดื่อป่า ไม่เหมือนกับมะเดื่อทั่วไป เพราะผลกินไม่ได้)

เอาตัวยาดังกล่าวมาสับคั้นในหม้อ ใส่น้ำครึ่งขัน คั้น 3 นาที รินใส่ถ้วย ดื่มพออุ่น ๆ หลังอาหาร

ยาแก้ไข้ทับระดู (สูตรยานางแย้ รัตนมูล นางแย้เรียนจากพ่อ ชื่อนายขวัญ)

1. <กะปรอก> καπ♦ ρκ “กาฝาก” อยู่ตามต้นไม้ เช่นต้นมะม่วง ต้นขนุน พอใบแห้งร่วงลงมาเก็บเอาไปคั้น เอามาสับคั้นให้คนป่วยดื่ม

ยากุมาร (สูตรยานางแย้ รัตนมูล นางแย้เรียนจากพ่อ ชื่อนายขวัญ)

สำหรับคนท้องใกล้คลอด กินยากุมารเพื่อให้คลอดง่าย

1. <ต้มชะยา อีจ> τη⊥μ κηαφαα ρη “ต้นชิงชี” เก็บจากในป่า
2. <ต้มมะหั่วด> τη⊥μ μαηυ<→τ “ต้นมะหั่วดใหญ่” ใช้ส่วนราก หาได้ทั่วไป
3. <ต้มกำพร้าว> τη⊥μ καμπη♦αα “ต้นกำพร้าว” หาจาก
4. <ต้ม กล้อง มะกอง จัร> τη⊥μ κλ ⊥N μ κ ⊥N Nα♦ “กำมปูแดง” ลักษณะเป็นเถา การไถที่ดินทำนาทำให้เถากำมปูแดงหมดไปจากท้องถื่น
เอาสมุนไพรทั้ง 4 อย่างคั้นกินพอน้ำใสจึงเลิก

ยาถอนลำเลงลูกอ่อน (สูตรยานางแย้ รัตนมูล พระครูคงเป็นผู้บอกสูตรยา) ยานี้ให้แม่ลูกอ่อนที่มีอาการลำเลงเนื่องจากกินของคั้งห้าม ทำให้เกิดอาการกินไม่ได้ คั้นยาให้กิน 2-3 วัน เพื่อให้กินข้าวได้ กินหลังอาหาร สมุนไพรที่ใช้ได้แก่

1. ต้นนมสวรรค์ (ตัวผู้ ใบใหญ่ ตัวเมียใบยาว) เก็บจากแถวบ้าน นำมาคั้นกิน หรือชวยกินกับหมาก หรือชวยดองกับเหล้าก็ได้
2. <ดัก กะโค> ταακ κακηοο “ต้นน้ำข้าว” เก็บจากริมรั้วบ้าน
3. <ต้ม กำจัดเลื่อย> τη⊥μ καμχα⊥τ λ<→φ “ต้นกำจัดเลื่อย” เป็นหนาม มีลักษณะเป็นเถา มีทั้งใบขาวและใบดำ คล้ายพริกไทย เก็บจากป่า หาจาก
4. <ต้ม กล่วง เลียก> τη⊥μ κλυ<→⊥N λ<→κ “ต้นกระดุกไก่” เก็บจากบนเขาในป่า
5. <สืละมัน> σιλεαμ<α “สืละมัน” ปลูกตามบ้าน ใช้ส่วนราก

ยาถอนลำเลงเส้น แก่เส้น ปวด เมื่อย (สูตรยานางแย้ รัตนมูล นางแย้เรียนจากพ่อ ชื่อนายขวัญ)

1. ต้นนมสวรรค์ ใช้ส่วนราก

2. ได้ไม่รู้ลืม ใช้รากและใบ หาได้ทั่วไปตามป่า
3. <ทิม คอแก้ว> $\tau\eta\epsilon\mu\ \kappa\eta\ \kappa\epsilon\omega$ “สามใบต่อยอด” ใช้ราก มีทั่วไป
4. <ทิม สะหราบ กะโค> $\tau\eta\epsilon\mu\ \sigma\alpha\alpha\pi\ \kappa\alpha\kappa\eta\omega\omega$ “ต้นน้ำขาวขาว” ใช้ราก
5. สะรุคหนู ใช้ราก
6. ใบจิ้งจอกหนู เป็นเถา(หาได้ตามทุ่งนา เอายอดมาจมน้ำพริกกิน)
7. <สีละมัน> $\sigma\epsilon\lambda\alpha\mu\alpha\nu$ “สีละมัน” ใช้ราก
8. ต้นจีเหล็กทั้งห้า ใช้ใบ กิ่ง ราก แก่นและ เปลือก
9. กันทาทั้งห้า ใช้ใบ กิ่ง ราก แก่นและ เปลือก
10. หนัารำลึก หรือหนัาเจ้าชู ใช้ส่วนราก
11. <งวน> $Nu\leftrightarrow v$ “หนัาคา”
12. ประคูล่ม ใช้ราก หาได้ตามบ้านต่าง ๆ หน้าฝนจะขึ้นงาม หน้าแล้งจะแห้ง

ยาแก้ระดูขาว (สูตรยานางแย้ รัตนมูล นางแย้เรียนจากพ่อ ชื่อนายขวัญ)

1. ต้นประโยชน์ ขึ้นทั่วไป ลักษณะเป็นกอ ใช้ส่วนราก
2. ต้นคอรระคน เป็นเถาวัลย์ มีพิษ ถูกใครผิวหนังจะพอง กินมากไม่ได้ อาจจะตาย ลูกกลม ๆ มีขน ไม่มีหนาม ขึ้นริมไร่ ใช้ส่วนราก
3. ต้นเข็มแดงเข็มขาว ใช้ราก เข็มแดงหาตามบ้าน เข็มขาวขึ้นตามป่า
4. ต้นนมสวรรค์ตัวเมีย

ยาถอนลำเลงเมื้อน (สูตรยานางแย้ รัตนมูล นางแย้เรียนจากพ่อ ชื่อนายขวัญ)

ใช้รักษาอาการคนที่เป็นไข้แต่ไปมีเพศสัมพันธ์กับคนอื่น บางคนเป็นแล้วขากรรไกรค้าง อาการหนักถึงตายก็มี เชื่อกันว่าอาการแบบนี้หมอแผนปัจจุบันรักษาไม่หาย ต้องใช้ยาแบบพื้นบ้าน ถึงแม้จะส่งโรงพยาบาลแต่ก็ต้องกลับไปเอายาพื้นบ้านไปให้ผู้ป่วยกิน

1. <ทิม กล้อง มะกอง จัร> $\tau\eta\epsilon\mu\ \kappa\lambda\ \perp N\ \mu\ \bar{\kappa}\ \perp N\ N\alpha\blacklozenge$ กำมปูแดง เป็นเถา ปลูกตามบ้าน แต่พอเขาโตที่ หายากขึ้น
2. ใบไก่ประจาร์จ (เปลือกไข่ที่ฟักเป็นตั๊กออกไปแล้วเปลือกอยู่ครึ่ง)
3. มะปริงมะปราง (ใช้ราก หาง่ายปลูกไว้กินลูก)
4. มะกรูด ใช้ราก
5. ผักบุ้ง ทั้งต้น

ยาแก้ฝีเลือดฝืด (สูตรยานางแย้ รัตนมูล นางแย้เรียนจากพ่อ ชื่อนายขวัญ)

<กลวง ปะชี ชัง> $\kappa\lambda\upsilon\leftrightarrow N\ \pi\alpha\sigma\epsilon\ \sigma\alpha N$ กระดุกงูเห่า หาได้ในป่าขึ้นเป็นเถาใหญ่ ๆ เอามาต้ม

ยาแก้ผีใหญ่ (สูตรยาของนางแสงจันทร์ รัตนมูลเรียนจากครูชื้อตาลบ)

ปี 2545 ระหว่างที่ผู้วิจัยทำการศึกษากับข้อมูลกับนางแสงจันทร์ รัตนมูล ป้าแสงจันทร์มักจะปวดท้องบ่อย ๆ จนกระทั่งในเดือนเมษายน 2546 ป้าแสงจันทร์มาบันทึกเสียงที่สถาบันวิจัยภาษามหาวิทยาลัยมหิดล ยังไม่ทันเสร็จเกิดอาการปวดท้องรุนแรงต้องส่งโรงพยาบาล เคยไปตรวจกับแพทย์ของมหาวิทยาลัย ไม่แน่ใจว่าเป็นอะไร แต่แพทย์แนะนำให้ผ่าตัด ป้าแสงจันทร์ยืนยันว่าจะกลับไปรักษาที่โรงพยาบาลบ่อไร่ ผู้วิจัยได้ติดตามสอบถามอาการเป็นระยะ ป้าแสงจันทร์ไปโรงพยาบาลหลายครั้ง หมอบางคนบอกว่าเป็นโรคกระเพาะ บางคนบอกว่าเป็นไส้ติ่ง จะให้ผ่าตัด แต่ป้าแสงจันทร์กลัวไม่ยอมผ่าตัด เพราะสามีและลูกชายคนโตก็เสียชีวิตจากการปวดท้องอย่างรุนแรง ส่งโรงพยาบาลแต่ก็ช่วยไม่ได้ ลูกชายคนโตปวดท้องรุนแรงถ่ายเป็นเลือด ส่งโรงพยาบาลได้ไม่นานก็เสียชีวิต หมอก็ไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นอะไร ส่วนสามีที่เสียชีวิตไปหมอบอกว่าเป็นโรคริดสีดวงทวาร ป้าแสงจันทร์รู้สูตรยารักษาผีใหญ่ จึงหาขายต่าง ๆ มาต้มกินเอง อาการจึงทุเลาลง ป้าแสงจันทร์ก็เคยคิดว่าอาจจะมีอันตรายถึงชีวิตเพราะปวดท้องรุนแรงบ่อยมาก มีอาการป่วยเรื้อรังกินไม่ได้ ไม่มีแรงต้องพักรักษาตัวนานประมาณ 4 เดือน สอบถามภายหลังได้ความว่าหาด้วยมารักษายากขึ้น ยาไม่ค่อยครบสูตรนัก จึงใช้เวลานาน ถ้าหาได้ไม่ครบแค่สลกบาตรกับ <พรวกกะออม> $\pi\eta \blacklozenge \forall \leftrightarrow \exists \kappa \kappa\alpha?$ μ ก็พอใช้ต้มกินแก้เจ็บท้องได้ เดียวนี้ก็ยังมีการอยู่บ้าง กินข้าวไม่ค่อยได้ สายตาฝ้าฟาง มองไม่ชัดแล้ว และเดินไม่ค่อยไหว การไปหาหาสมุนไพรทำได้ลำบากคนอื่นก็ไม่ค่อยมีใครรู้จักค้นยา ยางบางชนิดต้องไปหาในป่า สูตรยาแก้ผีใหญ่มีดังนี้

1. มะนาวทั้ง 5 ราก แกน เปลือก กิ่ง ใบ (ไม่ต้องมากนัก อย่างละหยิบมือ)
2. มะกรูดทั้ง 5 ราก แกน เปลือก กิ่ง ใบ
3. จั้เหล็กทั้ง 5 ราก แกน เปลือก กิ่ง ใบ
4. ขนังใบเดี่ยวทั้ง 5 ราก แกน เปลือก กิ่ง ใบ ป้าจันทร์ปลูกไว้ คนที่ไม่รู้จักยานี้จะไม่ปลูก
5. <ทิม กล้อง มะกอง จัร> $\tau\eta \perp \mu \kappa \lambda \perp N \mu \bar{\kappa} \perp N N\alpha \blacklozenge$ กำปูแดง (เป็นเถา)
6. กะเพราขาวทั้ง 5
7. กะเพราแดงทั้ง 5
8. ดาวเรืองทั้ง 5
9. <ทิม หญ้า ปลูก> $\tau\eta \perp \mu / \exists \pi\eta\eta\eta$ “คังเครงขาว” ทั้ง 5 แต่ก่อนหาง่าย พอคนโลที่ทำนา ก็หายากขึ้น รุนหลังได้มาจากจันทบุรี แถวบ้านคนของ
10. สลกบาตร เป็นเถาเหมือนบาตรพระ ตัดเป็นท่อน ๆ
11. ฝรั่งฉอดหนู ใบเล็ก เป็นเถา
12. <พรวก กะออม> $\pi\eta \blacklozenge \forall \leftrightarrow \exists \kappa \kappa\alpha?$ μ เป็นเถาเหมือนเถาลูกมะระ แต่หวาน หายาก ญาติ ๆ ไปเอามาจากเขมร ป้าจันทร์นำมาปลูกไว้ในบ้าน

เอามาต้มอย่างละ 2-3 ชีด ยิ่งมากยิ่งดี ใส่ น้ำ 1 ขัน เคี่ยวนานสักครึ่งชั่วโมง ให้นำน้ำเหือด กิน หลังอาหาร ครั้งละ 1 ถ้วยแกง กินพอจืด

ป้าแสงจันทร์ เคยใช้สูตรยานี้รักษา นายสว่าง นายเสวย นางเวียง เพราะเคยเป็นผีในท้อง ไปหาหมอที่โรงพยาบาลหมอบอกว่าเป็นโรคกระเพาะ กลับมาหาป้าแสงจันทร์เอายาไปต้มให้กิน 1 หม้อก็หาย พอหายก็ส่งครูด้วยเครื่องเช่นต่าง ๆ

นางเวียงเป็นมากต้องกินยาถึง 3 หม้อ หม้อแรกผีที่ยังไม่แตกเริ่มยุบ หม้อที่สองอาการดีขึ้น หม้อที่สามหายเจ็บและไปทำงานได้

การรักษาด้วยคาถา

นอกจากการรักษาโรคโดยใช้สมุนไพรดังกล่าวข้างต้นแล้ว หมอสมุนไพรมักจะมีคาถาควบคู่กับการใช้สมุนไพรด้วย ดังจะยกตัวอย่างคาถาต่าง ๆ ที่ชาวชมไร่ใช้รักษาโรคแบบพื้นบ้าน ดังนี้

การเรียกขวัญ

ความเชื่อเรื่องขวัญ เชื่อว่าคนทุกคนมีขวัญประจำตนอยู่ คนที่ต้องทำพิธีเรียกขวัญ มีอาการเจ็บป่วย นอนสะดุ้ง ผวา เป็นได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ส่วนมากเด็กเล็กอายุ 9 เดือน ถึง 3 หรือ 4 ขวบมักจะมีขวัญอ่อน จึงมักร้องไห้ตกใจง่าย ถ้าเด็กร้องไห้ไม่ยอมหยุดแสดงว่าขวัญของเด็กหนีไปแล้ว นอนร้องไห้ ผวา เวลานอนไม่กำมือ ผู้ใหญ่มักจะเป็นไข้ ตัวร้อน ไข้ไม่ลด ไปฉีดยาจากโรงพยาบาลก็ไม่หาย ขี้วปลาไม่กิน จึงต้องทำพิธีเรียกขวัญให้ เริ่มโดยการไปให้หมอผีแม่หมอเข้าทรงดูว่าถูกผีอะไรทำ ก็ใช้ผืนนั้น ๆ เรียกขวัญ การเรียกขวัญทำเฉพาะตอนกลางคืน การเรียกขวัญให้เด็กจะทำให้ตอนที่ได้กลับแล้ว การเรียกขวัญให้ผู้ใหญ่ไม่ต้องรอให้หลับ

ญาติผู้ที่เป็นไข้ให้หมอทำการเรียกขวัญจะต้องตั้งครูโดยเตรียม เหล้า 1 ขวดเล็ก เงิน 24 บาท ข้าวสาร 1 ถ้วย ดอกไม้ รูป 3 ดอก เทียน 1 คู่ สำหรับบูชาครู (ครูของนางแสงจันทร์ชื่อนายเปะ คล้ายคลึง เป็นพี่เขยซึ่งเป็นชาวชมไร่ เสียชีวิตแล้ว) จากนั้นนางแสงจันทร์ก็จะไปทำพิธีเรียกขวัญที่บ้านของคนป่วย การเรียกขวัญคนป่วย ใช้เวลาเรียกกลับมาประมาณครึ่งชั่วโมง ถ้าขวัญอยู่ไกลก็นานหน่อย อาจจะสักหนึ่งชั่วโมง

คาถาเรียกขวัญทำดังนี้

ตั้งนะโม 3 จบ ท่องคาถา 3 รอบ พอมีแมลงบินเข้าในผ้าที่เตรียมไว้ (เช่นเด็กมีผ้าห่ม หรือผ้าขาวม้าที่ใช้ห่ออุ้มเด็ก) จึงจับชายผ้า มัดแมลงนั้นไว้ เปรียบเสมือน “เจตภูต” หรือขวัญได้กลับมาอยู่กับตัว จากนั้นท่องคาถาเรียกขวัญ ดังนี้

นะตุ จะตุ ตามา นิคมา เหวย ๆ เจ้านิล เจ้านัน เจ้าจัน เจ้ากุมาร มาอยู่ในตัว พุทธังรัตจะนัง รัชมัง รัตจะนัง สัมมังรัตจะนัง ไอ้หิมา

จากนั้นนำผ้าดิบที่พันมาผูกข้อมือข้อเท้าของเด็กหรือคนที่ขวัญเพิ่งกลับมาอยู่กับตัว พร้อม
ทั้งให้สืลให้พร

นางแสงจันทร์ เล่าว่า เมื่อไม่นานมานี้คนที่มาตามให้ไปเรียกขวัญ ซ้อยายชวน ป่วยไป
นอนที่โรงพยาบาล กลับมานอนผวา จึงไปเรียกขวัญให้ หลังจากนั้นจึงนอนหลับได้ดี

เมื่อหายป่วยแล้วผู้ป่วยต้องทำการส่งครู ด้วยเครื่องบูชาอย่างเดียวกับตอนตั้งครูเพื่อเรียก
ขวัญ คนที่ไม่เชื่อมักมีอาการผิปกตอีก ส่วนผู้ที่ทำการเรียกขวัญถ้าได้ทำพิธีไปนานแล้วแต่ยังไม่
ทำการส่งครู หมอเรียกขวัญจะต้องจุดเทียนบอกครูว่าอย่าทำสิ่งใดต่อตนเลย ถ้าจะกระทำใด ๆ ให้
ทำกับผู้ป่วยคนนั้น ๆ เอง

คาถาเสกไฟ

คนสมัยก่อนเวลาป่วยเป็นไข้ป่า หรือเวลาถูกผีเข้า ใช้วิธีการรักษาแบบพื้นบ้านโดย เอาหัว
ไฟล ภาษามลายูเรียกว่า <มะไล> มาเสก เคี้ยวให้แหลก ตั้งนะโม 3 จบ ว่าคาถา 3 หน ดังนี้

โอมพระไฟล ตนชื่อพระสังหาร ผลาญอักษิ ภูจะอ่านโองการ คีนละที ผุ่งฝักกล้วย หยุด
อยู่บมิได้ เข้ามากราบไหว้ภูอยู่จัน ๆ จะมัดด้วยด้าย จะร้ายด้วยหอก จะตอกด้วยส่ว จะหิวหิวมึงไป
นอกขอบจักรวาล จะเอาพระราชโองการเข้ามาเป็นกำแพงเพชรเจ็ดชั้น ป้องกันตัวภูไว้ พุทธัง ปัง
ติจนามิ

แล้วก็พ่นใส่คน พ่นที่นอน(บริเวณที่เป็นหัวนอน) ของผู้ป่วย

คาถาพ่นงูกัด

สมัยก่อนมีงูหลายชนิดงูสิงห์ งูเห่า งูเหลือม งูเหียด งูปลา งูกะปะ งูทางมะพร้าว งูแมวเซา
 ฯลฯ บางคนถูกงูกัดตาย เคี้ยวนี้ตามหมู่บ้านไม่ค่อยมี มีตามป่าเขา ตอนอายุราว 40 ปี นางแสง
จันทร์ถูกงูกะปะกัดตอนกลางคืน ขณะเดินกลับบ้านกับพ่อ หลังจากไปคูพี่สาวเพิ่งคลอดลูก เจ็บ
จนเดินไม่ไหว พ่อใช้ผ้ามัดกันพิษ เจ็บอยู่ 1 คืน นอนร้องไห้ กินแต่น้ำเพราะร้อนใน พี่เขยชื่อ
นายเป๊ะตั้งครูให้ 6 บาทและบนอีก 12 บาท แล้วเสกหมากพ่นให้ จึงเดินได้ไม่เจ็บอีกเลย พอหาย
ก็ไปขอเรียนคาถาจากพี่เขย เอาของไปไหว้ครู จดคาถามาอ่าน 1-2 คืนก็จำได้ ไปหัดพ่นให้คนอื่น
เขาก็หาย แต่ห้ามผิผื่น หลังจากเรียนคาถาแล้ว ยังไม่เคยถูกงูกัดอีกเลย

เวลาโดนงูกัด อย่าเพิ่งนำคนเจ็บเข้าในชายคา ให้อยู่นอกชายคา เสกหมากพ่นคาถาที่นอก
ชายคาจะหายเร็วกว่า หายแล้วสัก 3 วันจึงมาส่งครู

ถ้าถูกงูกัดรีบมาหาคนพ่นทันที จะหายเร็วขึ้น ไม่ควรทิ้งไว้นาน นานที่สุดไม่ควรเกิน 1
วัน มิฉะนั้นจะหายอาจจะ 3-4 วัน หรือ 1 สัปดาห์ ยิ่งนานยิ่งหายช้า ยิ่งถ้าเจอตัวงูที่กัดไม่นิยมดึง
ให้ตายเพราะจะหายช้า เชื่อว่ายิงงูเน่าเท่าไรผลก็เน่าเท่านั้น ให้พ่นคาถาใส่ งูจะไม่ไปไหนเพราะ
ฤทธิ์คาถา ชาวซำเรออธิบายว่างูมันหนักปากเพราะถูกคาถา งูก็จะตายเอง ถ้าผลอดึงตายให้สับให้

ละเอียดยไปเลย อย่าทิ้งซากงูไว้เป็นปลีอง ๆ เพราะเมื่องูตายจนขึ้นอืด แผลก็จะพองเน่าไปด้วย (ชาว
ชองก็มีความเชื่อแบบเดียวกัน ; นางจิ้น ผันผาย ชาวชอง ตำบลคลองพลู จังหวัดจันทบุรี ผู้ให้ข้อมูล)

คนที่ไม่เคยถูกงูกัดห้ามเรียนคาถาถือเป็นการลองของ เชื่อว่าเป็นการทำทนายให้ถูกงูกัดจริง ๆ

คนที่สามารถฟันถอนพิษงูในหมู่ชาวชัมเรได้แก่นางแสงจันทร์ รัตนมูล, นายสิน รัตนมูล,
นายมานิตย์ รัตนมูล, นางฉิม อยู่พวง, นายชม อยู่พวง, นายทองสุข พลแพน, นายยิ้ม หาญพัฒน์
และนายจิม ปกคลุม

ท่องนะโม 3 จบ ว่าคาถา ดังนี้

โอม ละลวย เท้าหน่วยปลีองหนึ่ง โอมละลวยเท้าหน่วยไข่ปลีองสอง โอมละลวยเท้า
หน่วยไข่ปลีองสาม โอมละลวยเท้าหน่วยไข่ปลีองสี่ โอมละลวยเท้าหน่วยไข่ปลีองห้า โอมละลวย
เท้าหน่วยไข่ปลีองหก โอมละลวยเท้าหน่วยไข่ปลีองเจ็ด โอมละลวยเท้าหน่วยไข่ปลีองแปด โอม
ละลวยเท้าหน่วยไข่ปลีองเก้า โอมละลวยเท้าหน่วยไข่ปลีองสิบ (ว่า 3 หน)

เคี้ยวหมาก พลูที่ทำด้วยปูน แล้วฟันไปที่แผลงูกัด

ตามด้วย พุทธัง ปิจฉินามิ แล้วเป่า

ธัมมัง ปิจฉินามิ

สังฆัง ปิจฉินามิ

คาถาฟันเป็นละไ้ดำไ้แดง

เครื่องบูชาครู (ตาเป๊ะ)เงิน 24 บาท มะพร้าว 2 ลูก กล้วย 2 หวี ผ้าขาว 1 เมตร ขนมห่มแดง
ดัมขาว 1 สำหรับ บายศรีปากชาม เทียน 1 คู่ รูป 9 ดอก

ตั้งนะโม 3 รอบ และว่าคาถา ดังนี้

โอมจะฟันละดำทั้งมูล ศูนย์ด้วยนะโมพุทธานะ

โอมจะฟันละแดงทั้งมูล ศูนย์ด้วยนะโมพุทธานะ

นะสุณ โมสุณ ดับพิษทั้งมูล ศูนย์ด้วยนะโมพุทธานะ (3 จบ)

เวลาส่งครูไม่ต้องมีบายศรีปากชาม มีแต่เหล้ากับเงิน

คาถาฟันตาลฟันหาง

ตั้งนะโม 3 จบ ว่าคาถา ดังนี้ โอมจะฟันตาลชาน ตาลเสี้ยน ตาลนอก ตาลใน ตาลเกิดใน
ลิ้น ลิ้นเกิดในคอ โอมพุทธรังละลาย ธัมมังละลาย สังฆังละลาย พุทธังสวาหะ (เป่า) ว่าคาถา 3
รอบ

เตรียมพานหรือเขียนหมากใส่เทียน 1 คู่ น้ำ 1 ขัน เพื่อเสกน้ำมันต์ให้เด็กดื่ม ถ้าเด็กหายแล้ว
พ่อแม่เด็กต้องส่งครู เด็กจะได้ไม่ป่วยอีก ถ้าไม่ได้ตั้งครูอาจจะเตรียมเทียน 1 คู่ และเหล้า 1 ขวดเล็ก
ถ้าตั้งครูต้องเตรียมมะพร้าว 2 ลูกและกล้วย 2 หวี ด้วย

คาถาเริ่มน้ำเริ่มไฟ

โรคนี้เป็นกันบ่อย หากหมอโรงพยาบาลไม่ค่อยหาย ยิ่งเป็นมากขึ้น เริ่มมีหลายชนิด ได้แก่ เริ่มน้ำ มีอาการพองเป็นตุ่มใส ๆ มักลามไปที่อื่น ๆ เริ่มข้าวปลาย มีอาการเป็นตุ่มเล็ก ๆ เม็ดละเอียด ๆ เหมือนข้าวปลาย กระจายแผ่กว้างเป็นจำนวนมาก เริ่มข้าวปลายใช้ข้าวปลาย (ข้าวสารละเอียด ๆ) เคี้ยว ว่าคาถาแล้วพ่น เริ่มไฟ มีเม็ดใส ๆ พอง ๆ แดกเป็นหนอง เริ่มไฟ ใช้คาถาด้วย ยาด้วย เอามา ปลุกเสก ฝนกับน้ำข้าวข้าว ทำ 2-3 ทีกี่หาย

นำรากป่านมาแช่น้ำข้าวข้าวฝนกับฝาละมีหม้อ (หม้อดินที่มีหูแบบโบราณ กว้างลง) ใช้สำลีสุมเข็ดตรงที่เป็น จนแห้งตกสะเก็ดก็จะหาย

คาถาต่อกระดูก ครูของนางแสงจันทร์ ซื่อนายบุญ ไหว้ครู 24 บาท

ผู้วิจัยร่วมสังเกตการณ์การต่อกระดูกนายตั้ง อายุ 17-18 ปีหลานของนางแสงจันทร์ เมื่อวันที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2546 นายตั้งไปเตะฟุตบอลเกิดอุบัติเหตุกระดูกขาเคลื่อน ไปใส่ฝือกที่โรงพยาบาล พอกลับมาจากโรงพยาบาลก็มาหานางแสงจันทร์ผู้เป็นย่าให้รักษาด้วยน้ำมันมะพร้าวและคาถา เมื่อถอดฝือกออกแล้วใช้น้ำมันมะพร้าวปลุก ว่าคาถา ลูบน้ำมันมะพร้าว ดึงกระดูกให้เข้าที่ หลังจากนั้นใช้เวลาไม่ถึง 10 วันก็หาย (ชาวบ้านยังเชื่อว่าใส่ฝือกที่แบบโรงพยาบาลนาน ๆ แผลอาจจะเน่า)

คาถา มะลอ ขอ(ข้อ)ไข มะลอขอ(ข้อ)ข้ง มะลอขอข้ง มะลอข้อไข มะลอข้อไข มะลอข้อข้ง 3 รอบ

คาถาเจ็บท้องป่วง (ภาษาซำเรเรียกว่า <กั๊ด ปุง ป่วง>) มีอาการถ่ายไม่ออก เป็นป่วงเลือด ป่วงลม กินของผิดสำแดง ฯลฯ
ตั้งนะโม 3 จบ ว่าคาถาดังนี้ โอมจะพ่นป่วงลึงป่วงข้าง ป่วงข้าง ป่วงม้า ป่วงผู้ ป่วงคน ทุรนทุราย หยุดอยู่มิได้ พุทธัง ระจับ ธัมมังระจับ สังฆัง ระจับ (เป้า) พ่วง หาย

คาถาเป่าโรคตาแดง

ตั้งนะโม 3 จบ แล้วว่าคาถาดังนี้ โอม จิตเจ้า เป้าตา พ่วงหาย กล่าว 3 จบ (คาถานี้นางแสงจันทร์รัตนมูลฝันได้เอง ฝันว่ามีคนแก่มาบอก ก็จำเอาไว้ เคยเป่าให้คนอื่น 3 วันก็หาย)

คาถาเสกเกลือ

หญิงเพิ่งคลอดตอนอยู่ไฟ เสกเกลือแล้วพ่นให้ เพราะกลัวว่านอนใกล้ไฟจะเกิดอาการแพ้ไฟหรือมีอาการพอง

ตั้งนะโม 3 จบ ว่า คาถาดังนี้ นะสุณ โมสุณ ดับพิษไฟทั้งมวล ศูนย์ด้วยนะโมพุทธานะ ว่าคาถา 3 จบ

กาถาคัดเลือด เวลาเป็นแผลมีเลือดออก ใช้กาถาช่วยห้ามเลือด

ตั้งนะโม 3 จบ ว่า กาถาดังนี้ โอมจะคัดคนะบให้เหือด คัดเลือดให้หยุด จะเรียกเนื้อเข้ามาตั้ง เรียกหนัง เข้ามาต่อ อะสีมัง ๆ อะยังมามะ 3 รอบ ว่าแล้วเป่าที่แผล เลือดจะหยุดเอง

ถ้าเลือดคั่งขึ้นไขสัน ให้ว่ากาถาดังนี้ ไขสันขึ้นเป็นมูล ศูนย์ด้วยนะโมพุทธานะ แล้วเด็ดใบไม้ที่มุงหลังคาบ้านแบบโบราณส่วนที่เป็นชายคา(ได้แก่ใบโสม ใบระกำหรือใบจาก) ทาด้วยปูนที่กินกับหมาก วางบนแผล แล้วใช้นิ้วศูนย์รอบแผล (วนรอบ ๆ แบบเลขศูนย์ แล้วจึงกดลงตรงกลางให้อาการบวมยุบลง) เสร็จแล้วจึงโยนปูนทิ้ง

ปกติทำประมาณ 3 วันจึงหาย บางคนอาจทำถึง 7 วันก็มี อาการแบบนี้เป็นกันบ่อยทั้งหญิงและชาย โบราณว่าห้ามเดินข้ามบริเวณที่มีคนปัสสาวะไว้ตามทาง จะมีอาการบวมขึ้นไขสัน (ชาวขอมมีความเชื่อคล้าย ๆ กัน แต่ใช้วิธีการรักษาและคาถาต่างกัน โดยใช้สากดำนํ้าพริกฝนเทียนที่จุดไฟให้ร้อน หรือใช้สันเท้าเหยียบบริเวณที่บวม ตั้งนะโม 3 จบแล้วว่ากาถา ดั่งนี้ นะศูนย์ โมละลาย นะศูนย์หาย ละลายด้วยนะโม พุทธานะ หรือมีคาถาอีกบทหนึ่งดังนี้ สุกกะบาก สากกะเบือ เถื่อนะดัน กล่าว 3 รอบ; นางจิ้น ผันผาย ชาวขอม ตำบลคลองพลู จังหวัดจันทบุรี ผู้ให้ข้อมูล)

บทบาทของหมอพื้นบ้านที่มีต่อชุมชน

นอกจากวิธีการรักษาของหมอพื้นบ้าน (ได้แก่หมอตำแย หมอสมุนไพร หมอคาถา)ที่ได้กล่าวไปแล้ว ด้านบทบาทของหมอพื้นบ้านที่มีต่อชุมชนพบว่าหมอพื้นบ้านมักจะมีบทบาทต่อชุมชนหลายด้าน บทบาททางตรงคือเป็นผู้อาวุโสของหมู่บ้าน เป็นผู้นำทางพิธีกรรม บทบาททางอ้อมคือการเป็นหมอ และยังมีบทบาทในการสร้างคุณภาพของชุมชนทั้งในด้านสภาพแวดล้อมและขนบธรรมเนียมประเพณีอีกด้วย จากการสำรวจผู้ที่ทำหน้าที่เป็นหมอพื้นบ้านในชุมชน เกี่ยวกับ เรื่องต่าง ๆ ดังนี้

คุณสมบัติของหมอ มักมีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป สมรสแล้ว ประกอบอาชีพอื่นนอกเหนือจากการเป็นหมอ เช่นหาของป่า และรับจ้างทั่วไป เป็นผู้มีความประพฤติดี เป็นคนมีศีลธรรม เป็นที่ยอมรับของชุมชน เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

สาเหตุที่สนใจมาเป็นหมอ เพราะบิดาหรือญาติใกล้ชิดเคยเป็นหมอพื้นบ้านมาก่อน เคยได้รับการรักษาแบบพื้นบ้าน หรือเคยมีญาติพี่น้องเจ็บป่วยจึงเสาะแสวงหาวิธีการรักษา เห็นว่าอาชีพนี้สามารถช่วยเหลือผู้คนได้

วิธีการถ่ายทอดความรู้ ส่วนมากจะได้รับการเรียนรู้จากอาจารย์โดยการอยู่ร่วมในขณะที่อาจารย์ทำการรักษา หรือเคยได้รับการรักษา แบ่งเป็น 3 ขั้นตอนคือขั้นเป็นผู้ติดตามไปทำการรักษาไปเก็บยา ขั้นเป็นผู้ปฏิบัติ และขั้นเป็นผู้ชำนาญ วิธีการเรียนต้องอาศัยความสามารถ การสังเกต การซักถาม บางคนใช้การจดบันทึก(เป็นภาษาไทย) การเรียนรู้ด้วยตนเอง เมื่อศึกษาไปแล้วต้องศึกษา

เพิ่มเติมจากประสบการณ์ในการรักษา การถ่ายทอดความรู้เป็นไปในลักษณะตัวต่อตัว นอกจากนี้ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการถ่ายทอดความรู้ก็คือ ปัจจัยทางสังคมในระบบเครือญาติ

มีวิธีการสืบทอดความรู้ต่อกันมาจากบรรพบุรุษ วิธีเรียนการรักษาและคาถาของนางแสงจันทร์ รัตนมูล ใช้การจด (เนื่องจากนางแสงจันทร์อ่านเขียนภาษาไทยได้) และท่องจำ จากนั้นใช้การจำที่ป่าแสงจันทร์เรียกว่าจำแบบเข้าไส้เข้าพุง แต่พออายุมากขึ้นก็เริ่มจะหลง ๆ ลืม ๆ เหมือนกัน คาถาเหล่านี้สามารถสอนให้ผู้อื่นได้ ผู้เรียนต้องทำการตั้งครุด้วยเครื่องเช่นได้แก่ เงิน 12 บาท เหล้า 1 ขวด ข้าวสาร 1 ถ้วย เทียน 1 คู่ รูป 3 ดอก ดอกไม้ กล้วยน้ำว่า 2 หวี มะพร้าว 2 ลูก ผ้าขาว 2 เมตร ใช้เวลาเรียนแล้วแต่ความสามารถของผู้เรียน คนที่เก่งกว่าตาม 2-3 คืนก็จำได้ คนไม่เก่งก็จดไปท่องจนกว่าจะจำได้

หมอพื้นบ้านแต่ละคนจะมีตำรับยาที่ใช้บ่อย คนละ 1-10 ตำรับ ยาที่ใช้มักหาเก็บเอง หมอพื้นบ้านส่วนใหญ่เป็นที่รู้จักของคนกลุ่มต่าง ๆ ทั้งหมู่บ้าน

ประเภทของโรคที่รักษา มักเป็นโรคที่เชื่อว่ารักษาด้วยวิธีการสมัยใหม่ไม่ได้ผล โรคที่ไม่ร้ายแรง โดยเฉพาะโรคเด็กและโรคเรื้อรัง

คนไข้ที่มาใช้บริการของหมอพื้นบ้านเพราะได้รับคำแนะนำจากญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน เพราะเชื่อในความสามารถของหมอ และเคยไปรักษากับหมอแผนปัจจุบันแล้วไม่หาย ค่ารักษาถูกกว่า และมีความเป็นกันเองกับผู้ป่วยมากกว่าการแพทย์แผนปัจจุบัน รูปแบบการปฏิบัติสอดคล้องกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน ไม่แปลกแยกเหมือนการไปรักษาที่โรงพยาบาลและที่สำคัญญาติมิตรและครอบครัวสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมรับรู้รูปแบบวิธีการรักษาโดยตลอด คนไข้กว่า 80% เป็นญาติพี่น้องและสมาชิกในชุมชนเดียวกัน ผู้ป่วยที่มาใช้บริการส่วนใหญ่เป็นผู้ป่วยที่มีรายได้น้อย เป็นกลุ่มที่ไม่สามารถพึ่งพาบริการทางแพทย์แผนปัจจุบันได้อย่างสม่ำเสมอ

ปัจจัยเสริมการเป็นหมอพื้นบ้านที่ได้รับความเชื่อถือ เป็นผู้ที่มีความรู้ ได้รับการถ่ายทอดมารู้จักต้นไม้และสรรพคุณทางด้านยา ต้องมีตัวยาดี ต้องมีมนุษยสัมพันธ์ดี รู้จักคนมากไม่เอาเปรียบ คนต้องรู้จักเอาอกเอาใจคนไข้

(6) กริยาอาการ

ศัพท์ในหมวดนี้เป็นคำศัพท์แสดงกริยาอาการพื้นฐานทั่ว ๆ ไป แบ่งตามส่วนของร่างกายที่แสดงอาการนั้น ๆ เช่นส่วนหัวมีคำว่า <กะเหวียก <ศีรษะ> <αω<→<κ <τ<ο<β<η “ส่ายหัว”; <กะปลิด<หัว> <α<π<λ<ι<γ<μ<α<ι<τ “กระพริบตา” ส่วนที่เกี่ยวกับปาก มีคำว่า <การกิน> <χα> <η<α<α “กิน”; <เคี้ยว> <κ<ε<→<ι<μ “เคี้ยว”; <บ้วน> <β<ι<ε<→<ι<μ “อม” ฯลฯ ส่วนที่เกี่ยวกับมือมีมากที่สุด ได้แก่ <เหยียด> <ω<ε<→<ι<γ “ตี”; <ตำ> <τ<α<α<ι “ตึง/ตูด”; <คอม> <δ<ι<μ “ทุบ”; <โขง> <χ<η<ο<ο<N “คว่ำ”; ฯลฯ ส่วนที่เกี่ยวกับลำตัวเช่นคำว่า <กิริ> <κ<α<α<♦ “นั่ง”; <เที้ย> <τ<η<ε<→<ι<κ “นอน”; <ปิว> <π<ε<ω

“อุ้ม”; ส่วนที่เกี่ยวกับเท้าเช่นคำว่า <จิว> χου “เดิน”; <กะเหวียก ตุ๋> κωλε<=>κ τυπη “ส่ายหัว”; <ขวาง> σ<=>N “เดิน”; <โหลด> λοοπιτ “กระโดด” เป็นต้น

(7) สมอ ความรู้สึกนึกคิด สติปัญญา อุปนิสัยและความประพฤติ

คำศัพท์หมวดนี้มีคำที่บ่งถึงอุปนิสัยชั่วร้าย ชาวซัมเมอร์มักจะพูดคำนี้บ่อย ๆ นอกจากนี้มีนิทานโบราณของชาวซัมเมอร์เรื่อง <กลวง กะหนด> κλυ<=>N κ<=>N “กระดุกข้าว” เป็นเรื่องที่สะท้อนว่าคนโบราณไม่ฉลาดนัก สีข้าวได้ก็เอาข้าวเกลบมาหุงกิน เอาข้าวสารไปทิ้ง เด็ก ๆ อยู่บ้านหิวจึงเอาข้าวสารมาหุง เรียกว่ากระดุกข้าว กินอร่อยกว่าข้าวเปลือกจึงชวนพ่อแม่มากินด้วย อย่างไรก็ตามสิ่งที่ชาวซัมเมอร์สั่งสอนลูกหลานเสมอคืออย่าลักขโมย และให้ขยันทำงานจะได้ไม่ถูกใครว่ากล่าวตำหนิให้ต้องอายเขา

เมื่อเปรียบเทียบกับคนกลุ่มอื่น ๆ ในพื้นที่เดียวกันน่าจะกล่าวได้ว่าชาวซัมเมอร์นิสัย เจริญเนื้อ เจริญตัว <เคร> kh♦εε “ชั่วร้าย” กลัวและไม่กล้าแสดงออก ไม่มั่นใจในตัวเอง รักสงบ ไม่ชอบเกี่ยวข้องกับสังคมภายนอก สิ่งที่ใช้สอนให้คนประพฤติดีคือความกลัวว่าจะผิดผี จะถูกผีทำให้เจ็บป่วย <พะมูจ ต่อ> κηαμυ<=>χ τ ι

(8) วิถีชีวิต การดำรงชีพ

คำศัพท์หมวดเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพและทำมาหากินเป็นเครื่องมือง่าย ๆ ใช้เทคโนโลยีต่ำ เช่น เครื่องมือข้อนปลา <ชนะ้ง> χηα<=>N “เครื่องมือข้อนปลา”; <กะทอง> κ<=>N “ข้อง”; <ตัว> τυ<=>♦ “ลอบ” ใช้ข้อนปลาตามหนองน้ำ และล่าคลอง <พิญ> πη<=> “เบ็ด” <สะนา> σα<=> “หน้าไม้” ใช้ยิงสัตว์ <กะดัก> κ<=> “บ่วงดักนก”; <หล้าง> λ<=>N “กบดักนก” ทำจากไม้ไผ่และหวาย ใช้ดักนก กระจ๊อน หนูพุก หนูตุ่นตามนาตามป่า มีดขอ <ปัด ค่อ> π<=> κη ι มักซื้อมีดดีจากเหล็กเป็นมีดรูปโค้งนำมาใส่ด้ามใช้ถ่างหญ้าจักตอก ฯลฯ <ปะเทา> π<=> “ขวาน” ใช้ถากไม้ <กะเดียว> κ<=> “เคียว”; <ตะหว่อ> τ<=> “กระด้าง”; <ทั้ง> τ<=>N “กระบุง” เป็นต้น

เครื่องมือเหล่านี้สะท้อนให้เห็นลักษณะอาชีพ อาศัยป่าเป็นแหล่งอาหารและวัตถุดิบในการยังชีพ อาชีพแต่ดั้งเดิมคือ หาของป่าล่าสัตว์ สัตว์ที่ล่าจากป่า ได้แก่ ตัวนุ่น อ้น ตะกวด แล่น งูสิง งูเหลือม งูเห่า หนู หมูป่า เก้ง เม่น ชะมด ฟาน พังพอน ลิ่น ช้างป่า เสือ หมี ลิง นก เป็นต้น สัตว์ที่ล่าโดยการจับจากแม่น้ำลำธาร เช่น เต่า ปู ปลา หอย ตะพาบ เป็นต้น เวลาเข้าป่ามักเข้าไปค้างแรมในป่า ต้องเข้าใจเรื่องกฎเกณฑ์ของการเข้าป่า เช่น ห้ามพูดคำหยาบ ห้ามทำท่าตลกคะนอง ห้ามโค่นต้นไม้ใหญ่ ห้ามปัสสาวะรดต้นไม้ที่เป็นที่อยู่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ห้ามเรียกชื่อสัตว์ร้ายด้วยชื่อตรง ๆ เช่น เห็นเสือก็ห้ามเอ่ยคำว่าเสือ จะได้รับอันตราย อย่าข้ามแถววัลย์กาหลง จะหลงป่า เป็นต้น

ไปด้วยกันหลายคน ป่าที่อยู่ใกล้ใช้เวลาเดินไปราว 1 วัน และมักจะค้างอยู่ 1 - 3 คืนเพื่อไปส่องสัตว์หรือเก็บของป่าเพื่อใช้เองหรือนำไปแลกของใช้ที่จำเป็นเท่านั้น

(9) อาหาร

วัฒนธรรมเกี่ยวกับอาหารและการรับประทาน สมัยก่อนปลูกข้าวไว้แค่พอกิน ปัจจุบันชาวซมเรที่บ้านมะม่วงไม่ค่อยมีที่ดินเป็นของตนเองมากนัก ต้องซื้อข้าวกิน นิยมรับประทานข้าวสวยเป็นหลัก ส่วนรสชาติของกับข้าวมักจะมีรสเผ็ด กับข้าวที่รับประทานเป็นประจำได้แก่น้ำพริกจิ้ม(มีลักษณะเป็นพริกโขลกรวมกับเกลือ) ผักลวกหรือผักสด (คล้ายกับชาวกะชอง ที่ด่านชุมพล) ปลูกพืชสวนครัวไว้กินเอง เช่น ข่า ตะไคร้ กระเพรา บวบ กระถิน มะเขือ พริก วาน ขอดหวานขม ขอดเต้าร้าง ขอดหวานโสม ถ้าไปเก็บของป่ามาขายก็ล่าสัตว์ป่าเป็นอาหาร วิธีประกอบอาหารทำแบบง่าย ๆ ได้แก่ นำไปปิ้ง หรือย่าง คั่วหรือนำไปแกง แกงที่นิยมทำเป็นแกงเผ็ดไม่ใส่กะทิ เรียกว่าแกงป่า มีแกงเนื้อ พวกลูกเนื้อกระรอก กระเจียน ฯลฯ ส่วนผสมของพริกแกงเพียงโขลกพริก เกลือ กระเทียม ข่า ตะไคร้ ผักชี ขมิ้น พริก เข้าด้วยกัน แกงปลาทั่วไป ไม่ใส่ขมิ้นและพริกแต่ใส่ใบกะเลิม ยกเว้นแกงปลาไหลจะใส่ขมิ้นและพริกด้วย นำพริกแกงใส่ลงไปให้น้ำให้ละลาย ตั้งไฟให้เดือดจึงใส่ปลาลงไป ถ้ามีเนื้อสัตว์จำนวนมากก็จะหมักเกลือแล้วตากแห้งเก็บไว้

ปกติรับประทานอาหาร 3 มื้อ ตอนเช้าประมาณ 8 นาฬิกา อาหารกลางวันประมาณเที่ยง และตอนเย็นประมาณ 6 นาฬิกา แต่อาจจะรับประทานไม่พร้อมกัน กลับจากงานเวลาไหนหรือสะดวกเมื่อไรก็รับประทานเวลานั้น ส่วนใหญ่แม่บ้านเป็นผู้เตรียมอาหารไว้ให้

นอกจากอาหารหลักแล้ว ชาวซมเรายังนิยมดื่มเหล้า โดยเฉพาะเพศชาย เหล้าถือเป็นเครื่องเช่นฝิ่นอีกด้วย งานประเพณีต่าง ๆ มักจะต้องมีการเลี้ยงเหล้า ชาวซมเรมียุทธวิธีการกลั่นเหล้าตามแบบฉบับของตน

นางแสงจันทร์ รตนมูลเล่าว่า แม่สอนให้ต้มเหล้า <ทิม กร่าน> တုၣ်မုၢ်ကၢၣ်အံၤ/ สมัยก่อนเวลาเล่นฝิ่นแม่ดื่ก็ไม่ต้องซื้อ รสดีกว่าเหล้าที่ขายทั่วไปนำข้าวกลิ้ง <กะโค กล่อง> ကၢၣ်ကုၣ်ကလံၤ ၼ်N12 กระป๋องนมไปหุงให้สุกแล้วเทใส่ในกระดิ่ง ทิ้งไว้ให้เย็น นำแป้งข้าวหมาก(ซื้อจากตลาด) สัก 3 เม็ดตำให้ละเอียด เอาเคล้ากับข้าว ใส่ในไหหมักไว้ 3 คืน แล้วใส่น้ำ เอน้ำอ้อยใส่สัก 2 กิโล (พร้อมน้ำ) ใส่ลงไป ทิ้งไว้อีก 3 คืน ก็เริ่มเอาไปกลั่น ทำเตาจากก้อนเส้า 3 ก้อน เอาปีบวางบนเตา แล้วจึงเอาน้ำข้าว (เหล้า) เทใส่ในปีบที่เจาะรูใช้กระบอไม้ไผ่สวมรูให้เป็นท่อสำหรับให้น้ำเหล้าไหลออก ใช้กระบะ(ทำจากไม้)รองข้างล่าง เอากระทะตั้งข้างบน ฉีกผ้ามัดรอบ ๆ ไม่อย่างนั้นไอจะระเหยออก เอาข้าวที่เคล้าแป้งปีบให้แห้งโปะรอบ ๆ กันไอระเหย เอาน้ำใส่กระทะ พอร้อนจนเดือด เหล้าก็จะไหลไปตามท่อ เอาไหรอง พอร้อนก็เททิ้ง เอน้ำเติมสัก 4-5 หน ชิมดู ถ้าจืดก็หยุด เหล้าที่รสจืด ๆ จะขายดี ขายประมาณขวดละ 30-40 บาท

นอกจากนิสัการคัมเกล้า ชาวซัมเรยังนิยม<ชา มาก> χηαα μαακ “กินหมาก” เคี้ยวหมากทั้งหญิงและชาย หมากเป็นสิ่งที่ต้องมียู่ทุกบ้าน ใช้รับรองแขกโดยการเชื้อเชิญให้กินหมาก และใช้เป็นของมงคลในการขึ้นบ้านใหม่ นอกจากนี้ยังใช้ฟันแปรงรักษาโรคทั่ว ๆ ไปตามพื้นบ้านอีกด้วย นอกจากนี้ผู้ชายยังนิยม<ล่อก มะเก๋า> χη ηκ μακω “สูบบุหรี่” อีกด้วย

(10) ทรัพย์สินสมบัติ และ เครื่องใช้ต่าง ๆ

(10.1) บ้านและที่พักอาศัย

การสร้างบ้านสมัยโบราณ ปลูกด้วยลักษณะง่าย ๆ มีระดับเทคโนโลยีต่ำ เป็นเรือนเครื่องผูก กล่าวคือส่วนต่าง ๆ ของบ้านยึดติดกันโดยการใช้หวายมัดเข้าด้วยกัน อุปกรณ์ที่ใช้สร้างบ้านส่วนใหญ่ได้มาจากป่าและพื้นที่โดยรอบ เช่นไม้ไผ่ และต้นชะมวง ใช้ทำเสาบ้าน ผนังและพื้นบ้านทำจากไม้ไผ่ผ่าเป็นซีกขัดตะเรียกว่า <เครื่อง> κηρε↔N หลังคาทำจากใบโสม หญ้าคา ใบกันทรง และใบระกำ ไม่ใช้การตอกตะปู ตัวบ้าน เป็นเรือนยกสูงจากพื้นดินไม่มากนัก ส่วนมากใช้บันได 3 ขั้น หรือ 5 ขั้น ลักษณะโครงสร้างเรือนจะมีฐานเป็นตัวพื้นเชื่อมต่อระหว่างห้อง พื้นที่ในบ้านแบ่งเป็น 3 ส่วน ส่วนนอกสุดของบ้านเป็นนอกชาน(ไม่มีหลังคา) ภาษาซัมเรเรียกว่า <กะชา> καχηαα “ไว้วางโถงน้ำสำหรับล้างเท้า ส่วนหน้าของบ้านเรียกว่า <พะไล> παλαφ เป็นส่วนที่ต่ำกว่าห้อง มีหลังคาคลุม ใช้สำหรับรับแขกและทำงานต่าง ๆ เช่นสานกระบุง กระดัง ส่วนกลางของบ้านเป็นที่ว่างพื้นที่ไม่กว้างนักสำหรับวางของใช้จำเป็น ส่วนที่สามเป็นส่วนในของบ้านกันเป็นห้องนอนขนาดเล็ก มักจะไม่มีหน้าต่าง ก่อนข้างมีคติด เป็นสถานที่ห้ามไม่ให้คนนอกโดยเฉพาะคนที่ผิดศีลเข้าไป นิยมแบ่งส่วนหลังหรือด้านข้าง ของบ้านเป็นครัว นอกจากนี้บางบ้านยังมี เรือนข้าว(ยุ้ง) อยู่หลังบ้านแยกออกไปต่างหาก

(10.2) เครื่องใช้ในบ้าน

ของประดับบ้านไม่มีอะไรมากนัก ที่มักจะมีคือเสื้อ <นึร> νη♦; สานจากต้นคลุ้มไ่ว้ นอน <ทริ กะปิจ> τηα♦ καπεχ “ผ้าขี้ริ้ว”; <กะโนะ> καvon “ไม้กวาด”; <ทอ> τη N “ถังน้ำ”; เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำอาหารของชาวซัมเรมักจะเป็นสิ่งที่ทำขึ้นเองอย่างง่าย ๆ ได้แก่ <คิ่น> κηε↔ν “น้ำเต้าหึ่ง” นำมาใส่น้ำ กะลาแห้งผ่าไว้ใส่อาหาร <คล่า มะนะฮ์> κηλαα↔ μαναηη “ใบสับปะรด” นำมาทำช้อน <ชะน่วง > χηανv↔N “ทัพพีตักข้าวและแกง” ทำจากไม้; <เก๊ะฮ์> κΕη “หม้อดิน”; <ปะน้า> παvαα↔η “เตาไฟทำจากหิน 3 ก้อน”; <ตะโค> τακηoo “ครก”; <ละฮ์> λαηη “สาก” สำหรับตำข้าวทำจากไม้ เป็นต้น

(10.3) การค้าขาย, ฐานะความเป็นอยู่

แต่เดิมชาวซัมเรส่วนใหญ่มีฐานะยากจน พวกเขาไม่ค่อยมีเงินออม แต่ก็ไม่ถึงกับมีหนี้มาก หาเช้ากินค่ำ สมัยก่อนชาวซัมเรหาของป่าและสานเครื่องใช้ไปแลกเสื้อผ้าและสิ่งของที่จำเป็น ชาวซัมเรเล่าว่าสมัยปู่ย่าตายายซึ่งอยู่มาแต่ดั้งเดิมเริ่มจับจองที่ดินตามแนวป่าจัดแจงถางปลูกข้าว และมันสำปะหลัง ใครขยันถากถางป่าก็เป็นที่ยกย่องคนนั้น เริ่มทำนา ทำไร่ ปลูกพืช ผัก ต่อมาทางการต้องการให้ชาวบ้านไปอยู่รวมกันเป็นกลุ่มและแบ่งที่ดินให้คนอื่นเข้ามาทำกินด้วย ทางกรจึงขอซื้อที่ดินจากชาวบ้านไปจัดสรรเป็นที่ อบรม. ชาวบ้านแต่ละครอบครัวได้รับที่ดินจัดสรรครอบครัวละ 1 ไร่ ตอนนั้นมีชาวบ้านประมาณ 40 หลังคาเรือน คนที่มีเงินสามารถซื้อที่ดินจากคนที่ต้องการแบ่งขายได้

(10.4) เสื้อผ้า และเครื่องประดับ

ชาวซัมเรไม่มีวัฒนธรรมในการทอผ้าใช้เอง เล่ากันว่าสมัยก่อนยากจนมาก ในช่วงเวลานั้นชนกลุ่มนี้ยังไม่ค่อยมีเสื้อผ้านุ่งห่มมากนัก ลักษณะของเครื่องนุ่งห่มในขณะนั้น ได้มาจากการขอกระสอบจากชาวบ้านมาเย็บด้วยทางสับประคเพื่อปกปิดร่างกาย ผู้ชายนุ่งกระสอบคาดจากด้านหลังไปยังด้านหลัง เรียกว่า<คัด กะทุด> κηατ κατηυυ(τ “คาดเตี่ยว” เมื่อถึงฤดูหนาวที่มีอากาศเย็นจัดใช้ความร้อนจากกองไฟช่วยทำให้ร่างกายอบอุ่นมากขึ้น และใช้กระสอบห่ม ต่อมานำของป่าหรือสานตะกร้าไปแลกเสื้อผ้าและของกินของใช้ที่เมืองตราด (สมัยก่อนเรียกว่าเมืองกราด) ซึ่งอยู่ห่างออกไปราว 50 กิโลเมตร การเดินทางในสมัยก่อนต้องเดินข้ามภูเขาใช้เวลาไป-กลับประมาณ 2-3 วัน กล่าวได้ว่าชนกลุ่มนี้ไม่มีพัฒนาการทางเทคโนโลยีในการทำเครื่องนุ่งห่มเลย

ชาวบ้านเล่าว่าสมัยโบราณมีเครื่องประดับประกอบกับการแต่งกายเช่น สร้อยคอทำจากลูกปัดสี มีคำในภาษาซัมเรเรียกว่า <สะนาง ละมู้ง> σανναN λαμυυχ “ลูกปัด ลูกแหวน” ทำด้วยสตาจหรือตะกั่วสีขาว ต้มหู กำไลข้อมือและข้อเท้าจะใช้เงินยวง สมัยนี้ไม่มีใครเก็บของเก่า ๆ ไว้แล้ว

(11) สังคม

(11.1) คน, ชนชาติ

คนที่อยู่ในพื้นที่มาแต่เดิมคือชาวซัมเร <กะซึ่ม ซัมเร> κασσ[μ σαμ◆εε “คนซัมเร”; อยู่กันหนาแน่นที่บ้านมะม่วง และชาวซอง <กะซึ่ม ซอง> κασσ[μ χη N “คนซอง” ส่วนใหญ่อยู่ที่บ้านคลองโพนและบ้านด่านชุมพล (ซองที่คลองโพนเรียกตนเองว่าซอง ส่วนที่ด่านชุมพลเรียกตนเองว่ากะซอง แต่คนกลุ่มอื่นเรียกคนเหล่านี้ว่าซอง)

(11.2) สรรพนาม, เครือญาติ

คำสรรพนาม

ระบบคำสรรพนามในภาษาซัมเร มีความแตกต่างไปจาก ภาษาไทย โดยมีรูปที่เป็น เอกพจน์ ทวิพจน์ และพหูพจน์ ดังนี้

พจน์ บุรุษ	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์
	ไม่เป็นทางการ	เป็นทางการ	ไม่รวมผู้ฟัง	รวมผู้ฟัง	
1	ʔu/ <อึญ>	(ใช้คำยืมจากภาษาไทย)	η↔N <เสียง>	φ↔N <หยั่ง>	π↔/κ η↔N <ป๊วกเสียง> π↔/κ φ↔N <ป๊วกหยั่ง>
2	πoo∃ <โป>	κ↔χ <กัจ>	π↔/κ πoo∃ π↔/κ ∃κ <ป๊วก โป ป่าล หนัก> π↔/κ κ↔χ π↔/κ ∃κ <ป๊วก กัจ ป่าล หนัก>	π↔/κ πoo∃ π↔/κ ∃κ <ป๊วก โป ป่าล หนัก> π↔/κ κ↔χ π↔/κ ∃κ <ป๊วก กัจ ป่าล หนัก>	π↔/κ πoo∃ <ป๊วกโป> π↔/κ κ↔χ <ป๊วกกัจ>
3	η↔ν <ฮีน>		π↔/κ η↔ν π↔/κ ∃κ <ป๊วก ฮีน ป่าล หนัก>	π↔/κ η↔ν π↔/κ ∃κ <ป๊วก ฮีน ป่าล หนัก>	π↔/κ η↔ν <ป๊วกฮีน>

ตารางที่ 4 ระบบคำสรรพนามในภาษาซัมเร

หมายเหตุ คำที่พิมพ์ด้วยตัวเอน เป็นคำประสมระหว่างคำยืมจากภาษาไทย π↔/κ “พวก” กับคำซัมเรเพื่อแสดงความเป็นพหูพจน์ อาจสันนิษฐานว่าในระบบสรรพนามเดิมอาจจะไม่มีคำสรรพนามที่เป็นพหูพจน์ เพิ่งมาสร้างคำประสมเหล่านี้ขึ้นมาใหม่เมื่อได้รับอิทธิพลจากภาษาไทย

ในภาษาซัมเรมีการนำเอาคำเครือญาติมาใช้เป็นคำสรรพนามในการสนทนา ทั้งกับญาติจริงและคนที่ไม่ใช่ญาติแต่นับถือกันเช่นเดียวกับภาษาไทย โดยเมื่อใช้กับญาติจริงจะใช้คำที่แสดงความสัมพันธ์ตามระบบญาติ แต่ถ้าเป็นผู้ที่นับถือจะเลือกเฉพาะบางคำมาใช้ เช่น <ตัม> to(μ

“ลุง/ ป้า” <คลิฏ> κηλν/ “พี่” <มุต> μνντ “น้อง” <อ็อก> ? κ “ยาย” <ช> χηνν “หลาน”
เช่น

1. μν/ χηνν τ ∃ καα♦ “แม่ไปทำงาน”

มิญ จิว ต่อ การ

แม่ ไป ทำ งาน

μν เป็นคำสรรพนามแสดงความสัมพันธ์ตามระบบเครือญาติ

2. τo/μ χηνν νν⊥ “ป้าไปไหน”

ต้ม จิว นี่

ป้า ไป ไหน

τo/μ เป็นคำสรรพนามเรียกผู้ที่นับถือซึ่งมีอายุมากกว่าแม่หรือพ่อโดยประมาณ แต่ไม่ใช่ญาติแท้ ๆ

นอกจากนี้คำเครือญาติที่นำมาใช้เป็นคำสรรพนามได้ด้วยนั้น เป็นคำยืมจากภาษาไทย เช่น
<หน้า> ναα/ “น้ำ” <อา> ?αα “อาว์” <ตา> ταα “ตา” <เปะ> π ? “พ่อ” <แมะ> μE?
“แม่” เช่น

1. μE? χηνν↔κ κανν∃↔τ “แม่ดำขาว”

แมะ ขวก กะหนด

แม่ ดำ ขาวสาร

μE? เป็นคำสรรพนามที่เป็นคำยืมจากภาษาไทย

ส่วนคำสรรพนามที่ใช้หมายถึง “ตนเอง” (reflexive pronoun) ในภาษาแซมเรใช้คำว่า
<นวน> νν↔ν ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. ?ν/ τ ∃ χηαα τ ∃ μ ∃κ κα∃π νν↔ν “ฉันทำมาหากินด้วยตัว

เอง”

อิญ ต่อ ขา ต่อ หมอก กีบ นวน

กู ทำ กิน ทำ กิน ตัว เอง

κα∃π νν↔ν แสดงความสัมพันธ์ระหว่างประธานบุรุษที่หนึ่งและผู้รับผลประโยชน์เป็นคนเดียวกัน

2. κηνν νννχ η↔↔⊥φ ηνν νννχ ηνν νν↔ν “ลูกตายแล้ว มัน

ตายเอง”

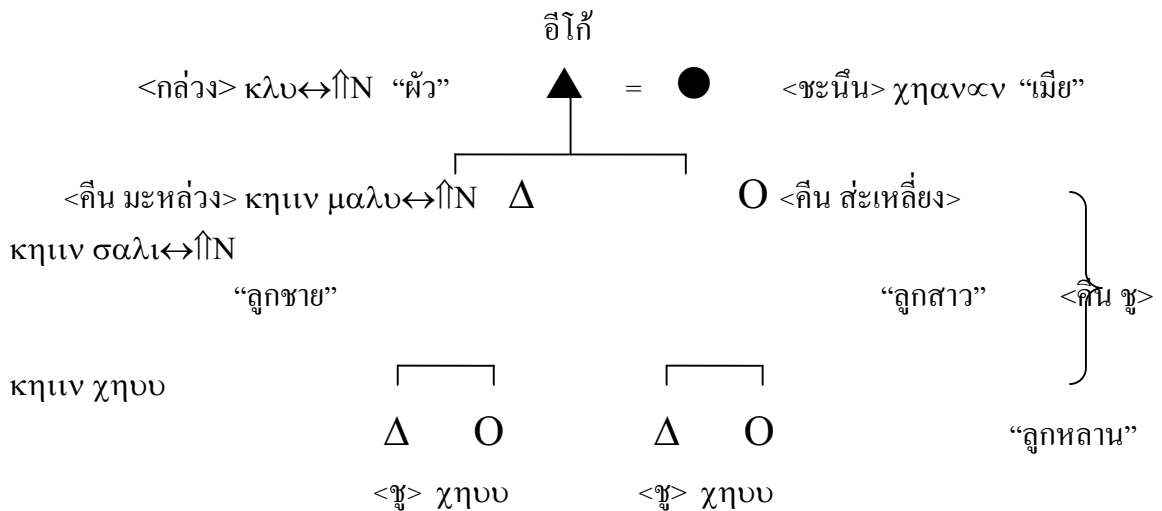
กิน สูง เฮ้ย สิ้น สูง สิ้น นวน

ลูก ตาย แล้ว มัน ตาย มัน เอง

ηνν νν↔ν แสดงความสัมพันธ์ระหว่างประธานบุรุษที่สามและกรรมเป็นคนเดียวกัน

คำเรียกชื่อเครือญาติ (kinship terms)

การวิเคราะห์คำเรียกชื่อเครือญาติตามหลักการวิเคราะห์องค์ประกอบ (componential analysis) โดยแยกความแตกต่างของคำเรียกญาติตามองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น รุ่นอายุ (generation) เพศ (sex) เป็นต้น ในระดับตั้งแต่ชั่วรุ่นของตนเองหรืออีโก้(ego) ลงมา สามารถแสดงให้เห็นดังแผนภาพที่ 1

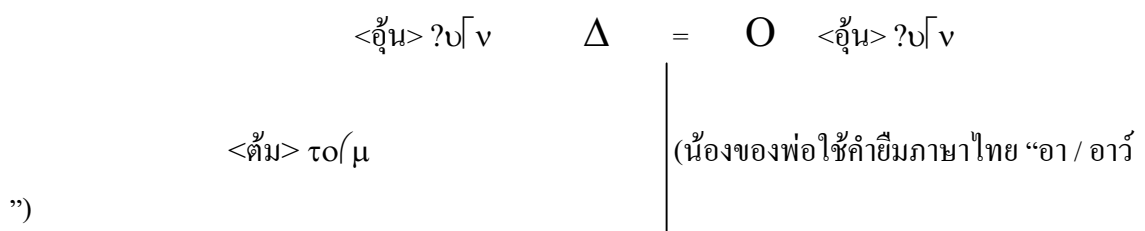
แผนภูมิ 3 แสดงคำเรียกชื่อเครือญาติในระดับชั่วรุ่นของอีโก้ลงมา

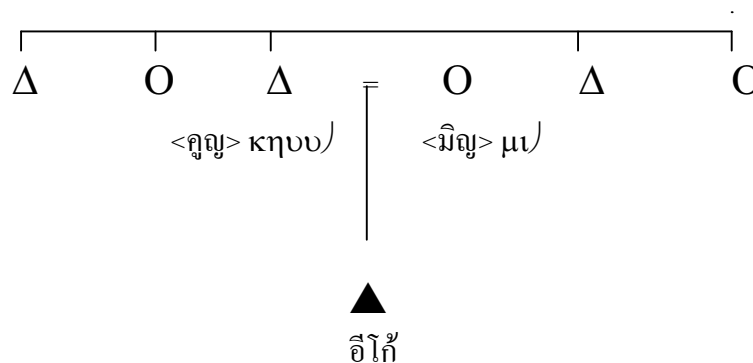
จากภาพที่ 1 อีโก้ในที่นี้มี 2 บุคคลคือ สามี่ <กลัว> κλν↔ίN และภรรยา <แม่น> χηαναν ทั้งสองเรียกบุตรของตนเองว่า <คิน> κην โดยมีได้แยกเพศ จะเรียกบุตรชายว่า <คิน มะหล่ง> κην μαν↔ίN ส่วนบุตรหญิงจะเรียกว่า <คิน สะเหลียง> κην σαλ↔ίN ส่วนหลานไม่ว่าจะเกิดจากบุตรชายหรือบุตรหญิงเรียกว่า <ชู> χην ทั้งสิ้น ส่วนคำที่ใช้เรียกรวมทั้งบุตรและหลาน ชาวซมเรใช้คำว่า <คิน ชู> κην χην

คำเรียกชื่อเครือญาติในระดับตั้งแต่ชั่วรุ่นของอีโก้ขึ้นไป

สามารถแบ่งออกเป็น 2 ฝ่ายคือ ฝ่ายบิดาและฝ่ายมารดา ดังแผนภาพที่ 2 และแผนภาพที่ 3

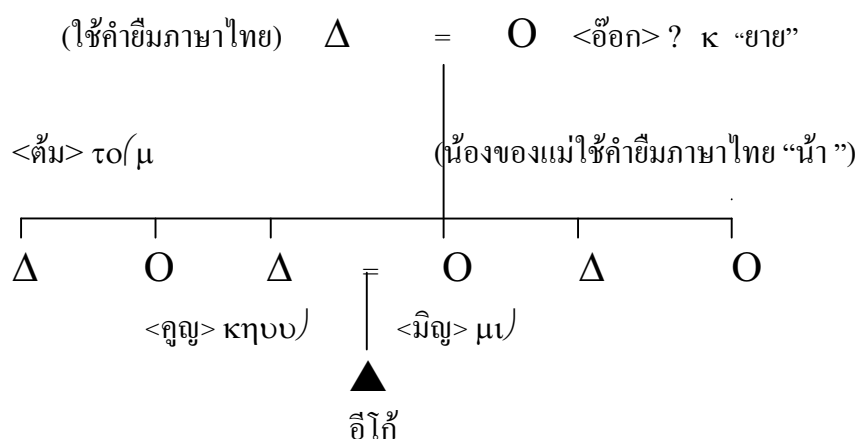
ฝ่ายบิดา

แผนภูมิ 4 แสดงคำเรียกชื่อเครือญาติฝ่ายบิดา

ฝ่ายมารดา

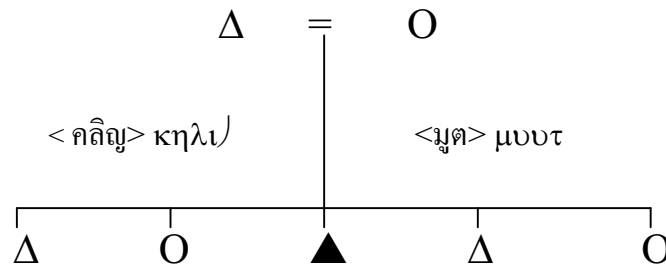
แผนภูมิ 5 แสดงคำเรียกชื่อเครือญาติฝ่ายมารดา

จากแผนภูมิ 4 อีโก้เรียกพ่อของตนว่า <คุณ> κηυυυ/ เรียกแม่ของตนว่า <มิญ> μν/ เรียกพ่อของพ่อและแม่ของพ่อว่า <อึ้น> ?υ[ν เรียกพี่ของพ่อและแม่ว่า <ตัม> τσ(μ คำเรียกเรียกน้องของพ่อใช้คำยืมจากภาษาไทย “อา/อาว์” จากแผนภูมิที่ 5 อีโก้เรียกเรียกพ่อของแม่ด้วยคำยืมจากภาษาไทย “ตา” เรียกแม่ของแม่ว่า <อ้อ> ? κ “ยาย” คำเรียกเรียกน้องของแม่ใช้คำยืมจากภาษาไทย “น้ำ”

ในการเรียกชื่อเครือญาติตามแผนภูมิที่ 4 และ 5 มีข้อที่น่าสังเกตว่าคำเรียกชื่อญาติบางส่วนที่น่าจะมีขาดหายไป เช่นคำเรียกชื่อน้องของแม่และพ่อ เพราะในภาษาของมี คำว่า<เคิมลา> ซึ่งเป็นคำเรียกน้องของพ่อหรือแม่ก็ได้ (Siripen, 2001:220)

นอกจากนี้บางครั้งชาวซัมเรยังอาจเรียกบุคคลซึ่งไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทางเครือญาติทั้งฝ่ายบิดาและมารดา แต่เป็นชาวซัมเรด้วยกัน เช่น <ตัม> τσ(μ “ลุง, ป้า” <คลิญ> κηλν/ “พี่” <มุต> μυυτ “น้อง” <อ้อ> ? κ “ยาย” <ซุ> ηηυυ “หลาน” ได้

คำเรียกชื่อเครือญาติในระดับเดียวกันกับอีโก้ สามารถแสดงให้เห็นดังแผนภาพที่ 4

แผนภูมิ 6 แสดงคำเรียกเครือญาติในระดับเดียวกัน

แผนภาพที่ 4 เป็นภาพที่แสดงถึงคำเรียกชื่อพี่น้องที่เกิดจากบิดามารดาเดียวกันโดยอีโก้เรียกพี่ชายและพี่สาวว่า <คลิณ> κηλι/ เรียกน้องชายหรือน้องสาวว่า <มุต> μυβτ

จากคำเรียกเครือญาติที่กล่าวมา จะเห็นว่าชาวซัมเรแบ่งกลุ่มเครือญาติของตนจำแนกโดยลำดับชั้นของรุ่นต่าง ๆ (generation) หรือใช้อายุเป็นเกณฑ์ แบ่งเป็น 3 กลุ่มคือ รุ่นเหนือตนเอง (มีคำเรียก เช่นว่า <คุณ> “พ่อ”; <มิณ> “แม่”; <ดัม> “ลุง/ป้า”; <อึน> “ปู่/ย่า”; <อ็อก> “ยาย”) รุ่นต่ำกว่าตนเอง (มีคำเรียก เช่น <คิน> “ลูก”; <ซุ> “หลาน”) รุ่นเดียวกับตนเองมีคำเรียก เช่น (<คลิณ> “พี่”; <มุต> “น้อง”) การแยกเพศเป็นปัจจัยที่สำคัญรองลงมาจากปัจจัยเรื่องรุ่น กล่าวคือ คำเรียกเครือญาติพื้นฐานมักเป็นคำรวมที่แบ่งตามรุ่น เมื่อต้องการระบุเพศก็ใช้คำขยายบอกเพศวางไว้หลังคำหลัก เช่นรุ่นสูงกว่าตนเอง มีคำว่า <ดัม> “ลุง/ป้า” แต่ถ้าต้องการระบุเพศ ใช้คำบ่งเพศมาขยายเป็น <ดัม มะหล่ง> “ลุง”; <ดัม มะคิน> “ป้า” เป็นต้น รุ่นเดียวกับตนเอง เช่น <คลิณ มะหล่ง> “พี่ชาย”; <คลิณ มะคิน> “พี่สาว” เป็นต้น นอกจากนี้ ปัจจัยที่แบ่งกลุ่มญาติอีกอย่างหนึ่งคือ การเข้ามาเป็นญาติกันโดยการแต่งงานมีคำที่กำหนดความสัมพันธ์ลักษณะนี้ ได้แก่คำว่า <ชะหมวก> χηαμ<=>πικ ซึ่งอาจจะหมายถึงเขยหรือสะใภ้หรือพ่อตา / แม่ยาย เป็นต้น และคำว่า <โปิ๊ะฮ์> πον หมายถึงคนที่มีความสัมพันธ์กันเนื่องจากการแต่งงานมากกว่า 1 คน โดยใช้คำเหล่านี้ขยายคำหลักที่แบ่งตามรุ่น สำหรับรุ่นที่ต่ำกว่าตนเอง เช่นคำว่า <คิน ชะหมวก> κηεν χηαμ<=>πικ “ลูกเขยหรือลูกสะใภ้”; <คิน โปิ๊ะฮ์> κηεν πον “ลูกเลี้ยง เป็นลูกจากการแต่งงานครั้งก่อนของคู่แต่งงานของตน เป็นชายหรือหญิงก็ได้” รุ่นที่สูงกว่าตนเอง เช่นคำว่า <คุณ ชะหมวก> κηυβ/ χηαμ<=>πικ “พ่อตา”; <มิณ ชะหมวก> μι/ χηαμ<=>πικ “แม่ยาย”; <คุณ โปิ๊ะฮ์> κηυβ/ πον “พ่อเลี้ยง”; <มิณ โปิ๊ะฮ์> μι/ πον “แม่เลี้ยง” เป็นต้น และรุ่นของตนเอง <คลิณ ชะหมวก> κηλι/ χηαμ<=>πικ “พี่เขยหรือพี่สะใภ้” ปัจจัยที่สำคัญน้อยที่สุดที่ใช้แบ่งกลุ่มเครือญาติคือความเป็นญาติฝ่ายบิดาหรือมารดา

กล่าวคือมีความแตกต่างเฉพาะรุ่นที่สูงกว่าอีโก้ ได้แก่ ฝ่ายบิดามีคำเรียกปู่หรือย่า ว่า <อู่> เรียกพ่อว่า <อูญ> ฝ่ายมารดามีคำเรียกยาย ว่า <อ็อก> และเรียกแม่ว่า <มิญ>

การวิเคราะห์หมวดศัพท์คำเรียกชื่อเครือญาติและระบบสรพนามในภาษาซัมเรสะท้อนถึงระบบ ครอบครัวและเครือญาติของชาวซัมเร ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม ดังนี้

ลักษณะครอบครัวและกลุ่มครอบครัวของชาวซัมเร

ลักษณะครอบครัวของชาวซัมเรมักจะเป็นครอบครัวเดี่ยว(nuclear family) ประกอบด้วยพ่อ แม่ และลูก ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะมีขนาดครอบครัวประมาณ 5-6 คน หลังจากแต่งงานและมีบุตรแล้วมักจะแยกครอบครัวออกจากพ่อแม่มาตั้งเป็นครอบครัวใหม่ใกล้ ๆ กับครอบครัวเดิม(neolocal) ส่วนใหญ่ลูกที่ยังไม่แยกครอบครัวจะเป็นคนที่เลี้ยงดูพ่อแม่ และได้มรดกจากพ่อแม่

ข้อห้ามทางเพศและการแต่งงาน

ทุกสังคมจำเป็นต้องมีแนวปฏิบัติและข้อห้ามทางเพศเพื่อเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมและความสัมพันธ์ทางเพศของคนในสังคม สังคมของชาวซัมเรก็เช่นกันมีแนวปฏิบัติและข้อห้ามทางเพศ เช่น

ห้ามมีความสัมพันธ์ทางเพศก่อนการแต่งงาน ข้อนิยมสำหรับชาวซัมเรในเรื่องการแต่งงานนั้นเมื่อชายคนหนึ่งพอใจในหญิงคนหนึ่งจะต้องไปสู่ขอกับบิดามารดาของฝ่ายหญิง การแต่งงานของชาวซัมเรเป็นการแต่งงานนอกกลุ่ม (exogamy) โดยชาวซัมเรจะไม่แต่งงานกับบุคคลในครอบครัวเดียวกัน (ห้ามการแต่งงานระหว่างญาติพี่น้องร่วมสายโลหิตในแนวขวางซึ่งชาวซัมเรถือว่าสืบสายเลือดเดียวกัน (cross cousin และจะไม่แต่งงานกับกลุ่มคนที่เป็นเครือญาติใกล้ชิดกัน (ญาติพี่น้องแนวขนาน (parallel cousin)หรือบุตรที่เกิดกับพี่น้องของพ่อหรือแม่)

นอกจากนี้ชาวซัมเรยังยึดถือการแต่งงานแบบสามีภรรยาเดียว (monogamy) และถือว่าการแต่งงานมีคู่ครองมากกว่าหนึ่งคนในเวลาเดียวกันจะกระทำไม่ได้ ถือว่าผิดผี ซึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะนำความเดือดร้อนมาให้คนในครอบครัว ถึงแม้ว่าชาวซัมเรจะมีอัตราการหย่าร้างกันบ้างและมีการเปลี่ยนคู่ครองกันบ้าง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าชาวซัมเรมีความล่าช้าทางเพศ เพราะก่อนที่ชาวซัมเรสามารถอยู่กินฉันท์สามีภรรยาได้นั้น ต้องผ่านกฎเกณฑ์ของสังคมต้องปฏิบัติตามข้อห้ามทางเพศและวิธีปฏิบัติในการแต่งงานตามวัฒนธรรมของชาวซัมเร ส่วนการมีคู่ครองใหม่จะกระทำได้ภายหลังการหย่าร้างหรือการเสียชีวิตของคู่ครองแล้วเท่านั้น ซึ่งทำให้ความเป็นญาติกันมีมากยิ่งขึ้น และจำนวนสมาชิกในครอบครัวอาจเพิ่มขึ้นด้วย

บทบาทของสมาชิกในครอบครัว

สมัยก่อนผู้ชายทำหน้าที่ออกไปหาของป่า ล่าสัตว์ เก็บผลหมากรากไม้ และจับปลา จากแหล่งอาหารที่ไกลออกไปจากที่พัก พวกผู้หญิงผู้หญิงอยู่บ้านทำหน้าที่แม่บ้าน ได้แก่ การหุงหาอาหาร ตำข้าว และสานกระด้ง ตะแกรง ตัดไม้ซี้ ห่ออาหารบริเวณป่าใกล้ๆ

พ่อแม่ช่วยกันอบรมสั่งสอนบุตร เพื่อให้บุตรสามารถเจริญเติบโต และดำรงชีพอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมของสังคมชมรตลอดจนปกป้องบุตรให้พ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ พ่อมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนลูกชายในเรื่องการทำมาหากิน เด็กผู้ชายจะติดตามผู้ใหญ่ออกไปป่าล่าสัตว์และช่วยหาอาหาร พ่อคอยดูแลความปลอดภัย และอบรมให้เป็นพ่อที่ดีในอนาคต ส่วนแม่มีบทบาทต่อการอบรมสั่งสอนให้กับลูกหญิงในด้านงานบ้าน เด็กผู้หญิงเริ่มต้นทำงานบ้านต่าง ๆ เมื่อโตพอที่จะดูแลตัวเอง น่าจะอายุราว 12-13 ปี และช่วยทำงานบ้านบางคนหัดทำงานจักสานด้วย บางคนก็ตามพ่อแม่ไปป่าด้วยเหมือนกัน เด็กสมัยใหม่ไปโรงเรียน และกลับมาช่วยงานเมื่อกลับจากโรงเรียน สำหรับบทบาทของลูกภายในครอบครัวก็จะเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพ่อแม่เป็นอย่างดี นอกจากนี้ญาติพี่น้องก็มีส่วนแนะนำสั่งสอน ช่วยเหลือ และเลี้ยงดูลูกหลานเช่นเดียวกัน

ปัจจุบันถ้าไม่มีไร่หรือสวนเป็นของตนเอง ผู้ชายยังออกไปหาของป่า ตลอดจนนำของไปขาย ผู้หญิงบางคนก็ไปป่าเพื่อหาขาย และไม้ไผ่ ฯลฯ แต่มักจะไม่ค้างคืน และนำวัสดุที่ได้จากป่ามาจักสานเป็นเครื่องใช้สำหรับขาย หรือทั้งผู้หญิงและผู้ชายออกไปทำงานรับจ้าง เมื่อสิบกว่าปีก่อนมีการทำเหมืองพลอยก็ออกไปรับจ้างขุดพลอย ปัจจุบันไปรับจ้างเก็บผลไม้ตามไร่ ตามสวน ต่าง ๆ

(11.3) การอยู่ร่วมกันในสังคม

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาวชมร เป็นสังคมระดับครอบครัวและเครือญาติ มักจะแต่งงานในหมู่ชาวชมรด้วยกัน มักจะสืบเผ่าเดียวกัน แม้ว่าลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชาวชมรจะอยู่กระจายในหมู่บ้านปนกับคนกลุ่มอื่นใน 3 หมู่บ้านของตำบลนทรีย์ แต่ละหมู่บ้านมีบ้านชาวชมรไม่มากนัก แต่ชาวชมรมักจะเป็นญาติพี่น้องกันทั้งหมด ชาวชมรที่บ้านนทรีย์ซึ่งอยู่ไกลจากบ้านมะม่วงและบ้านคลองโพนประมาณ 4-5 กิโลเมตรก็เป็นญาติกับชาวชมรที่บ้านมะม่วงด้วย น่าจะเป็นเพราะสมัยก่อนชาวชมรนิยมแต่งงานกับคนในกลุ่มสังคมเดียวกัน จึงมีความผูกพันเป็นญาติพี่น้องกันแทบทั้งสิ้น และเนื่องจากอยู่ในประเทศไทยมานานกว่า 200 ปี ชาวชมรได้สัญชาติไทยและมีการใช้นามสกุลตามแบบคนไทย แต่มีข้อสังเกตว่าบางคนไม่ได้เป็นญาติกันแต่ครอบครัวที่อยู่มานานอาจมีนามสกุลเหมือนกัน เช่น “ชัยมาศ” “เบญจมาศ” “ปกคลุม” “มูลโชติ” “พลแพน” “อยู่พวง” “พวงกัน” สันนิษฐานว่าสมัยแรกที่ตั้งนามสกุลน่าจะมีเจ้าหน้าที่ชาวไทยช่วยตั้งนามสกุลให้ครอบครัวไหนชอบนามสกุลอะไรก็เลือกไปใช้ โดยไม่ได้คำนึงถึงความเป็นเครือญาติ พบว่ามีทั้งคนชมร ของ เขมรใช้นามสกุลเดียวกันเช่น “มูลโชติ” “พวงกัน” เป็นต้น สำหรับการสืบตระกูลชาวชมรนิยมสืบตระกูลทางฝ่ายชายตามแบบคนไทย

ความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนต่าง ๆ ในหมู่บ้าน นอกจากความเป็นญาติพี่น้องกันแล้ว ยังมีความสัมพันธ์ในเชิงเศรษฐกิจอีกด้วย มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านต่าง ๆ เช่นงานแต่งงาน การรักษาความเจ็บป่วย และงานศพ และกิจกรรมด้านบันเทิง การร้องเพลงป็นเล่น ในหมู่ชาวซัมเรอยู่กันอย่างสงบ ไม่ค่อยมีปัญหาทะเลาะวิวาทใด ๆ ใช้ระบบเครือญาติและความเชื่อเรื่องผีทำให้มีระเบียบในการอยู่ร่วมกัน

(12) ศาสนา และศิลปะ

(12.1) ความเชื่อ วิญญาณ พิธีกรรมที่เป็นประเพณี

ความเชื่อของชาวซัมเร

มนุษย์กลัวเรื่องใดก็มักจะมี ความเชื่อในเรื่องนั้น วิถีชีวิตและอาชีพของชาวซัมเรผูกพันอยู่กับป่า ต้องพึ่งพาสิ่งลึกลับให้พ้นภัยต่าง ๆ จึงเชื่อว่ามีอำนาจเหนือมนุษย์ที่สามารถทำลายชีวิตได้ ความกลัวอำนาจที่เหนือกว่า ความเชื่อในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ชาวซัมเรแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมาเพื่อป้องกันตนเองจากภัยร้ายทั้งปวง และได้ปลุกฝังและถ่ายทอดแก่ชนรุ่นต่อไป ในที่สุดก็กลายเป็นวัฒนธรรม ความเชื่อ และประเพณีของเผ่าพันธุ์ โดยมีความเชื่อว่าวิญญาณของบรรพบุรุษ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่บรรพบุรุษนับถือจะช่วยปกป้องรักษาลูกหลานให้พ้นภัยได้ ชาวซัมเรเรียกวิญญาณ และสิ่งลึกลับเหล่านั้นว่า “ผี” ผีที่ชาวซัมเรนับถือแต่ดั้งเดิมได้แก่ ผีแม่แมด และผีบรรพบุรุษ(ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ เป็นผีที่คอยคุ้มครองรักษาลูกหลานให้อยู่ดี ถ้าไม่มีคนเจ็บป่วยเพราะผีพ่อแม่ปู่ย่าตายายก็ไม่ต้องเช่น แต่ถ้ามีลูกหลานทำผิด ผิดคำที่บรรพบุรุษเคยสั่งสอนก็มักจะมีคนในบ้านเจ็บป่วย ต้องเช่นไหว้ตามที่หมอผีแม่แมดบอก)

ไทเลอร์ (1965) นิยามคำว่าศาสนา รวมไปถึงความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ได้แก่ความเชื่อเรื่องผี และการบูชาบรรพบุรุษ เป็นต้นจากนิยามลักษณะนี้ กล่าวได้ว่าความเชื่อของชาวซัมเรจัดเป็นศาสนาด้วยเหมือนกัน

สาเหตุของการรับผีแม่แมด

ผีแม่แมด คือผีที่นับถือของบรรพบุรุษชาวซัมเรสืบทอดกันมา ชาวซัมเรส่วนใหญ่จะมี “เชื่อผีแม่แมด” หมายความว่าคน ๆ นั้นสืบทอดความเชื่อในเชื่อผี เชื่อแห่งความลึกลับ เชื่อแห่งอำนาจที่คุ้มครองชีวิตได้ เมื่อผู้มีเชื่อผีแม่แมดเสียชีวิตลงเชื่อนั้นมักตกแก่ลูกหลาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งลูกคนแรกของครอบครัว การสืบทอดเชื่อผีหรือมักเรียกกันว่าผีแม่แมดตามมาอยู่ด้วย โดยคนผู้นั้นเกิดอาการเจ็บป่วย การรักษาโรคของชาวซัมเรเป็นไปตามความเชื่อ ถ้าป่วยเพราะปัจจัยธรรมชาติก็รักษาด้วยยาและหาหมอพื้นบ้านหรือหมออนามัย แต่ถ้าป่วยเพราะเพราะการละเมิดไม่ทำตามบรรพ

บุรุษกระทำกันมา ผีที่นับถือจึงทำให้ป่วย การรักษาผู้ป่วยเหล่านี้ต้องให้หมอผีแม่มดทำนายสาเหตุ การเจ็บป่วยและเครื่องเซ่นที่เหมาะสม แล้วจึงจัดการเซ่นผีให้ถูกต้อง

เมื่อมีอาการป่วยรักษาอย่างไรก็ไม่หาย ส่วนมากเป็นไข้ หนาวสั่น กินข้าวไม่ได้ ขมปาก บางคนไม่มีเรี่ยวแรง บางคนยังพอเดินไหว ส่วนใหญ่จะไปหาหมออนามัยจัดยาให้ก่อน ถ้าไม่ทุเลา ต้องไปหาหมอหมอผีแม่มด <หมอ ชะมูจหมด> $\mu \exists \kappa \eta \alpha \mu \nu \nu \perp \chi \mu \circ \exists \tau$ (หรือนิยมเรียกสั้น ๆ ว่า หมอ) เข้าทรง ร่างทรงจะเชิญวิญญาณผีแม่มดมาเข้าสิงเพื่อบอกสาเหตุของความเจ็บป่วย และวิธีการเซ่นไหว้เพื่อขอให้หายจากการเจ็บป่วยนี้ ญาติของผู้ป่วยทำหน้าที่เป็นตัวแทนทำพิธีรับผีแม่มดมาอยู่ด้วย โดยทำกรวย 1 คู่ (ทำจากใบตอง) เตรียมเทียน 7 เล่ม (ถ้าหาได้ไม่ครบก็ตัดเป็น 7 ท่อน) ตัวแทนของผู้ป่วยจุดเทียน 1 เล่ม บอกผีที่ตามมาขอให้คนป่วยหายไข้แต่บัดนี้ ถึงเดือนสามจะเล่นให้ จากนั้น ประมาณหนึ่งถึงสองวันผู้ป่วยก็จะหายเป็นปกติ

จากการสัมภาษณ์ ชาวชมเรส่วนใหญ่ ถ้าไม่รับนับถือผีแม่มดคนผู้นั้นจะเจ็บป่วย นางแสงจันทร์ รัตนมูล อายุ 80 ปี นับถือผีแม่มดตั้งแต่อายุ 14 ปี ตอนนั้นอยู่กับพี่สาวที่คลองโอน เกิดเจ็บป่วยแทบไม่รู้สติ แม่จึงไปให้หมอผีแม่มดดูว่าผีตามมาอยู่ด้วย พอได้อยู่ในช่วงเดือน 3 แม่จึงเล่นผีแม่มดให้ ระหว่างทำพิธีก็ลุกขึ้นมารำกับเขา ใคร ๆ คิดว่าอาการหนักไม่มีสติหรือถูกผีเข้ากลัวว่าจะต้องตาย แต่หลังจากนั้นก็หายป่วย จึงเริ่มเล่นผีแม่มดทุกปี ตอนที่ลูกชายชื่อสนั่น เป็นลูกคนที่ 5 เสียชีวิตเกิดความเสียใจและโมโหว่าผีไม่คุ้มครอง จึงเอาหิ้งผีไปทิ้ง ปรากฏว่าลูกสาวชื่อเรณูเกิดเจ็บป่วยอีก หาหมอดูก็ว่าถูกผีแม่มด จึงต้องไปปรับผีมาบูชาใหม่ ลูกสาวจึงหายป่วย นางแสงจันทร์มีลูก 12 คน แต่ลูกที่มีผีแม่มดมีเพียง 3 คน เป็นลูกสาว 2 คน ส่วนลูกผู้ชายที่รับผีมีเพียงนายบุญมีซึ่งเป็นบุตรชายคนโตเท่านั้น แม้จะไม่เคยเจ็บป่วยแต่บุญมีก็รับผีแม่มดเพราะเชื่อว่าแม่ของตนรับนับถือแล้ว ตนก็ต้องรับนับถือด้วยเพื่อให้ช่วยคุ้มครองรักษาไม่ให้เจ็บป่วย นอกจากนี้ลูกของบุญมีก็เคยเจ็บป่วย บุญมีจึงรับผีแม่มดและจัดการเล่นผีแม่มดแทนลูก ๆ ของตน นอกจากนี้ผู้วิจัยได้สอบถามชาวบ้านว่ามีผู้ป่วยที่ทำพิธีรับผีแม่มดแล้วยังไม่หายจากเจ็บป่วยบ้างหรือไม่ ทุกคนยืนยันว่าถ้าถูกผีแม่มดทำก็ต้องหาย แต่ทุกคนสามารถเล่าประสบการณ์ของตนซึ่งล้วนแต่พูดตรงกันว่าเมื่อปฏิบัติตามคำแนะนำของหมอผีแม่มดแล้วทุกคนหายป่วยจริง ๆ

บุคคลที่ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมนับถือผีแม่มด

เชื่อกันว่าผีแม่มดเป็นผีครู คนที่นับถือผีแม่มดแล้วสามารถฝึกฝนการเป็นร่างทรงผีแม่มดเพื่อทำนายบางสิ่งบางอย่างได้ ร่างทรงหรือที่ชาวชมเรนิยมเรียกสั้น ๆ ว่า “หมอ” เป็นผู้ที่เคยเจ็บป่วยเพราะผีแม่มดตามมาอยู่ด้วยจึงรับผีแม่มดไว้ มักเป็นผู้มีจิตอ่อนผีแม่มดเข้าสิงได้ง่าย คนที่จะเริ่มเป็นหมอผีแม่มดทำการทำนายจะต้องผ่านการครอบครู ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นหมอผีแม่มดมาก่อนเป็นผู้ทำพิธีให้ โดยจุดเทียน 1 เล่มบอกผีแม่มดว่าถ้ามีผีแม่มดมาอยู่กับคนผู้นี้ได้จริงก็ขอให้มาเข้าร่างทรงเถอะ เมื่อมีคนมาขอให้ช่วยทำนาย หมอผีแม่มดจะจุดเทียนเชิญผีมาเข้าร่างทรง

ทำนายสาเหตุของการเจ็บป่วย โดยปกติญาติของผู้ป่วยจะมาหาหมอที่บ้าน ผู้ที่มาขอให้เข้าทรง ต้องเตรียมเทียน 2 เล่มมาด้วย ซึ่งหมอจะนำเทียน 2 เล่มวางในขันข้าวสาร คนที่ต้องการให้หมอทำนายจะนั่งอยู่ด้านหลังของหมอ พอหมอเริ่มเข้าทรง ก็จะจุดเทียน 1 เล่ม อีกเล่มยังคงวางไว้ในขัน มือทั้งสองจับที่ขัน เอาผ้าที่คล้องคอไว้คลุมศีรษะ แล้วเชิญผีแม่มาเข้าร่าง พอผีแม่มาเข้าร่าง ร่างทรงจะสั่น มือของร่างทรงจะปักขันข้าวห่างออกไป จากนั้นผู้ต้องการให้ทำนายจะสอบถามเรื่องต่าง ๆ หมอจะหยิบเทียนเล่มที่จุดแล้วจากขันข้าวสารนำมาส่องดูกับฝ่ามือ แล้วตอบไป พอเสร็จแล้วผีแม่ก็ออกจากร่างทรง โดยร่างทรงเอาเทียนวางลงในขัน ใช้สองมือจับขัน เอาผ้าคลุมศีรษะ พอร่างทรงปักขันไปข้างหน้าแสดงว่าผีแม่ค้อออกจากร่างทรงแล้ว หมอส่วนมากเป็นผู้หญิง ผู้ชายไม่นิยมฝึกหัดเป็นหมอผีแม่ค้อเพราะเชื่อว่าผู้ชายมีจิตแข็งกว่าผู้หญิงผีจะเข้าสิงได้ยากกว่า แต่ก่อนผู้ที่ทำหน้าที่เป็นหมอผีแม่ค้อมีหลายคน แต่ปัจจุบันเหลืออยู่เพียงสองคน คือ

นางแย้ รัตนมูล อายุ 80 ปี เล่าว่าเจ็บป่วยแม่จึงรับและจัดการเล่นให้ พ่อและแม่เข้าทรงเองได้ นางแย้เป็นลูกคนเดียว พอพ่อแม่ตายจึงเข้าทรงเล่นเอง ขณะนั้นอายุประมาณ 30 ปี ลูกสาวคนเดียวของนางแย้ไม่เคยรับผีแม่ค้อ แต่หลานของนางแย้ทั้ง 5 คนเจ็บป่วยเพราะมีผีแม่ค้อตามมาอยู่ด้วย นางแย้จึงรับและเล่นผีให้หลาน ๆ ด้วย

นางสังวาลย์ รัตนมูล (นางค้อย) อายุ 62 ปี ให้สัมภาษณ์ว่า “เริ่มรับผีแม่ค้อตอนที่ไปป่าแล้วเป็นไข้ หมอผีแม่ค้อเข้าทรงดูหมอบอกว่าถูกผีแม่ค้อจึงรับผีมาอยู่ด้วย ผีที่รับมาเป็นผีเดียวกับผีของยาย แต่แม่กับพ่อไม่มีผีแม่ค้อ เริ่มเป็นร่างทรงตั้งแต่อายุ 19 ปี ตอนนั้นแม่เสียชีวิตแล้ว รับเป็นร่างทรงและเป็นหมอมานานปีแล้ว ชาวบ้านมาตามก็ไปดูให้ วันหนึ่ง ๆ บางครั้งมีคนมาหา 3-4 รายก็มี ส่วนใหญ่ป่วย ก็จะเข้าทรงดูให้ สามารถเข้าทรงดูได้ตลอดเวลาแล้วแต่จะมีใครมาหาตอนไหน วิธีดูจะใช้เทียนบอกกล่าวแล้วใช้เทียนส่องที่ฝ่ามือดูว่าถูกอะไร ถ้าชะตาไม่ถึงขนาดก็แก้ไขทำให้ลูกเรื่อง เท่าที่ถามมาบางทีญาติก็พาคนป่วยไปโรงพยาบาลก่อน ไม่หายเลยมาหาว่าเป็นอะไรเมื่อ 2-3 ปีที่แล้วติดไข้ ปกคลุมป่วยจนเดินไม่ได้ ไปโรงพยาบาลก็ไม่หาย แต่มาให้หมอดูแล้วทำตามก็เดินได้ คำจ้างให้ช่วยดูถ้าเขาไม่ให้ก็ไม่ได้เรียกอะไร”

(12.2) พิธีกรรมที่เป็นประเพณี

ประเพณีการเล่นผีแม่ค้อ

ประเพณีการเล่นผีแม่ค้อของชาวชมเรจัดขึ้น ระหว่างเดือน 3 ถึงเดือน 4 ทางจันทรคติ ยกเว้นวันพระ มักจะเริ่มเล่นในวันขึ้น 4 ถึง 5 ค่ำเดือนสาม ไปจน ข้างขึ้นเดือนสี่ ข้างแรมจะไม่เล่น ผีไม่ค่อยเข้า ที่ต้องยึดเดือนสามเป็นหลักเพราะทำกันมาอย่างนี้ตั้งแต่โบราณ การเล่นจัดขึ้นในตอนกลางคืน เริ่มประมาณสองทุ่มถึงเที่ยงคืน บ้านที่มีผีแม่ค้อมากเล็กประมาณ 2 นาฬิกา ชาวบ้านมักจะตีกลองกินเหล้ากันต่อ จะจัดวันไหนสุดแท้แต่ความพร้อมของแต่ละบ้านส่วนใหญ่ติดปัญหาเรื่องค่าใช้จ่าย ชาวชมเรส่วนใหญ่ฐานะยากจน แต่ถึงอย่างไรเมื่อถึงเวลาต้องเล่นผีแม่ค้อพวกเขากล่าว

ว่าถึงไม่มีเงินก็ต้องไปหาจนได้ สามารถเล่นรวมกันได้เพื่อความประหยัด ค่าใช้จ่ายอย่างน้อยที่สุดก็ต้องมีเหล้าเลี้ยงคนตีกลองประมาณ 3 ขวด เมื่อก่อนใช้เหล้าที่ดื่มกันเองเรียกว่าเหล้าป่า อย่างอื่นอาจจะพอหาได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และส่วนใหญ่มักจะจ้างคนตีกลองคนละ 100 บาท

ก่อนวันเล่นผีแม่แมดสักวันสองวัน เจ้าภาพที่จัดเล่นผีแมดต้องเตรียมพร้อม บ้านใครยังไม่หึงผีก็ต้องจัดทำขึ้นมา (หึงผี ที่อยู่ของผีแม่แมด หึงทำด้วยไม้อะไรก็ได้เป็นรูปสี่เหลี่ยม ขนาดพอประมาณ นำไปติดไว้ตรงหัวนอนของผู้ที่นับถือผีแม่แมด ภาษาซมเรเรียกว่า<เตียง จะมู้จหมด>)

ถ้าเข้าทรงเองไม่ได้ต้องจ้างวานผู้อื่นให้เล่นแทนโดยเอาเทียนไป 1 เล่ม เหล้า 1 ถัก ไปหาคนเข้าทรง บอกว่ามาหาเขาเพื่อไปเข้าผีให้ เขาก็จะตอบว่าไปได้ คนตีกลองก็เช่นเดียวกันนอกจากต้องให้ค่าจ้างตีกลองแล้วยังต้องจุดเทียนและเหล้า 1 ถักด้วย เขาจะนำเหล้าและเทียนไปบอกที่หึงผีแม่แมดของเขา จะต้องบอกกล่าวล่วงหน้าอย่างน้อย 1 วัน จากนั้นจึงนัดหมายญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านที่จะเล่นพร้อมกันให้มารวมกันตามวันที่กำหนด จัดเตรียมสถานที่ ถ้าไม่ทำปะรำพิธีก็ทำพิธีบนบ้านก็ได้ เตรียมบายศรีและเครื่องเซ่น คนที่มาร่วมงานอื่น ๆ ก็บอกกล่าวต่อ ๆ กันไป คนเผ่าคนแก่ส่วนใหญ่ร้องเพลงอัญเชิญได้อยู่แล้ว มีคนร้องนำบ้าง ช่วยกันร้องบ้าง บรรดามือกลองก็มักจะร้องเพลงอัญเชิญได้ คนที่มีนิสัยรักสนุกชอบกินเหล้าก็มักจะไปร่วมร้องรำทำเพลงโดยไม่ต้องจ่ายเป็นค่าจ้าง

สถานที่ แต่เดิมมีการจัดทำปะรำพิธี เป็นบริเวณลานใกล้ ๆ บ้าน จัดทำถาดเครื่องเซ่น ภายในถาดมีเครื่องเซ่นดังต่อไปนี้

เครื่องเซ่น

บายศรี ทำจากใบตองใส่ขาม ทำเป็น 3 ชั้น ชั้นล่างมี 5 จีบ ชั้นกลาง 4 จีบ และชั้นบน 3 จีบ ตรงกลางขามใส่ข้าวสุก 1 ถัก ก่อนแล้วครอบด้วยกรวยทำจากใบตอง แล้วปักลูกหมากเฉพาะส่วนที่เป็นสีแดงไว้ด้านบนของกรวย ปักเทียน 1 เล่มบายศรีชั้นบน แต่งด้วยดอกไม้ ส่วนใหญ่ใช้ดอกเฟื่องฟ้าเพราะหาง่ายไม่ต้องซื้อ คนแก่ส่วนใหญ่ทำบายศรีเป็นโดยหัดทำสมัยพ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ ปัจจุบันลูก ๆ หลาน ๆ ก็มาช่วยกันทำโดยมีคนแก่สอนคอยบอกว่าจะต้องทำอย่างไร

กะเท๋อ <กะเท๋อ> > ကုဏ္ဍကုဏ္ဍ 2 อัน ทำจากใส่ในของต้นกล้วยนำมาหั่นเป็นท่อนปักด้วยไม้ไผ่เหลา(ไม้รวบ) เพื่อทำเป็นขา 4 ขา ปักเทียนที่มุมทั้งสี่ด้าน จากนั้นมวนใบขนุน 3 ใบมัดด้วยด้ายดิบ ปักลงกลางกะเท๋อ พร้อมกับหมากปอกเปลือกให้เหลือแต่ลูกกลม ๆ สีแดงใช้ไม้ไผ่เสียบจากคำบอกเล่าของคนแก่กล่าวว่าเมื่อก่อนนี้กะเท๋อเป็นพุ่มใหญ่กว่านี้อีก ใช้ต้นกล้วย 4 ท่อนมัดด้วยด้ายดิบขยำใหญ่เสียบใบขนุนตกแต่งด้วยดอกไม้ให้สวยงาม เดิมนี่ทำตามกำลังเท่าที่มี

กรวย 1 ถัก ทำจากใบตอง กลัดหัวท้าย

เทียน 2 เล่มปักในกรวยทั้งสอง

รูป 3 ดอก

ดอกไม้ มีก็ได้ไม่มีก็ได้ มักใช้ดอกเข็ม ดอกเฟื่องฟ้า

น้ำมันใส่ผม 1 ขวด

น้ำหวาน นิยมใช้น้ำแดงหรือน้ำเขียว

กระจก

ขันข้างในใส่ข้าวสาร, ด้ายสำหรับผูกมือรับขวัญ, โพลสำหรับพ่นเสก

แป้ง

หวี

เหล้า

นอกจากนี้ยังต้องจัดเตรียมอุปกรณ์อื่น ๆ ที่ผีแม่แมดเคยทำ เช่น มีดตัดหวาย ปืนส่องสัตว์ เหล้า บุหรี่ ยาสูบ หมากพลู ฯลฯ

การจ้างวานคนทรง ถ้าไม่สามารถเป็นร่างทรงเองก็จ้างวานผู้ที่รับเป็นร่างทรงได้ ค่าจ้างร่างทรงคืนละ 50 - 100 บาท บางครั้งก็ให้เป็นสิ่งของแทน เช่น ให้เหล้า 40 ดิกรี่ครึ่งขวดหรือหนึ่งขวด หรืออาจให้เป็นเสื้อผ้า เป็นต้น ร่างทรงแต่งกายด้วยชุดธรรมดาที่ใช้ในชีวิตประจำวันแต่ไม่ควรนุ่งผ้าลายเพราะจะคล้ายลายของงู ผีแม่แมดกลัวงูก็มักจะไม่ว่าน ผู้ที่เป็นร่างทรงผีแม่แมดห้ามกินงู แต่ถ้าเผลอกินเข้าไปต้องบอกว่ากินตัวเงินตัวทอง(ภาษาชาวบ้านเรียกว่าตัวเหี้ย) ไม่อย่างนั้นโดนผีเชกหัว

ขณะที่เป็นร่างทรงจะไม่รู้สึกตัว คนที่เป็นร่างทรงควรมีสุขภาพดีเพียงพอ เพราะกลัวว่าผีจะเข้าสิงไม่ยอมออกจากร่าง หรือทำให้เจ็บป่วยได้

ภาษาที่ใช้ในการเล่นผีแมด

บอกกล่าวว่าจะมีการเล่น โดยกล่าวว่าผีแม่แมดหนา เล่นให้แล้ว ผีแม่แมดช่วยคุ้มครองลูกหลานอย่าให้เจ็บป่วย ถ้าพูดภาษาซมเรไม่ได้ก็พูดภาษาไทย คนแก่ที่ยังพูดภาษาซมเรได้จะพูดดังนี้

φπ λε) κηαμυλυχ μοετ ?υλ<→κ η<→λ<→φ ?υλ<→κ χυυ ♦ φπ τη<→? λε) δε δε (มาเล่นผีแม่แมดให้แล้ว ให้มาเข้าเถอะ เล่นดี ๆ)

เพลงอัญเชิญ เป็นเพลงที่คนแก่คนแก่ร้องตอนเล่นผีแม่แมด เนื้อเพลงเป็นภาษาไทย คนอื่นก็จำและร้องตาม เนื้อเพลงเป็นการเชิญชวนให้ผีมาเข้าและรำเล่นด้วยกัน บางบทมีบทเกี่ยวพาราสี เพื่อความสนุกสนาน คนส่วนใหญ่มักจะร้องเพลงอัญเชิญได้เพราะมีการเล่นผีแม่แมดเป็นประจำทุกปี

การตีกลอง

เมื่อก่อนดนตรีที่ใช้ประกอบมีทั้งแคน ขลุ่ย แต่คนที่เป่าแคน เป่าขลุ่ยได้ เสียชีวิตไปแล้ว (ชื่อนายทุนกับนายโรจน์) ปัจจุบันใช้กลองเป็นเครื่องให้จังหวะ กลองที่ใช้มักจะชิงกันเอง โดยหา

หนังสือตัวมาชิงกลอง เชื่อว่าผีแม่แมคกลัวงู ถ้าใช้หนังสือชิงกลอง ผีจะไม่เข้า นายเจริญ เคยใช้หนังสือมาชิงทำกลอง ตอนเล่นผีปี 2545 นายบัวเอากลองไปตี ผีไม่ยอมเข้า ตีไปตีมาจนกลองแตก ปี 2546 นายบัว ซื้อหนังเก้งมาจากชาวเขมรในป่าและจ้างนายนิลมาชิงกลองใหม่ ชิงกลองเข้าวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2546 และใช้ตีเล่นผีในคืนวันนั้นเลย คนที่มีกลองของตนเองก็รับจ้างตีกลอง เวลาตีกลองต้องหันตูดกลองให้ร่างทรง มิฉะนั้นผีจะเข้าซ้ำ ต้องให้เสียงกลองดังไปทางร่างทรง

ขั้นตอนการเล่นผีแม่แมค

1. เจ้าภาพผู้จัดการเล่นผีแม่แมค จุดเทียน 1 เล่ม อยู่ที่บ้านของตนเองจุดเทียนบอกกล่าวผีของตนว่าคืนนี้จะมีการเล่นผีแม่แมค ขอให้มาเข้าร่างทรง ขอให้เล่นด้วยดีอย่าได้ทักได้ท้วง
2. จุดเทียนอีกหนึ่งเล่ม และ ธูป 3 ดอก พร้อมเหล้าและข้าวสุกใส่ถ้วยเล็ก ๆ สำหรับบอกกล่าวและเซ่นศาลพระภูมิ อาจจุดเทียนและเซ่นในบ้านแล้ววางเครื่องเซ่นไว้ที่หัวนอนก็ได้
3. ยกถาดเครื่องเซ่นไปร่วมพิธียังสถานที่ที่เตรียมไว้
4. การเล่นผีแม่แมคเริ่มขึ้น โดยร่างทรงหรือที่คนทั่วไปเรียกว่า “หมอ” นำขันใส่ข้าวสารมาวางไว้ หมอจุดเทียน 1 เล่ม วนรอบบายศรีแล้ววางไว้ในขันข้าวสาร เอาข้าวสารโยนใส่ถาดเครื่องเซ่น ใช้มือทั้งสองจับขันข้าวสาร เอาผ้าที่คล้องคอ (มักจะใช้ผ้าขาวม้า) คลุมศีรษะ คนตีกลองเริ่มตีจังหวะ “เจริญครู” เป็นการเชิญผีครูให้มาเข้า ตามด้วยจังหวะ “ปะเพ่ง” ร่างของหมอหันตามจังหวะกลองที่รวดเร็วขึ้น คนร้องเพลงเริ่มร้องเพลงอัญเชิญผีมาเข้าร่าง พอผีเข้าแล้ว มือทั้งสองที่จับขันไว้จะปิดขันออกไป เสียงกลองตีจังหวะตามที่ผีแม่แมคขอ มีการรำ เล่น ดื่มเหล้า ตามไปบอกกล่าวว่าเล่นให้แล้ว ขอให้ช่วยคุ้มครองตนเองและลูกหลานด้วย ญาติพี่น้องที่มาร่วมพิธีขอให้หมอผูกข้อมือให้ด้วยด้วยด้ายดิบที่ใส่ไว้ในขันข้าวสารพร้อมกับโพลซึ่งหมอนำมา เคี้ยวและพ่นเป่าให้ เมื่อได้เล่นกันพอประมาณแล้วผีแม่แมคก็จะออกจากร่างทรง(ร่างทรงจะทำท่าเหมือนตอนที่ผีแม่แมคเข้ามา) พอวิญญาณผีแม่แมคดวงแรกออกไปแล้ว ก็เชิญวิญญาณผีแมคดวงอื่นมาเข้าร่างอีก คน ๆ หนึ่งอาจจะนับถือผีแมคหลายราย ร่างทรงร่างหนึ่งเข้าทรงวิญญาณผีแมคได้ไม่จำกัดจนกว่าจนกว่าผีของเจ้าภาพครบหมดทุกราย บางคนมีผีแม่แมค 7-8 ราย บางคนมีเพียง 2 รายเท่านั้น

ขณะที่ผีแมคเข้าร่างทรงร่างทรงจะไม่รู้สึกร่าง ร่างทรงจะดื่มเหล้า มีการรำ เดินตามเสียงกลอง หวีผม ประแป้ง ส่องกระจก (เอาด้านหลังของกระจกส่องหน้า และเรียกสิ่งของตรงข้ามกับคนปกติ เช่นเรียกคนแก่ว่าเด็ก ของที่ยาวเรียกว่าสั้น เป็นต้น อันเป็นสัญลักษณ์ว่าผีทำพฤติกรรมไม่เหมือนคนทั่วไป)

ผีแม่แมคจะทักถามผู้ที่เล่นผีให้ หรือมักเรียกว่าผู้ที่มิเชื่อผีแม่แมค โดยมักถามว่าใครเป็นคนทำบายศรี ถ้าตอบว่าจ้างเขาทำ ผีจะทักให้จ่ายค่าจ้างให้คนทำด้วยการส่งเหล้าให้ ถ้าเป็นผีของภรรยาเข้ามามักจะถามหาสามีของผู้ที่มีเชื่อผี ผีของภรรยาถือว่าเป็น “ผีเกลอ” ของสามี ถ้าเป็นผีของพ่อแม่ที่รับผีให้ลูก ๆ ผีแม่แมคจะถามหาสมาชิกในครอบครัวที่รับผี กรณีที่แม่เล่นให้ร่วมกัน

แล้ว คนที่มีฐานะไม่สามารถอยู่ร่วมงานก็สามารถไปทำธุระได้ แต่จะต้องมีญาติมาพูดคุยตอบผีมแม่มดเวลาที่ผีตกว่ามีธุระไปที่ไหน คนชื่อนี้ได้เล่นให้แล้วอย่าได้ตกได้ท้วงอย่าได้ทำให้เจ็บป่วยเลย บางคนก็ ถ้ามถึงญาติพี่น้องพ่อแม่ที่เสียชีวิตไปว่าสุขสบายดีไหม เรื่องราวแต่หนหลังก็นำมาพูดมาทักท้วง ลูกหลานเจ็บป่วยเพราะทำผิดเป็นการผิดผียังไรก็มาทักท้วง ลูกหลานจะต้องหาเครื่องเช่นมาขอขมาหรือแก้บนให้ถูกต้อง เป็นราย ๆ ไป

คนที่ถูกผีแม่แมดเคยทำพฤติกรรมตอนที่เจ็บป่วยอย่างไร ร่างทรงก็จะแสดงพฤติกรรมคล้ายกับผู้ป่วยตอนที่ถูกผีเข้า เช่นทำท่าตัดหวาย ใช้ปืนส่องสัตว์ หาบปลา ขุดมัน ไปขุดพลอย ไปยืนปัสสาวะรดต้นไม้ ฯลฯ ผู้วิจัยเข้าไปสังเกตการณ์ระหว่างมีการเล่นผีแม่แมดที่บ้านมะม่วง ในวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2546 ชาวบ้านเล่าว่าได้ถูกผีเข้าขณะที่กำลังไปป่า พวกที่ไปด้วยมาหาหมอและจัดทำพิธีรับผีให้ ผู้ถูกผีเข้าไม่ได้เล่ารายละเอียดให้หมอและฟังว่าก่อนถูกผีเข้าทำอะไรหรือพูดอะไร แต่พอถึงพิธีเล่นผีมดเมื่อผีของเขามาเข้าร่างทรงก็ทำกริยาหรือพูดอย่างที่เขาเคยพูดตอนถูกผีเข้า ชาวบ้านหลาย ๆ ก็ยืนยันอย่างเดียวกัน

เมื่อผีเข้าจนครบหมดแล้ว ตอนที่ผีแม่แมดจะออกจากร่างทรง ร่างทรงก็จะจับขันข้าว เอาผ้าคลุมศีรษะ คนตีกลองจะตีกลองจิ้งหะ “ตุ้งกลัก” ซึ่งเป็นจิ้งหะที่ตีตอนสุดท้ายเพื่อส่งผีออกจากร่างทรง หลังจากนั้นเจ้าภาพจะนำเครื่องเช่นไปวางไว้บนหิ้ง เช่นด้วยเหล้าหรือน้ำหวานแล้วแต่ผีแม่แมดของตนจะชอบอะไร ตั้งไว้ 3 คืน แล้วจึงจุดเทียนบอกว่าครบคืนครบวันแล้ว จึงนำเครื่องเช่นไปทิ้ง

เมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2546 ผู้วิจัยได้มีโอกาสไปสังเกตการณ์เล่นผีมด ที่บ้านนายบุญมี รัตนมูล เลขที่ 50 หมู่ 3 ตำบลนันทรี อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด เป็นการ เล่นรวม 5 ครอบครัว ได้แก่ 1. ครอบครัวนางแสงจันทร์ รัตนมูล (สมาชิกที่รับผีแม่แมด ได้แก่ นางแสงจันทร์ และ ลูกสาวนางแสงจันทร์อีกสองคนชื่อ เรณู และบุญเล็ก) 2. นางแอ้ รัตนมูล (เล่นให้ผีของตนเองและหลานอีก 5 คน) 3. บุญมี รัตนมูล (เล่นให้ผีของตนเอง, ภรรยาและ ลูกคนสุดท้าย) 4. พรทิพย์ (เล่นให้ผีของตนเอง, ผีของสามีและลูก) 5. นางสวย รัตนมูล (เล่นผีให้ตนเอง, สามีและลูก) 6. ยายซาง ลำลี (เล่นให้ผีของตนเอง)

มีร่างทรง 5 คนคือ 1. นางแสงจันทร์ รัตนมูล อายุ 78 ปี 2. นางแอ้ รัตนมูล อายุ 78 ปี 3. สักวาลย์ รัตนมูล อายุ 63 ปี (รับเป็นหมอผีแม่แมดเพื่อเล่นผีให้ครอบครัวของบุญมีและพรทิพย์) 4. นางซาง อายุ 65 ปี 5. นางสวย รัตนมูล อายุ 68 ปี

มีผู้มาร่วมงานราว 100 คน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ประจำสถานีอนามัย บ้านมะม่วง นางสาว สลิลรัตน์ สงวนญาติ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 นายคันธโชก รัตนวิจิตรและ หมู่ 4 นายวินัย มูลโชติ ร่วมด้วย สังเกตเห็นว่าร่างทรงทุกคนชรามากแล้ว พอผีเข้ามาอยู่ในร่างทรง ร่างทรงจะคืบคลาน 40 คืบก็ แก้วแล้วแก้วเล่า บางครั้งก็สูบบุหรี่สลับกันไป เดี่ยวก็รำไปเดินไป เดี่ยวก็วิ่งไปตัดหวาย ลุย

เข้าไปในกอไม้ที่มีหนามก็ไม่แสดงทีท่าว่าเจ็บ จาก 19.00 น.ถึงประมาณ 23.00 น. แต่ละคนทำกิจกรรมดังกล่าวโดยไม่ได้หยุดพักเลย

ผู้มาร่วมงาน นอกจากเจ้าภาพแล้ว คนอื่น ๆ ได้แก่ บรรดาญาติ ทั้งญาติทางสายโลหิตและญาติโดยการแต่งงานตลอดจนผู้ที่เล่นผีแม่แมดด้วยกัน ไม่จำเป็นต้องเป็นญาติกันก็ได้ คนที่เป็นร่างทรงและมือกลองที่ต้องบอกกล่าวล่วงหน้าให้มาร่วมงาน ส่วนผู้อื่นไม่ต้องเชิญแต่บอกต่อ ๆ กันไป ได้แก่เพื่อนบ้านใกล้เคียง ตลอดจนคนที่ไม่ใช่ชาวซมเร ถ้าสนใจก็มาร่วมงานได้ แต่ต้องนั่งอยู่รอบนอก เคยมีคนอื่นมาดู บางคนมาเพราะไม่เคยเห็นจึงสนใจมาชมดู บางคนมาเพราะต้องการเลขไปซื้อหวยก็มี สมัยก่อนเวลาเล่นพร้อม ๆ กันมีคนจากหมู่บ้านใกล้เคียงมาดูกันมาก มีคนเอาของมาขาย คนตีกลองมีเป็น 10 คน คนร่วมร้องรำทำเพลงกันมากหน้าหลายตา เป็นที่สนุกสนานกัน

ข้อสังเกตจากการเข้าร่วมสังเกตการณ์

ปัจจุบันการเล่นเปลี่ยนแปลงไปบ้าง มือกลองเชิญมาไม่มากเพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย นอกจากนี้คนที่มือกลองและตีกลองได้เหลืออยู่ไม่มาก บ้านมะม่วงมีกลองประมาณ 7 ใบ คนตีกลองรุ่นใหม่ ๆ ไม่ทราบชื่อจังหวัดกลอง ดีตาม ๆ กันไป จังหวัดกลองที่ดีต้องดีตามที่ผีแม่แมดบอก เดิมมีอยู่ 6 จังหวัด ได้แก่ 1)เจียงครู่ เป็นจังหวัดเจียงครู่มาเข้า 2) จังหวัดปะเพ่ง เจียงครู่แม่แมดอื่น ๆ มาเข้า 3) จังหวัดอินจัน 4) เพลงเรียว 5) จังหวัดสามช่า 6) จังหวัดตุงลัก เป็นจังหวัดที่ใช้ตีตอนสุดท้ายของงานเพื่อส่งผีกลับ แต่ยุคหลังมีจังหวัด 3 ช่าปนเข้ามา คนเก่าแก่บอกว่าทำให้ผิดเพี้ยนไป แต่คนรุ่นใหม่มักจะชอบใจเพราะสนุกสนานดี ความไม่รู้ถึงแก่นแท้ของพิธีกรรมเหล่านี้อาจทำให้ความศักดิ์สิทธิ์ของความศรัทธาที่สั่งสมมาแต่ยุคบรรพชนต้องลดน้อยถอยลงและอาจจะเสื่อมสลายไปได้

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชน/สังคม

นอกจากการเล่นผีแม่แมดเป็นพิธีที่ยึดถือเป็นประเพณีแล้ว ยังถือว่าเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและสังคมอีกด้วย เพราะพิธีกรรมเช่นนี้มีบทบาทสำคัญช่วยให้สมาชิกของชุมชนรู้สึกมีส่วนร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นโอกาสพิเศษที่สมาชิกจะได้มาร่วมกันประกอบพิธีกรรม ร่วมสนุกสนานรื่นเริงกัน ทำให้สมาชิกของสังคมรับรู้และรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น ๆ กิจกรรมที่จัดขึ้นมายังสะท้อนวัฒนธรรมชุมชนที่สอนให้เคารพบรรพบุรุษและผู้อาวุโสในชุมชน ทุกคนในชุมชนเป็นพี่น้องกันมีเอกลักษณ์ผูกพันกัน ช่วยเหลือแบ่งปันกันกิน และมีระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ทำนา ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ เก็บผลผลิตจากป่า พึ่งพาธรรมชาติ จุดมุ่งหมายการผลิตทำเพื่อเลี้ยงครอบครัว เป็นชุมชนที่พึ่งพาตนเองและธรรมชาติแวดล้อมเป็นสำคัญ

การแปลความหมายความเชื่อของชาวซัมเรและบทบาทที่มีต่อชุมชน

ผี ผีจะมีอยู่จริงหรือไม่ก็ตาม แต่ผีในความหมายอันแท้จริงนั้นน่าจะหมายถึง ระเบียบ กฎ หรือข้อปฏิบัติในการปกครองสังคม ในยุคที่สังคมยังไม่มีกฎหมายเป็นลายลักษณ์อักษร การเล่นผีแม่มดนั้นนอกจากสะท้อนวิธีคิดในการควบคุมความประพฤติของคนในสังคมโดยมีวิญญาณมาทักท้วงคนที่ทำผิด เตือนให้รักพี่รักน้อง ช่วยเหลือกัน ดูแลคนแก่ ให้อยันท่ามาหากิน มีแต่ความซื่อสัตย์ ผลแห่งความเชื่อที่มั่นคงนี้ทำให้ชาวซัมเรมีชีวิตชีวาที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ความเชื่อนี้ก่อให้เกิดความสงบสุขทางใจ และเป็นการพัฒนาจิตใจ ทำให้มีสุขภาพจิตดี และมีผลต่อสุขภาพกาย ทั้งยังเป็นการรวมญาติให้มาพบปะพูดคุย ชักถามทุกข์สุขต่าง ๆ ตีกลอง ร้องรำด้วยกัน สร้างความสัมพันธ์ในหมู่ชาวซัมเรอีกด้วย

เคิร์ช (1977) กล่าวว่าพิธีกรรมอันเนื่องด้วยความเชื่อเรื่องผีมักจะเป็นพิธีกรรมในเรื่องของสุขภาพและความเจริญรุ่งเรืองของชีวิต ถือเป็นการปฏิบัติตามความเชื่อหรือ “ศาสนา” ซึ่ง จะช่วยลดความกลัว ความกังวล และทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกมั่นคงในความไม่แน่นอนของปัจจุบัน นอกจากนี้ ศาสนาเป็นสิ่งที่ทำให้คนรวมกลุ่มโดยอาศัยพิธีกรรมและความเชื่อทำให้คนมารวมกระทำพิธีและถือว่าเป็นสมาชิกของตนในกลุ่มสังคมเดียวกัน (ปรีชา 2530: 146) ความเชื่อทางศาสนามักจะระบุถึงความดีและความชั่ว โดยมีการส่งเวรกราบไหว้ บูชา ทำบุญทำทาน จึงมีบทบาทต่อการกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมได้ จึงกล่าวได้ว่าชาวซัมเรมีความเชื่อเรื่องผีแม่มดเป็นศาสนาดั้งเดิมของเขา

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน

ในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ การทำมาหากินของคนกลุ่มต่าง ๆ จะเกี่ยวข้องกับธรรมชาติมากที่สุด เพราะระบบการผลิตต้องพึ่งพาธรรมชาติ ดังนั้นเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์เพื่อความคงอยู่ของชุมชน มนุษย์จึงต้องมีพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อบูชาอำนาจลึกลับที่เชื่อว่าอยู่เหนือธรรมชาติ เช่นการบูชาผีป่า ผีไร่ ผีนา เป็นต้น การบูชานี้เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ในการทำมาหากิน ซึ่งจะกำหนดช่วงเวลาไว้อย่างชัดเจนตามลักษณะการทำงาน เมื่อการทำงานเสร็จสิ้นได้ผลดีเป็นที่พอใจก็มีการจัดพิธีกรรมเป็นการขอบคุณสิ่งเหนือธรรมชาติ และอ้อนวอนขอร้องให้การทำมาหากินได้ผลเช่นนี้ตลอดไป ชาวซัมเรมิผีไร่ผีสวน เป็นต้น

การนับถือผีสวน เชื่อกันว่าผีสวนคือผีที่ดูแลบริเวณป่า เขาที่ทำกิน ถึงเวลาจะต้องมีการเช่นไหว้ เพื่อให้คนที่เข้าป่า ทำมาหากิน ทำไร่ทำนา อย่าได้เจ็บไข้ และมีความปลอดภัย จะมีร่างทรงของผีสวนนำทำพิธีเช่นไหว้ และสร้างศาลในป่าใกล้ต้นไม้ใหญ่ เช่นไหว้ ปีละ 2 ครั้ง คือเดือนอ้าย และเดือน 6 การสืบทอดร่างทรงของผีสวนเป็นเรื่องเฉพาะเจาะจงว่าผีสวนจะให้ใครเป็นร่างทรงของตน ผู้ที่เคยเป็นร่างทรงผีสวนสมัยก่อนได้แก่ นายเหรียญ นายลพ นายหอย นายพุท

ซึ่งเสียชีวิตไปแล้ว ปัจจุบันคือนายเข้ม การเช่นผีสมุนเช่นด้วยขนม ไข่ และเหล้า แต่เนื่องจาก นายเข้มป่วยและมีอายุมากแล้ว การไหว้ผีสมุนเพียงจะหยุดไปเมื่อปลายปี พ.ศ.2545 นี้เอง

ความเชื่ออื่น ๆ

การเสี่ยงทายเลือกที่ดินปลูกบ้าน

การเลือกที่ดินปลูกบ้าน สมัยก่อนมีการเสี่ยงทายเพื่อเลือกที่ดินปลูกบ้านว่าเหมาะสมหรือไม่ แต่ปัจจุบันที่ดินส่วนใหญ่มีเจ้าของ ไม่สามารถเลือกได้ สมัยก่อน ใช้การเสี่ยงทายโดยเอา ข้าวสาร และน้ำใส่กะลาวางไว้ที่พื้นดิน เป็นชุด ๆ ห่าง ๆ กัน เอาฝาคกรอบ ตอนเช้ากลับมาดูถ้าพบว่าของยังอยู่ครบแสดงว่าเป็นที่ที่ดีเหมาะที่จะปลูกบ้าน เพราะไม่มีมด ไม่มีปลวก (ของเสี่ยงทาย คล้ายกัน แต่นำข้าวสารใส่หลุมที่ขุดไว้ห่าง ๆ กัน หลุมละ 5 -7 เมล็ด ทิ้งไว้ 1 คืน เอากะลาครอบ หลุมไหนข้าวอยู่ครบ แสดงว่าเป็นที่ ๆ ดี; จีน ผันผายขาวของ ตำบลคลองพลู จังหวัดจันทบุรี เป็นผู้ให้ข้อมูล)

อีกวิธีหนึ่งที่ใช้ในการเสี่ยงทายเลือกที่ดินปลูกบ้านทำโดยตั้งขวดน้ำที่ใส่น้ำ 3 ขวด ไม่ใส่น้ำ 3 ขวด ตรงบริเวณที่ทำการเสี่ยงทายจะปลูกบ้าน ให้เด็กอายุ 3 - 4 ขวบหญิงหรือชายก็ได้ เลือกหยิบ น้ำมา 1 ขวด ถ้าเด็กเลือกหยิบขวดที่ไม่มีน้ำ ที่นั้นไม่ควรอยู่ เชื่อว่าเป็นที่ ๆ ไม่ควรอยู่

ข้อห้ามที่สั่งสอนต่อ ๆ กันมาแต่โบราณ

ห้ามนอนใต้ซื่อผีจะอา

ห้ามผู้หญิงไม่ให้นั่งหับบันไดหรือปากประตู ยกเว้นคนหมดประจำเดือน จะคลอดลูกยาก

ผู้หญิงท้องห้ามไม่ให้เดินพลาถินพลาถิน มิฉะนั้นจะคลอดยาก

ห้ามเล่นมิด เดียวผีผลัก ผีตบ

ห้ามไม่ให้ปลูกไม้ไผ่ลาย ๆ (ถ้าสีเหลืองๆ ลายทางแดง ๆ) ถือกันว่าพอไม้ไผ่ลำโต เจ้าของตายไปก็เอาไม้นั้นมาหามศพ

(13) คำคุณศัพท์

(13.1) ปริมาณและจำนวน

จำนวนนับในภาษาซัมเร มีเลขบอกจำนวนหนึ่งถึงสิบ เช่น <มูย> $\mu\alpha\beta\alpha$ “หนึ่ง”; เช่น <ปาร์> $\pi\alpha\alpha\perp$ “สอง”; <เพ> $\pi\eta\epsilon\epsilon\perp$ “สาม”; <หรัย> $\diamond\alpha\alpha\beta\alpha\perp$ “สิบ” ฯลฯ คำที่เกินสิบขึ้นไปใช้คำหลัก 2 คำเรียงกัน เช่น <หรัย มูย> $\diamond\alpha\alpha\beta\alpha\perp \mu\alpha\beta\alpha$ “สิบเอ็ด” มีคำแสดงหลักสิบคือคำว่า <เซ> ใช้วางหลังตัวเลขที่เป็นคำหลัก เช่น <ปาร์ เซ> $\pi\alpha\alpha\perp \sigma\epsilon\epsilon$ “ยี่สิบ” และมีคำแสดงหลักร้อยคือคำว่า <ซุ> เช่น <ปาร์ ซุ> $\pi\alpha\alpha\perp \chi\eta\eta\eta$ “สองร้อย”

การนับจำนวนในสมัยดั้งเดิมคงไม่จำเป็นมากนัก ใช้ประมาณคร่าว ๆ ไม่ได้ให้ความสำคัญกับตัวเลขมากนัก และติดมาจนปัจจุบัน เช่นการนับสินค้าส่งออกไปประกอบพิธีก็ไม่ได้ถือเรื่องจำนวนแต่อย่างใด

(13.2) ขนาด, รูปร่าง, สี

คำขยายบอกขนาด เช่น <ก๊ิด > κῶτ “ใหญ่”; <ก๊ิจ > κῆ “เล็ก”; คำบอกรูปร่างพบคำเป็นภาษาซมเรเพียงคำเดียวคือคำว่า <มัวร์ > μῶρ “กลม” คำบอกสีพบคำว่า <จั้ง > χᾶN “ดำ”; <จั้ง > Nα “แดง”; <หวีด > ωᾶτ “เขียว”; <เหาะ > κῆ ἰη “เหลือง”; <ปรุ > πῶ ἰη “ขาว”

(13.3) คำชี้เฉพาะ

ภาษาซมเรจัดระบบการชี้เฉพาะโดยดูจากระยะห่างจากตัวผู้พูดแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ <อัน > /ʔᾶv/ “นี่” เป็นระดับที่อยู่ใกล้ที่สุด โดยอยู่ติดกับตัวผู้พูด ระดับถัดมา คือ <เต้น > /tɛṽ/ “นั่น” เป็นระดับที่อยู่ใกล้แต่ไม่ได้อยู่ติดกับตัวผู้พูด ส่วน <ติส > /tɛṽ/ “โน้น” เป็นระดับที่อยู่ห่างออกไปจากตัวผู้พูดมากที่สุด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. ʔᾶv χᾶμπῶ↓ “นี่อะไร”
 อัน จำปี
 นี่ อะไร

2. tɛṽ τ N ʔῶ “นั่น บ้านฉัน”
 เต้น ต้อง อีญ
 นั่น บ้าน ฉัน

3. tɛṽ τ N τᾶα μᾶκ “โน้น บ้านตามัก”
 ติส ต้อง ตา มัก
 โน้น บ้าน ตา มัก

(13.4) หน่วยวัด

คำบอกหน่วยวัดแบบดั้งเดิมได้แก่ <ทาก > τᾶακ “คืบ”; <เกียก > κῆκ “ระยะจากหัวแม่มือถึงนิ้วชี้”; <ฮัด > ἡατ “ศอก”; <กะเต๊ะ > κᾶτῆη “เกวียน”; <หลัก > λᾶἰκ “ครั้ง”

(13.5) คุณสมบัติและคุณภาพ

ส่วนใหญ่ใช้ขยายคำนามเช่น <กิน > κενν “สั้น”; <กึ่ง > κοτN “ยาว”; <นาง > νααN “เก่า”; <ปลา > πλααπ “ใหม่”; <จับ > χηαπ “มีด”; <ซาบ > σααπ “สว่าง” เป็นต้น

(14) คำไวยากรณ์

(14.1) คำลักษณะนาม เช่น <หมอก > μ ใκ “คำ” (ใช้กับคำพูด); <หนัก > ναใκπ “คน” (ใช้กับคน); <มูร > μบบ♦ “ตัว” (ใช้กับสัตว์); <อ้อมป้อม > μ π N “หน่อ” (ใช้กับหน่อไม้)

ตัวอย่างเช่น

1. μ βο♦ παα♦ μ ? κ

ปุ่น สอง ห่อ

‘ปุ่น 2 ห่อ’

2. πη♦ε τη♦αα πη♦αμ μบบ♦

ผล ฝรั่ง ห้า ลูก

‘ผลฝรั่ง 5 ผล’

(14.2) คำถาม

มีคำที่แสดงคำถามได้แก่ <มี > μใπ “ใคร”; <นี่ > νใπ “ไหน”; <จำปี > χαμπใπ “อะไร”; <นี่ > νใπ “ไหน”; <อย่างไร > ναα καχηπ “เมื่อไร”; <อย่างไร > φααN πใπ “อย่างไร”; <ทำไม > τ ใπ πใπ “ทำไม”; <อันไหน > ?αφ νใπ “อันไหน”; <มួយี่ / ี่ > μบบφ ?ใπ/χηπ “ที่”

μใπ καα♦ τ N νααπχ

ใคร อยู่ บ้าน บ้าง

‘ใครอยู่บ้านบ้าง’

(14.3) คำนำหน้ากริยาและคำตามหลังกริยา

คำนำหน้ากริยาได้แก่คำว่า <ช่อง > σ N “ต้องการ”; <สะเหงิด > σαN↔↔ใπτ “อยาก”; <ละ > κηαη “รู้/เป็น”; <หน่อง > ν ใπN “จะ”; <เกิน > τη↔τν “เพิ่ม”; <นาน > νααν “ยัง”; <โก๊ะ โก๊ะ > κοη κοη “ไม่” <นาน > ναακ “ไม่ใช่”; ฯลฯ ตัวอย่างเช่น

1. ?ν N κααπ σ N τη↔ใπ η↔↔τφ

ฉัน หาว อยาก นอน แล้ว.

‘ฉันหาวอยากนอนแล้ว’

2. $\mu\epsilon\Gamma$ $\kappa\eta\alpha\eta$ $\lambda\alpha\alpha\Gamma\omega$ $\nu\epsilon\tau\eta\alpha\alpha\nu$ $\pi\alpha\sigma\alpha\alpha$ $\sigma\alpha\mu\blacklozenge\epsilon\epsilon$
 $\nu\alpha\alpha\Gamma\chi$

ใคร เป็น เล่า นิทาน ภาษา ชัมเร บ้าง
 ‘ใครเล่านิทานภาษาชัมเรได้บ้าง’

3. $?v$ ΓN $\chi\omega\omega$ $\tau\epsilon\Gamma\omega$ $\kappa\eta$ N
 ฉัน จะ ไป ซื้อ ของ
 ‘ฉันจะไปซื้อของ’

4. $\sigma\alpha\lambda\leftrightarrow\Gamma N$ $\tau\epsilon\Gamma\nu$ $?uv$ $\kappa\lambda\nu\leftrightarrow\Gamma N$ $\eta\leftrightarrow\leftrightarrow\Gamma\phi$ $\tau E E\Gamma$ $\kappa\eta$
 $\kappa\eta\epsilon\nu$

ผู้หญิง นั้น มี ผัว แล้ว แต่ ไม่ ไม่ ลูก
 ‘ผู้หญิงคนนั้นมีผัวแล้วแต่ไม่มีลูก’

คำตามหลังกริยาได้แก่คำว่า <อื่น> $?uv$ “ได้” ตัวอย่าง เช่น

$\pi\omega\omega\Gamma$ $\chi\eta\alpha\alpha$ $\sigma\epsilon\Gamma\omega$ $\chi\alpha\nu\lambda\alpha\alpha\Gamma N$ $?uv$ β Γ
 เธอ กิน แกง เขี้ยว ได้ ไหม
 ‘เธอกินแกงเขี้ยวได้ไหม’

(14.4) คำลงท้าย

คำลงท้ายประโยคในภาษาชัมเรได้แก่คำว่า <หรวจ> $\blacklozenge\leftrightarrow\Gamma\chi$ “เสร็จ”; <หรวจ เอี้ย> $\blacklozenge\leftrightarrow\Gamma\chi$ $\eta\leftrightarrow\leftrightarrow\Gamma\phi$ “เสร็จแล้ว”; <บ้อ> β Γ “แสดงคำถาม(ไหม)”; <หือ> η Γ “แสดงคำถาม(ไหม/หรือ)” <โก> $\kappa\omega\omega$ “ลงท้ายประโยคบอกเล่าคล้ายคำลงท้ายในภาษาไทยว่า <ดอก>”; <เอี้ย> $\eta\leftrightarrow\leftrightarrow\Gamma\phi$ “ลงท้ายประโยคบอกเล่าคล้ายคำลงท้ายในภาษาไทยว่า <แล้ว>”; <หือ นาน> $\eta\alpha\alpha$ $\nu\alpha\alpha\nu$ “ลงท้ายประโยคคำถามคล้ายคำลงท้ายในภาษาไทยว่า <หรือยัง>”; <ดู/ดู> $\delta\upsilon\nu$ / $\delta\upsilon?$ “ลงท้ายประโยคคำสั่ง ฯลฯ ตัวอย่าง เช่น

1. $\kappa\eta\alpha\nu\Gamma\omega$ $\lambda\alpha\alpha\Gamma\phi$ $\tau E E\Gamma$ $\sigma\leftrightarrow\Gamma\mu\kappa\omega\omega$
 เด็ก พุด แต่ ไทย ลท.
 ‘เด็กพุดแต่ภาษาไทยเท่านั้น’

2. $\nu\alpha\Gamma\kappa$ σ $\Gamma N\eta\nu\leftrightarrow\pi$ κ $\Gamma?$ $\eta\nu\leftrightarrow\pi$ $\chi\omega\omega$ $\delta\upsilon\nu$
 เขา อยาก ทาน ก็ ทาน ไป ลท.
 ‘เขาอยากทานก็ทานซิ’

3. $\varphi \quad \beta \quad v \quad \chi \eta \upsilon \quad \kappa \alpha \mu v \leftrightarrow \leftrightarrow \uparrow \tau \quad \chi \eta \alpha \uparrow v \quad v \leftrightarrow \uparrow v$
 ไร่ บอน หลาน กำเนิด ฉัน ลท.
 ‘ไร่บอนหลานแท้ ๆ ของ ฉันเอง’

(14.5) คำบุพบทและคำสันธาน

คำบุพบท

ภาษาซัมเรมีการใช้คำบุพบท ได้แก่ <เเร> / $\diamond \epsilon \epsilon$ / “ใน” <ภายใน> / $\kappa \alpha \alpha (\varphi)$ / “นอก” <นอก> / $\lambda \upsilon$ / “บน” <บน> / $\tau \alpha \alpha$ / “ล่าง” <หน้า> / $v \alpha \alpha$ / “บริเวณ” <ไป> / $\pi \alpha$ - / “ข้าง” <ติด> / $\tau \eta \eta$ / “ที่”

1.	$\mu \epsilon$	$\kappa \alpha \alpha \diamond$	$\diamond \epsilon \epsilon$	$\tau \quad N$	“ใครอยู่ในบ้าน”
	มี	กียร์	เระ	ต้อง	
	ใคร	อยู่	ใน	บ้าน	
2.	$\kappa \eta \alpha \upsilon \epsilon (\omega)$	$\lambda \forall \uparrow$	$\lambda \upsilon$	$\tau \quad N$	“เด็กเล่นบนบ้าน”
	จะนี้	ลึญ	ลึญ	ต้อง	
	เด็ก	เล่น	บน	บ้าน	

คำสันธาน

คำสันธานที่ใช้เชื่อมข้อความต่าง ๆ ในระดับที่อยู่สูงกว่าประโยคที่ใช้ในภาษาซัมเร มีน้อย ที่ใช้ทั่วไปคือ <เกาะ> / $\kappa \quad \exists ?$ / “ก็” <อิน> / $? \iota \epsilon v$ / “จึง” <หรือ> / $\diamond v \leftrightarrow \exists \chi$ / “เสร็จ”

1. $\tau \quad \exists \quad \kappa \alpha \alpha \diamond \quad \diamond v \leftrightarrow \exists \chi \quad \kappa \quad \exists ? \quad \eta \upsilon \leftrightarrow \pi \kappa \lambda \quad N$ “ทำงานเสร็จก็
 ทานข้าว”

ต่อ การ หรือ เกาะ ฮวบ กล้อง
 ทำ งาน เสร็จ ก็ ทาน ข้าว

$\diamond v \leftrightarrow \exists \chi \quad \kappa \quad \exists ?$ อาจปรากฏคู่กันหรือแยกกันก็ได้ เมื่อปรากฏคู่กันมีความหมายว่า “แล้วจึง”

2. $\tau \quad \exists \quad \kappa \alpha \alpha \diamond \quad \diamond v \leftrightarrow \exists \chi \quad ? \iota \epsilon v \quad \kappa \lambda \alpha \pi \quad \tau \quad N \quad ? \iota \epsilon v$ “ทำงานเสร็จจึงกลับ
 บ้านได้”

ต่อ การ หรือ อิน กลับ ต้อง อิน
 ทำ งาน เสร็จ จึง กลับ บ้าน ได้

(14.6) คำ และจำนวน

ตัวอย่าง เช่น

1. πνε τηοοΓ ?υ/ τη<=>Γικ τακ♦οοN καμπ♦αη καμπ♦ΕΕΓN
 เมื่อคืน คืน นอน คืน กระสับกระส่าย
 σεχ σΕχ τηυβΓ τηυβΓ ν ΓΓN κοη σαβααφ
 หนาว หนาว ร้อน ร้อน จะ ไม่ สบาย
 ‘เมื่อคืนฉันนอนคืนกระสับกระส่ายหนาว ๆ ร้อน ๆ จะไม่สบาย’
2. ?αΓφ β ν μααΓφ χηαα καμαΓμ καμooΓ ναα
 ไอ้ บอน ไม่ กิน ตะกละเรียรด หนา
 ‘ไอ้บอนอย่ากินตะกละมูมมามหนา’

บทที่ 5

อภิปรายและบทสรุป

การวิจัยนี้ทำการรวบรวมคำศัพท์ภาษาซมเรที่สัมพันธ์กันทางความหมายเพื่อนำมาศึกษาโลกทัศน์แบบดั้งเดิมของชาวซมเรว่ามีลักษณะอย่างไร เหมือนหรือต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไร ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวซมเรแต่ดั้งเดิม เป็นรูปแบบของการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย อยู่ร่วมกันในชุมชนเล็ก ๆ ที่ยังชีพด้วยทรัพยากรธรรมชาติรอบ ๆ ตัว ได้แก่ พืช สัตว์ นำมาใช้ประโยชน์เป็นปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิต กล่าวคือ เป็นอาหาร เป็นที่อยู่อาศัย เครื่องมือเครื่องใช้ และเป็นยารักษาโรค สมาชิกในสังคมอยู่ด้วยกันแบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือลงมือลงแรงกันในการทำงาน ประกอบกับความเชื่ออันมีมาแต่โบราณเรื่องข้อห้ามและคำสอนหลายประการที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ล้วนแต่เป็นสิ่งสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันและการดำรงอยู่ของสังคมชาวซมเร เป็นวิถีประเพณีที่ใช้เป็นแนวทางในเรื่องการใช้สิทธิประโยชน์สมบัติของชุมชน กล่าวคือ ทุก ๆ คนมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเก็บของป่า ทุกคนมีสิทธิเข้าไปหาอาหาร เก็บฟืน เห็ด พืช ผัก ลำสัตว์ ได้ทุกเวลา จะหาได้มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความขยันและปริมาณผลผลิตจากธรรมชาติ คนในชุมชนมีความเชื่อว่าป่าเป็นแหล่งอาหารการกินที่จะต้องแบ่งปันกัน หามาแค่พอกิน ไม่ละโมภโลภมากจนเกินพอดี มิฉะนั้นผีแม่มดจะลงโทษ ผีแม่มดจึงช่วยรักษาสมดุลของธรรมชาติและช่วยให้ระบบนิเวศวิทยาคงอยู่คู่กับชุมชนมาช้านาน

การที่สังคมไทยได้รับเอาแนวคิดและวิธีการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยแบบตะวันตก กระบวนการพัฒนาเช่นนั้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งโลกทัศน์ ความคิด ความเชื่อและแบบแผนการดำเนินชีวิตของชาวซมเรด้วย ลักษณะการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วมากในช่วงระยะเวลา 40 ปีที่ผ่านมา ในบทนี้เป็นการประมวลสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายนอกและภายในชุมชน ลักษณะโลกทัศน์วิถีชีวิตของชาวซมเรที่เปลี่ยนแปลงไป ตลอดจนผลกระทบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

5.1 มุมเหตุที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมและวัฒนธรรม

5.1.1. การรับความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยีเข้ามาสู่ชุมชน ที่สำคัญ ได้แก่ การศึกษา การนับถือศาสนา การคมนาคม การอนามัยสุขภาพ ครัวเรือน เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ทั้งในครัวเรือน และการประกอบอาชีพ การสื่อสารและเครื่องมือสื่อสาร

5.1.2 การเลื่อนไหลทางวัฒนธรรมนำความเจริญและปัญหาของสังคมเมืองสู่ชุมชน

รัฐได้นำวัฒนธรรมตามแนวนโยบายของทางราชการเข้าไปพัฒนา เช่นการจัดให้มีรูปแบบการปกครองของรัฐภายในหมู่บ้าน การจัดให้มีโครงการพัฒนาชนบทในรูปแบบต่าง ๆ กัน การจัดการศึกษาอนามัยในหมู่บ้าน การสร้างทางคมนาคมให้สะดวกขึ้น วัฒนธรรมใหม่ ๆ เหล่านี้หลั่งไหลเข้า

ไปสู่สังคมชาวซัมเรซึ่งเป็นฝ่ายรับวัฒนธรรมที่สูงกว่าเป็นส่วนใหญ่ นอกจากจะนำวัฒนธรรมใหม่ ๆ เข้าสู่ชุมชนทำให้ชุมชนเล็ก ๆ กลายเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ใหญ่ขึ้นและต้องรับผลกระทบของปัญหาในชุมชนใหญ่ด้วย จากรายงานของอำเภอบ่อไร่สรุปปัญหาต่าง ๆ ในอำเภอไว้ดังนี้

ปัญหาความมั่นคงในความปลอดภัยของอำเภอบ่อไร่

เนื่องจากอำเภอบ่อไร่ มีพรมแดนติดต่อกับประเทศกัมพูชาตามแนวเทือกเขาบรรทัดมีระยะทางยาวประมาณ 54 กิโลเมตร มีช่องทางผ่านเข้าออกได้ถึง 6 ช่องทาง คือช่องหนองบอน ช่องตาบาค ช่องหมื่นด่าน ช่องมะม่วง ช่องปูนเป็ยก และช่องด่านชุมพล ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการรักษาความสงบเรียบร้อยตามแนวชายแดน และอาจก่อให้เกิดการกระทบกระทั่งระหว่างประชาชน 2 ประเทศ ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งคือประชาชนของอำเภอบ่อไร่เป็นผู้ที่อพยพเข้ามาเสี่ยงแสวงโชคจากการจับพลอย ปัจจุบันการทำพลอยได้ยุติลง แต่ผลการดำเนินการที่ผ่านมาทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับสภาพสิ่งแวดล้อม ที่อยู่อาศัยถูกทิ้งให้รกร้างว่างเปล่าเกือบ 70 % ประชากรเป็นจำนวนมากที่ขาดหลักฐานทางราชการและไม่มีเอกสารยืนยันการเป็นคนไทย เนื่องจากอดีตทุกคนมุ่งแสวงหารายได้จากการทำพลอยโดยไม่สนใจเรื่องหลักฐานเอกสารประจำตัว ประชากรอำเภอบ่อไร่กว่า 80 % เป็นผู้ที่ย้ายมาจากจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ แต่อย่างไรก็ตามไม่เคยปรากฏว่ามีการรวมกลุ่มทางการเมืองในทางเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข หรือการก่อความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นในบ้านเมือง หรือสังคมแต่อย่างใด

ปัญหาและข้อจำกัดในการพัฒนาอำเภอ

ปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน

1. ประชาชนของอำเภอบ่อไร่

ส่วนใหญ่ก็มีฐานะยากจนไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง เพราะประชาชนของอำเภอบ่อไร่ส่วนหนึ่งเป็นผู้อพยพมาจากต่างถิ่น และพื้นที่ของอำเภอบ่อไร่อยู่ในเขตป่าสงวน

2. การคมนาคมระหว่างหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ

บางเส้นทางยังไม่สะดวกนัก สาเหตุถนนส่วนใหญ่ที่เข้าไปยังหมู่บ้านเป็นถนนลูกรัง โดยเฉพาะในฤดูฝน ซึ่งมีช่วงฤดูฝนนานกว่าพื้นที่อื่น ทำให้การคมนาคมไม่สะดวก

3. ประชากรยังมีสาธารณสุขปกไม่ครบทุกหลังคาเรือน

สาเหตุบ้านอยู่กระจัดกระจาย ต้องใช้งบในการลงทุน จำเป็นต้องรองบประมาณแผ่นดิน ไม่มีถนนสาธารณะเข้าถึง หรือผ่านทุกหมู่บ้าน

4. ปัญหาผลผลิต รายได้ และการมีงานทำ

ผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ปริมาณผลผลิตในบางปีปริมาณน้อย เนื่องจากขาดน้ำเพื่อการเกษตรที่เพียงพอ เกิดภาวะฝนทิ้งช่วง ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรได้รับความเสียหายรวมทั้งผลผลิตที่ไม่ได้มาตรฐาน

5. ขาดสถานที่รับซื้อผลผลิตทางการเกษตร

ในพื้นที่ของหมู่บ้านและตำบลยังไม่มีตลาดกลางรับซื้อ-ขายผลผลิตและไม่มีโรงงานแปรรูปผลผลิต

6. ราษฎรไม่มีอาชีพและรายได้ที่แน่นอน

มีราษฎรอพยพมาหางานทำจากต่างจังหวัดสูงสาเหตุ เดิมประชาชนในบ่อไร่ส่วนใหญ่มีอาชีพทำพลอย หลังจากพลอยลดน้อยลง จึงไม่มีอาชีพอื่นทำ

7. ปัญหาสาธารณสุขและการอนามัย

ประชาชนได้รับความคุ้มครองด้านการรักษาพยาบาลน้อย อยู่ห่างไกลจากสถานพยาบาล

8. ปัญหาแหล่งน้ำ

ครัวเรือนมีน้ำสะอาดไม่เพียงพอบริโภคตลอดปี 5 ลิตร/คน/วัน ขาดแหล่งน้ำที่สะอาดเพื่อใช้ในการบริโภค และขาดแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรในฤดูแล้ง ประชาชนขาดทักษะในการกักเก็บน้ำเพื่อใช้ในฤดูแล้ง

9. ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ

ราษฎร มีการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ในเขตป่าอนุรักษ์

สาเหตุประชาชนขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเขตอนุรักษ์และเขตป่าสงวน ไม่ได้มีข้อห้ามในการอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างจริงจัง ปัจจุบันทรัพยากรแร่ที่เคยพบมากในบริเวณนี้ คือพลอยโกเมนยังคงมีเฉพาะในเขตความมั่นคง

10. ปัญหาแรงงานต่างด้าว

เนื่องจากในอดีตมีการอพยพของราษฎรเข้ามาแสวงโชคในการทำพลอยเป็นจำนวนมากรวมทั้งกลุ่มแรงงานต่างด้าวได้แก่ พม่า มอญ เขมร เข้ามารับจ้างทำพลอย หรือรับจ้างอื่น ๆ ปัจจุบันคนเหล่านี้ยังคงตกค้างอยู่ตามตำบลต่าง ๆ บางคนแต่งงานกับคนไทย มีบุตรหลานและตั้งรกรากอยู่ในพื้นที่เป็นปัญหาที่ยากต่อการดำเนินการ ทั้งแง่มนุษยธรรมหรือแง่กฎหมาย โดยเฉพาะปัญหาทางด้านงานทะเบียนราษฎร

5.2 โลกทัศน์วิถีชีวิตของชาวขัมเรที่เปลี่ยนแปลงไป โดยอิทธิจากภายนอก

จากอิทธิพลของความเปลี่ยนแปลงภายนอก ได้แก่ สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา การคมนาคม และการรับความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยีเข้าไปเผยแพร่ในชุมชน ทำให้ชุมชนของชาวขัมเร มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตหลายด้าน กล่าวคือ

5.2.1. สถาบันศาสนากับการเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อและการนับถือ

การนับถือพุทธศาสนา

แต่ดั้งเดิมสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวขัมเรนับถือมีเพียงผีแม่มดและผีบรรพบุรุษ ปัจจุบันความเชื่อของชาวขัมเรเปลี่ยนแปลงไป เมื่อคนไทยเข้าไปอยู่ในชุมชนภายใต้โครงสร้างสังคมเดียวกัน ทั้ง

ระบอบการปกครอง ระเบียบ กฎหมาย ศาสนา การศึกษา ฯลฯ ชาวซัมเรจึงรับอิทธิพลความเชื่อตามแบบคนไทย ที่สำคัญได้แก่ความเชื่อตามหลักพุทธศาสนา นอกจากนี้คนไทยก็มีความเชื่อดั้งเดิมที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาต่าง ๆ ในภูมิภาค เช่น ความเชื่อเรื่องผีตายโหง ผีอารักษ์ ผีชี ความเชื่อเรื่องพระภูมิ ความเชื่อเรื่องแม่ธรณี ความเชื่อเรื่องเคราะห์ โชคลางและการเสี่ยงทาย เป็นต้น ความเชื่อเหล่านี้เข้ามามีอิทธิพลต่อการปฏิบัติของชาวซัมเรในปัจจุบันด้วย

เนื่องจากนับถือพุทธศาสนาไม่ขัดต่อความเชื่อเรื่องผีที่สอนให้เชื่อสัจย์ กตัญญู อย่างไรก็ตามการปฏิบัติตนตามหลักศาสนาพุทธในกลุ่มชาวซัมเรยังมีขอบเขตจำกัดอยู่มาก เช่น ชายชาวซัมเรบางคนเมื่ออายุครบ 20 ปี ก็จะบวช เพราะเป็นการเพิ่มพูนความรู้ คนที่บ้านมะม่วงมักไปบวชกันที่วัดบ่อพลอย หรือวัดเทพนิมิตรที่บ่อไร่ ภายหลังมีการสร้างวัดขึ้นในหมู่บ้าน ราว 40-50 ปีมาแล้ว แต่ไม่มีโบสถ์ ไม่มีอุโบสถ ปัจจุบันมีเณร แต่ชาวบ้านเรียกว่า “พระ” (อายุครบบวชแต่ไม่ได้บวชเป็นพระ) อยู่ 5 รูป ชาวบ้านเรียกว่าท่านนาค ท่านจ่าง ท่านอินทร์ ท่านเสถียร และเณรบวชใหม่อีก 1 รูป ท่านนาคและท่านจ่างเป็นชาวซัมเรที่บวชมานานหลายพรรษาแล้ว ท่านจ่างยังคงพูดภาษาซัมเรได้ดี เณรเหล่านี้ไม่บิณฑบาต ชาวบ้านนำอาหารไปถวายที่วัดเอง ผลัดเวรกันไป ส่วนใหญ่คนที่ไปทำบุญที่วัดมักจะเป็นญาติกับผู้บวช งานพิธีมงคลส่วนใหญ่เช่นแต่งงาน หรือ ขึ้นบ้านใหม่ของซัมเรแต่โบราณจะไม่มีพิธีกรรมทางศาสนาเข้าไปปะปนเลย แต่ในปัจจุบันถ้าเจ้าภาพพอมีฐานะก็มีการนิมนต์สงฆ์มาประกอบพิธีกรรมด้วย ปกติคนไทยทั่วไปมีหลักว่างานมงคลให้นิมนต์พระเป็นจำนวนเลขคู่ แต่ชาวซัมเรไม่ถือเรื่องจำนวน กลับคิดว่ามีเท่าไรก็นิมนต์ให้หมด ให้เสมอภาคกัน เช่นงานทำบุญเลี้ยงพระเมื่อก่อนมีเณร 4 องค์ก็ต้องนิมนต์ทั้งหมด เวลาเทศน์สั่งสอนก็เทศน์เป็นภาษาไทยเป็นส่วนใหญ่ เรื่องที่เทศน์สอนชาวบ้านคือเรื่องกฎแห่งกรรม ทำให้ชาวซัมเรยอมรับเรื่องกฎแห่งกรรมและละบาปของสงฆ์เพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้สงฆ์ยังทำหน้าที่เป็นนักจิตบำบัดให้แก่ชาวบ้าน โดยการพูดคุย หรือมอบเครื่องรางของขลัง เช่นตะกรุด น้ำมันต์ พระเครื่อง ฯลฯ เป็นการให้กำลังใจผู้ป่วย บางคนก็นิยมนำสงฆ์ช่วยทำพิธีอาบน้ำมันต์ให้ (ต้องอาบตอนเช้าก่อนไก่โหวหรือตอนบ่าย ไม่ทำพิธีตอนเที่ยง น้ำที่นำมาทำน้ำมันต์ห้ามใช้น้ำที่คนใช้แล้ว คาลาจะเสื่อม)

ความเชื่อเรื่องผีตายโหง

เป็นผีอีกชนิดหนึ่งที่เป็นผีร้าย ได้แก่ผีที่ถูกรถชน ถูกยิงตาย ชาวบ้านให้สัมภาษณ์ว่ามีคนถูกผีตายโหงทำให้ป่วยเกือบทุกวัน เพียงเดินผ่านที่มีคนถูกรถชนตาย หรือถูกยิงตาย ก็มีอาการเมื่อยเนื้อเมื่อยตัว เคยมีผู้ชายที่ซื้อชาติดูกระเปิดไส้ทะลักเป็นผีตายโหงที่มักจะทำให้คนเจ็บป่วย ถ้าผีนายชาติทำให้ใครป่วยมักจะมีอาการเจ็บ จุกที่ท้อง เมื่อถูกผีตายโหงทำให้เจ็บป่วยต้องให้หมอผีแม่มดทำนายดูก่อนว่าถูกผีไทยหรือผีเขมรทำให้ป่วย ต้องเซ่นไหว้ให้ถูกตามที่หมอผีแม่มดบอก ถ้ามีอาการไม่รุนแรงนัก ก็ใช้พลเสกพ่น ถ้าเป็นมากต้องไปหานายมานิตย์ รัตนมูล (ชาวบ้านเรียกกันว่า

“หมอมิ”) เป็นหมอที่มีคาถากำกับผี ปัจจุบันทำหน้าที่เป็นสัปเหร่อเพราะรับมอบคาถาจากสัปเหร่อคนก่อน

การเซ่นผีตายโหง ทำพิธีตอนเย็น เตรียมเครื่องเซ่นได้แก่ เหล้า ข้าวดำ ข้าวแดง (เอาข้าวสุกขยำกับผงถ่านที่ติดกันหม้อเป็นข้าวดำ และขยำกับปูนที่กินกับหมากเป็นข้าวแดง) วางไข่ต้ม 1 ใบ (เจาะเป็นรูเอาเหล้าใส่ลงไปไข่) ไวบนข้าว ใส่ในซามร้าว (ผีเขมรกินข้าวดำข้าวแดงกับ ปลาเค็มทอด กินน้ำแต่ไม่กินเหล้า) รูป 1 คู่ เทียน 1 คู่ เอาเทียนตั้งปลายเท้าคนป่วย ตั้งนะโม 3 จบ ว่าคาถา 3 จบ ดังนี้

ตั้งนะโม 3 จบ คาถา โอม สีสี่ ไชยา ไกรพระบรมนัมสการ ภูจะกล่าวพงสาวดาร มหาสมุทร เกาะจวนแสง โอมภูจะพ่นผีภูตผีพราย และผีตายโหง โอมพระไพล ตนสังหาร ผลาญ อักคิ ผุ่งผีก็กลัวภู หยุดอยู่ บ่มีได้ ว่า 3 จบ

แล้วว่าคาถาชุมนุมเทวดา

สาธุ วันทิตะวา ถิรัจ สายะ สังฆัง สะหะสังฆัง เห่ง เจตัง สะหะวะเท สะรุพลัง สักเค กามะ จะรุเป สิริ ะระ กะเต จันตะริเข วิมานะ คีเป ะระเค จะคามะ สะรุ วนะ คหะเน เคะหะ วัตทุมมิ เขตเต ภูมมา จะยันตะเทวา สระวิสุเม ยะขันทะ ปะนาคา สิถันตา สันธิเกยัง ภูนิวัจจะนัง สาธุ โอมะ สะนันตุ พุทธะ สะวันนะ กาโร อัมพพันตา รัมมัด สักกาโร อัมพะพันตา สาธุกะรังวะ โรมิ ว่า 1 รอบ

จากนั้น เสกไพล เป่าพ่นให้ เรียกให้ผีมากินเครื่องเซ่น ของเซ่นเสร็จแล้วโยนทิ้งบนดิน คนหามนำไปกิน รุ่งเช้าคนป่วยก็หาย

การบนผีอารักษ์

หมอที่ทำพิธีคือหมอมิกับหมอนิล วันที่ 14 เมษายน 2546 ยายป่วยมาตาม “หมอมิ” ไปทำพิธีบนผีอารักษ์ที่บ้านของตน เพื่อให้ลูกหายป่วย ผู้วิจัยได้ร่วมสังเกตการณ์การบนผีอารักษ์ โดยหมอมิจุดเทียนปักที่เสาบ้าน เอาข้าวสารสาธ แล้วผู้บนก็กล่าวบอกเล่าต่อผี ขอให้ผีช่วยให้ผู้ป่วยหายป่วย “ขอให้ค่อยยังชั่วเถอะจะเซ่นให้” (เครื่องเซ่นผีอารักษ์ได้แก่ ไก่ 1 ตัว ข้าวสุกใส่ถ้วยเล็ก เหล้า 1 ขวดเล็ก เอาค้ายคิบมัดที่มีมือและเท้าของคนเจ็บ) หลังจากนั้นผู้วิจัยตามสอบถามญาติ ๆ ทราบว่าลูกหายป่วยหายจากการป่วย

การเซ่นผีชี

เด็กทารก เมื่อมีอายุราว 15 วัน ถึง 1 เดือน มักจะร้องไห้โยเย ให้ไปหาหมอผีแม่แมดเข้าทรงดู ถ้าหมอบอกว่าถูก <ชะมู้ง ชี> κηαμυυLχ σα? มักเป็นเด็กที่พ่อแม่เคยเซ่นผีชีมาก่อน เรียกว่ามีเชื้อผีชี ก็ต้องทำพิธีเซ่นไหว้ เด็กผู้ชายเซ่นด้วยไก่ 4 ตัว โดยฆ่า 2 ตัวเก็บไว้ 2 ตัว เด็กผู้หญิงเซ่นด้วยไก่ 2 ตัว โดยฆ่า 1 ตัวเก็บไว้ 1 ตัว ฉีกเนื้อไก่ตายออก เอาใส่ไก่พันที่ต้นเสา เอาเลือดเซ่นให้ผีกิน แล้วเอาเลือดไก่มาป้ายมือเด็ก ผูกค้ายที่ข้อมือรับขวัญเด็ก

ความเชื่อเรื่องศาลพระภูมิ ชาวขัมเรมีพิธีไหว้ศาลที่เรียกว่า “ศาลพระภูมิ” เป็นความเชื่อที่เข้ามาในกลุ่มของชาวขัมเรภายหลังที่มีการรับศาสนาพุทธซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาฮินดูอีกทอดหนึ่ง เนื่องจากมีชาวขัมเรไปบวช ความเชื่อแบบพุทธมีพระรัตนตรัยเป็นหัวใจของศาสนา แต่ความเชื่อแบบผสมผสานระหว่างพุทธกับพราหมณ์คือความเชื่อเรื่องเทพยดา ได้แก่ พระพรหม พระภูมิ นางธรณี เทวดาอารักษ์ ซึ่งปกปักรักษาสิ่งต่าง ๆ และความเชื่อเรื่องดวงชะตา โชคลาง เป็นต้น สมัยก่อนบ้านของชาวขัมเรมักจะมีศาลเจ้าสำหรับผีบ้าน แต่ในปัจจุบันชาวขัมเรหันมานิยมตั้งศาลพระภูมิประจำบ้านแต่ละหลังด้วย (ข้อสังเกตศาลพระภูมิของชาวขัมเร เป็นศาลที่มี 4 เสาคล้ายบ้านหลังเล็ก ๆ ห่างจากตัวบ้านออกไป ห้ามไม่ให้เงาของบ้านและเงาสาลทับกัน ในศาลวางแก้วน้ำและต้องหมั่นเปลี่ยนน้ำบ่อย ๆ) การตั้งศาลตั้งในเดือน 6 โดย “หมอมิ” หรือ “หมอนิล” เป็นผู้ตั้งให้ หมอที่ทำพิธีตั้งศาลต้องเป็นผู้ชายที่สามารถข่มขุมเทวดาและปลุกนางธรณีได้(เมื่อก่อนนิยมให้นายเจริญ เป็นหมอทำพิธีตั้งศาลหรือสะเดาะเคราะห์ต่ออายุ นายเจริญเพิ่งเสียชีวิตเมื่อ ปี พ.ศ. 2545) เครื่องเช่นสำหรับตั้งศาลได้แก่ ไก่ 1 ตัว ขนมัดมัดแดงมัดขาว เหล้า 1 ขวด น้ำ ส้ม 1 คู่ เทียน 2 เล่ม ธูป 5 ดอก วันที่ตั้งศาลและวันเช่นไหว้ให้ทำในวันพฤหัสบดีซึ่งถือว่าเป็นวันครูเท่านั้น แต่ละบ้านจะเช่นไหว้ศาลพระภูมิในเดือน 6 ของทุกปี (ชาวกะซองมีการตั้งศาลที่คล้ายกับศาลพระภูมิของชาวขัมเรมาก ตั้งเข้าวันพฤหัสบดี เช่นไหว้ 2 ครั้ง ใน 1 ปี ประมาณเดือน 6 และเดือน 10 แต่ชาวกะซองเรียกว่าศาลผีบรรพบุรุษ นอกจากนี้ชาวกะซองยังมีศาลอีกศาลหนึ่งสำหรับผีเรือน ตั้งในวันสำคัญทางพุทธศาสนา; Noppawan, 2003: 16) เครื่องเช่นประจำปีเหมือนกับตอนที่ตั้งศาล เริ่มเช่นไหว้ประมาณ 7 นาฬิกา และเลิกก่อนเพล เมื่อเช่นเสร็จแล้วอาหารที่เช่นให้ตักไว้ที่ศาลส่วนหนึ่งลาแล้วนำมากินได้ หมอที่ทำพิธีจะลามาให้เจ้าของบ้านเอง

ความเชื่อเรื่องนางธรณี ชาวขัมเรเชื่อว่านางธรณีเป็นผู้คุ้มครองแผ่นดินถิ่นที่อยู่และผู้คนบนพื้นแผ่นดินด้วย ดังนั้นเวลาออกนอกหมู่บ้านไปที่ไหนไกล ๆ นอกจากจะต้องเช่นผีบรรพบุรุษ ด้วยข้าว เหล้า จุดเทียนปักไว้บนข้าวสุก และบอกว่า ตนจะออกไปอยู่ที่ไหน ช่วยคุ้มครองอย่าให้มีอันตราย ส่วนหนึ่งวางไว้บนบ้านและทิ้งที่ดินบางส่วนเพื่อให้นางธรณีเป็นพยาน และท่องคาถาปลุกนางธรณี ดังนี้

คาถาปลุกนางธรณี

โอม กู๊ก ๆ จะปลุกนางธรณี นางธรณีเอ๋ยอยู่หรือยัง สังกะดัง คาเรทุ ว่า 3 หน แล้ว รับว่าอยู่แล้ว ๆ ๆ แล้วจึงเอาเขม่าเตาไฟป้ายหน้าผาก ป้ายเพื่อให้นางธรณีรับรู้และช่วยปกป้องคุ้มครองตนด้วย

การรักษาเคราะห์

สำหรับผู้ป่วยที่หมอผีแม่มดทำนายว่าเคราะห์ร้ายจะต้องทำการสะเดาะเคราะห์ ชาวซั่มเร เรียกว่ารักษาเคราะห์ จะต้องทำเครื่องเช่นเรียกว่า <บัค> $\beta\alpha\pi\tau$ ทำจากไม้ในของด้นกล้วยมาเย็บ เป็นสี่เหลี่ยม มวนใบขนุน 12 ใบปักไว้ตามมุม เอาแปงซึ่งทำจากข้าวข้าวปุ้นแล้วใส่ไว้ข้างใน แปงนี้เปรียบเสมือนผู้ป่วย การรักษาเคราะห์ทำตอนเย็นวันไหนก็ได้ เมื่อเตรียมเครื่องเช่นแล้ว เอาค้าย ดิบพันรอบศีรษะผู้ป่วย และรอบบัตร์ ใช้เทียนจุดวนรอบศีรษะคนป่วยแล้วนำเทียนที่เหลือมาปัก ตรงกลางแปงที่อยู่ในบัตร์ จุดเทียนเช่นพร้อมเครื่องเช่นอื่น ๆ ได้แก่ ขนมห่มแดง ห่มขาว ผู้ทำพิธี สวดและเช่นไปด้วย ของที่เช่นแล้วโยนทิ้งไปบนดิน (ชาวซองนำของเช่นนี้ไปแขวนที่ต้นไม้; นางจิ้น ผันผายขาวของ ต.คลองพลู ผู้ให้ข้อมูล) ทำพิธีเสี่ยงทายโดยการโยนเหรียญ ออกหัวหรือเรียกว่า “หงาย” จึงจะดี แล้วนำน้ำมาทำนํ้ามนต์ให้อาบด้วย

สถาบันศาสนาเข้าไปมีบทบาทเสริมความเชื่อ ค่านิยม และสร้างความรู้สึกในการเป็นคน ไทยมากขึ้น มีบทบาทเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อหรือค่านิยมเดิม เช่นผู้ชายบวชเรียน เชื่อเรื่อง บุญ กรรม ตามแนวทางของพุทธศาสนา พระเข้ามามีบทบาทในสังคมมากขึ้น อย่างไรก็ตามความ เชื่อหลากหลายที่ผสมผสานกันนี้ ความเชื่อเรื่องผีแม่มดจะสำคัญที่สุดเพราะผูกพันโดยตรงกับชีวิต และการทำมาหากินของคนกลุ่มนี้

5.2.2 สถาบันการศึกษากับการเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ และความเชื่อ

ตั้งแต่รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติเรื่องการศึกษาของระชาชนชาวไทย ในปีพ.ศ. 2464 ให้กุลบุตรกุลธิดาเข้ารับการศึกษาภาคบังคับในโรงเรียนตั้งแต่อายุ 7 ปีถึง 15 ปีเป็นอย่างน้อย เพื่อให้ ประชาชนอ่านออกเขียนได้ คิดเลขอย่างง่าย ๆ ได้ ต่อมาจึงบรรจุวิชาอื่น ๆ เข้าไปในหลักสูตร เช่น สุขศึกษา อนุภาษาด ลูกเสือ หน้าที่พลเมือง ศิลธรรม และอื่น ๆ ภายหลังหลักสูตรระดับประถม ศึกษาได้รับการปรับปรุง นอกเหนือจากเรียนเขียนอ่านภาษาไทย เรียนคณิตศาสตร์ แล้วยังสามารถ นำความรู้ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

คนรุ่นเก่าที่อายุเลย 60 ปีบางคนไม่ได้เรียนหนังสือ แต่ส่วนใหญ่เรียนชั้นประถม บางคนจบ ป. 4 บางคนเรียนป.2 ก็มี คนรุ่นนี้เข้าข่ายที่ต้องเข้ารับการศึกษาภาคบังคับในโรงเรียนที่สอนด้วยภาษา ไทย รับรู้สื่อต่าง ๆ จากการฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์ อ่านหนังสือที่เป็นภาษาไทย ภาษาไทยเข้าไปมีบท บาทอย่างสูงในหมู่บ้าน ชาวซั่มเรจึงหันมาพูดภาษาไทยแทนภาษาซั่มเร และละทิ้งภาษาของตน

โรงเรียนบ้านมะม่วงสร้างเมื่อ วันที่ 12 เดือนสิงหาคม พ.ศ.2489 นางสุมาลย์ ไทยดี (อายุ 79 ปี) เป็นชาวซั่มเรที่เรียนหนังสือจบป. 4 แล้วได้รับเลือกให้เรียนต่อจนจบมัธยมในจังหวัด กลับมา เป็นครูใหญ่คนแรก จนถึง พ.ศ.2517 ครูสุมาลย์ปัจจุบันป่วยเป็นอัมพาตได้ให้สัมภาษณ์ว่าสมัยเด็ก ๆ พ่อแม่พูดภาษาซั่มเรด้วยกันก็พอรู้ แต่พอเข้าโรงเรียนครูบอกให้เลิกพูดภาษาของตนเพราะทำให้พูด

ไทยไม่ชัด หลังจากไปเรียนกลับมาเป็นครูก็บอกต่อกันว่าไม่ให้พูดภาษาخمเรที่โรงเรียน ผู้วิจัยเคยไปอาศัยพักที่บ้านครูสุมาลย์ประมาณ 10 วัน ครูพยายามนึกคำศัพท์ภาษาخمเรอยู่หลายวัน ผลคือจำได้คำเดียวคือคำที่แปลว่าสุนัข ภาษาخمเรเรียกว่า <ซ่อ> (ครูใหญ่ปัจจุบันเป็นคนที่ 6 ชื่อนายชัยพร มุกมณี เพิ่งรับตำแหน่งเดือนมิถุนายน 2547) ปัจจุบันมีครูทั้งสิ้น 8 คน จบการศึกษาระดับปริญญาตรี 7 คน และจบ ปกศ. 1 คน มีนักการภารโรง 1 คน เปิดสอนถึงระดับประถมปลาย ปัจจุบันเด็ก ๆ เรียนจบ ป.6 เกือบทุกคน แต่ส่วนน้อยที่ไปเรียนต่อ เพราะความยากจน ถ้าจะเรียนก็ต้องออกนอกหมู่บ้านไปเรียนที่บ้านนันทริย์เปิดสอนถึงระดับมัธยมต้น หรือที่บ่อไร่เปิดสอนถึงระดับมัธยมปลาย ความรู้ที่ได้จากโรงเรียนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ได้แก่

การเปลี่ยนแปลงความเชื่อเรื่องโรค ระบบการดูแลสุขภาพและการรักษาโรค

สาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการดูแลสุขภาพของชาวخمเรมาจากสาเหตุหลายประการ ได้แก่ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเป็นหมอพื้นบ้านอย่างเดียวยังมีรายได้ไม่เพียงพอที่จะดำรงชีพอยู่ได้ บางคนจึงไม่อยากจะเรียน เพราะถ้ารักษาไม่หายก็ถูกว่ากล่าวอีก บางคนไม่เรียนเพราะต้องเรียนคาถา ซึ่งเชื่อว่าทำให้ปลุกต้นไม้ไม้อื่นซึ่งเป็นอุปสรรคต่ออาชีพในปัจจุบันที่หันมาทำสวน ทำไร่ ปัจจัยทางการศึกษาที่เปลี่ยนจากการศึกษาภายในชุมชนเป็นการศึกษาภายนอกชุมชน ชาวบ้านเดินทางไปในเมืองบ่อยขึ้น จึงรับวิถีคิดแบบคนเมือง และปัจจัยทางการเมืองและกฎหมาย เช่น ถ้าคลอดที่โรงพยาบาลไม่ต้องยุ่งยากในการแจ้งเกิด คนสมัยก่อนคลอดตามพื้นบ้านมักจะไม่วางแจ้งเกิดจึงไม่มีบัตรประจำตัว ภายหลังจะขอทำบัตรต้องมีหมอพื้นบ้านเป็นผู้รับรองการทำคลอด ต้องถูกซักถามว่ามีความรู้เรื่องนี้อย่างจริงหรือไม่ เพื่อป้องกันคนต่างด้าวที่อพยพเข้าประเทศมาในระยะหลัง ทำให้การคลอดแบบพื้นบ้านลดความนิยมลงไป ภายหลังการคมนาคมสะดวกขึ้น มีพาหนะในการเดินทางไปคลอดที่อนามัย หรือโรงพยาบาลง่ายขึ้น เครื่องมือทันสมัยและปลอดภัยกว่า กระบวนการถ่ายทอดเกิดการขาดช่วงและเสื่อมความนิยมลงไป เป็นต้น

ปัจจุบันวิธีการจัดการกับความเจ็บป่วยและระบบการดูแลสุขภาพของชาวخمเรเปลี่ยนจากเดิมเมื่อระบบการแพทย์แผนปัจจุบันเริ่มกระจายไปสู่หมู่บ้าน โรงพยาบาลบ่อไร่สร้างได้ประมาณ 40 ปีมาแล้ว แต่การไปโรงพยาบาลก็ยังเป็นเรื่องลำบากสำหรับชาวخمเรเพราะสมัยนั้นหนทางไม่สะดวก มีฐานะยากจนต้องจ้างรถไป ค่าใช้จ่ายสูง สถานีอนามัยประจำหมู่บ้านเริ่มเข้าไปมีบทบาทต่อชาวบ้าน สถานีอนามัยบ้านมะม่วง สร้างเมื่อวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2524 เป็นเรือนไม้หลังเก่า ต่อมาจึงสร้างเป็นอนามัยหลังใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2541 เจ้าหน้าที่อนามัยปัจจุบันได้แก่ นางชวนพิศ พรพรหมโชติ เจ้าหน้าที่บริหารงานสาธารณสุข 6 (เริ่มมารับราชการที่บ้านมะม่วงเมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2528 จนถึงปัจจุบัน) นางสาวสลิลรัตน์ สงวนญาติ พยาบาลเทคนิค 3 เริ่มมารับราชการเมื่อวันที่ 9 เมษายน 2543 และ นายธีระพันธ์ บวรสถิตย์ นักวิชาการสาธารณสุข 4 เริ่มมารับราชการเมื่อวันที่ 21 เมษายน 2547 นี้ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขของสถานีอนามัยบ้านมะม่วง 3 ท่านรับผิดชอบประชากร 2 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้าน

มะม่วง (มี 197 หลังคาเรือน ประชากรรวม 867 คน เป็น ชาย 454 เป็นหญิง 413 คน) และบ้านคลองโอน (มี 50 หลังคาเรือน ประชากรรวม 232 คน เป็นชาย 115 หญิง 117 คน)

จากการสำรวจ 5 อันดับผู้ป่วย ในปี พ.ศ.2545-2546 จากจำนวนประชากรของทั้งสองหมู่บ้านโดยประมาณรวม 2 หมู่บ้านมีประชากรจากสถิติข้างต้นเท่ากับ 1099 คน (หมายเหตุจำนวนประชากรที่ได้ข้อมูลจากอนามัยบ้านมะม่วง จาก 2 แหล่งคือแฟ้มเอกสารคนไข้ และบอร์คสถิติผู้ป่วย ไม่ตรงกัน แต่มีจำนวนใกล้เคียงกัน) โรคที่มีจำนวนผู้ป่วยมารักษาเรียงตามลำดับ ดังนี้

กลุ่มโรคทั่วไป

1. อันดับ 1 ทางเดินหายใจ พบผู้ป่วยจำนวน 951 คน
2. อันดับ 2 ไม่ปรากฏชัด (ปวดท้อง ปวดหัว) พบผู้ป่วยจำนวน 560 คน
3. อันดับ 3 ระบบย่อยอาหาร พบผู้ป่วยจำนวน 418 คน
4. อันดับ 4 ต่อมน้ำเหลือง โภชนาการ พบผู้ป่วยจำนวน 324 คน
5. อันดับ 5 ระบบกล้ามเนื้อ พบผู้ป่วยจำนวน 194 คน

กลุ่มโรคติดต่อ

1. อันดับ 1 โรค มาลาเรีย มีผู้มาทำการรักษา 12 คน
2. อันดับ 2 อุจจาระร่วง พบผู้ป่วยจำนวน 6 คน
3. อันดับ 3 อาหารเป็นพิษ พบผู้ป่วยจำนวน 4 คน
4. อันดับ 4 บิด พบผู้ป่วยจำนวน 4 คน
5. อันดับ 5 สุกใสพบผู้ป่วยจำนวน 3 คน

นอกจากนี้มีอนามัยใกล้เคียงสำหรับชาวบ้านหมู่ 1 และหมู่ที่ 2 อยู่ที่ทุ่งยาวปากทางเข้าบ้านมะม่วงและบ้านคลองโอน อย่างไรก็ตามบุคลากรสาธารณสุขยังมีจำนวนจำกัด บางครั้งบุคลากรที่สถานีอนามัยบ้านมะม่วงต้องไปเข้าเวรที่สถานีอนามัยทุ่งยาว (ในวันจันทร์) เพื่อไปพบแพทย์ที่จะมาเป็นบางวัน

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับ “ระบบการดูแลสุขภาพ” ของชาวซัมเรได้ว่า ชาวซัมเรยังคงนับถือผีและมักจะยกการเจ็บไข้เป็นเรื่องของกระดูกผีทำ จึงมีการรักษาความเจ็บป่วยหลายรูปแบบไปพร้อม ๆ กัน โรคพื้นบ้านทั่ว ๆ ไป มักจะรักษาโดยใช้ยาสมุนไพรที่เป็นรูปแบบการรักษาตนเองเบื้องต้น ถ้าไม่หายจึงไปหาหมอพื้นบ้าน หมอสมุนไพรหรือหมอคาถา ส่วนโรคร้ายแรง เช่น โรคทางเดินหายใจ ความดัน ปอดชื้น มาลาเรีย มักจะไปรับการรักษาจากหมอที่สถานีอนามัย ส่วนมากต้องการให้ยาออกฤทธิ์เร็วจึงไปหาหมออนามัย ถ้าหากไม่หายก็จะกลับมารักษาด้วยยาสมุนไพรอีก ซึ่งเท่ากับเป็นการรักษาทั้งโรคและเป็นการให้กำลังใจแก่คนไข้ไปพร้อมกัน ดังนั้นสมุนไพรยังมีบทบาทอยู่ในชุมชนชาวซัมเรในฐานะที่เป็นรูปแบบของการดูแลสุขภาพตนเอง จากการสอบถามหมอสมุนไพร(นางแสงจันทร์ รัตนมูล, นางแะ รัตนมูล, นายสิน รัตนมูล, นายจิม ปกคลุม, นายมานิตย์

รัตนมูล) ได้ข้อสรุปว่าผู้ที่มาขอให้ทำการรักษาด้วยสมุนไพรส่วนใหญ่เป็นประชากร อายุระหว่างแรกเกิดถึง 6 ปีเป็นวัยที่ใช้สมุนไพรมากที่สุด เพราะประชากรวัยนี้ส่วนใหญ่มักเจ็บป่วยด้วยไข้ตัวร้อน โรคหัด และไข้ยาประเภทยาพ่นเป่า ยาवादคอก ในการรักษา เนื่องจากยามีราคาสูงและใช้ได้ผลดี โรคภัยไข้เจ็บที่เล็ก ๆ เป็นกันมากคือ เป็นไข้ตัวร้อน เป็นตาลขวาง เป็นละอิดำไ้แดง ปวดท้อง ฯลฯ ส่วนผู้ใหญ่โรคตามพื้นบ้านที่เป็นกันทั่วไป ได้แก่ โรคทางเดินหายใจ เป็นไข้ เมื่อเย็นเมื่อเย็นตัว ปวดหัว ปวดหัวเข่า โรคที่เกี่ยวกับระบบย่อยอาหาร ปวดท้อง ท้องอืด ท้องเฟ้อ เป็นฝีในท้อง นอกจากนี้อาจจะเกิดจากการถูกงูกัด กระจกเคลื่อน ฯลฯ มักเป็นโรคทั่ว ๆ ไปที่ไม่ร้ายแรงนัก (แต่โรคบางชนิดก็ยังเชื่อกันว่าต้องรักษาแบบพื้นบ้านเท่านั้นจึงจะหาย เช่น โรคลำเลงเมลงุน เริม ฝีใหญ่ หรือถูกผึ้งทำให้ป่วย ฯลฯ) การใช้สมุนไพรในชุมชน พบว่ากรรมวิธีในการปรุงยาสมุนไพรนั้นจะใช้วิธีการต้มมากที่สุด รองลงมาคือฝนกับฝ่าละมืมือ หรือรับประทานสด ๆ ทา พอก อาบ และรมควันตามลำดับ กลุ่มอาการของโรคที่ใช้สมุนไพรรักษามากที่สุดตามลำดับได้แก่โรคเกี่ยวกับท้องและทางเดินอาหาร ระบบเลือดของสตรี และระบบสืบพันธุ์ พืชสมุนไพรที่นำมาใช้เป็นยารักษาสุขภาพนั้น มีการใช้ส่วนต่าง ๆ ของพืช ทั้งส่วนที่เป็น ราก ลำต้น ใบ หัว และผล นอกจากรักษาด้วยสมุนไพรแล้วอาจจะ ซึ่งแบบแผนของการใช้สมุนไพรจะมีเรื่องราวของความเชื่อและสัญลักษณ์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย มิใช่เรื่องของประสิทธิภาพของตัวยาแต่เพียงอย่างเดียว ทั้งนี้เพราะมิติทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดด้วย

ด้านสุขอนามัยในชีวิตความเป็นอยู่ เช่นการกางมุ้งนอนเพราะเป็นเขตระบาดของโรคมาลาเรีย การใส่เสื้อเวลาอยู่บ้านเป็นการให้ความอบอุ่นแก่ร่างกายซึ่งแต่เดิมผู้ชายไม่นิยมใส่เสื้อเวลาอยู่บ้าน การสวมรองเท้าเวลาเดินไปนอกบ้าน การใช้ส้วม เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงเรื่องรูปแบบการกินอาหาร และโภชนาการ แต่เดิมอาหารที่รับประทานมีเพียงข้าวกับน้ำพริก (พริกโขลกกับเกลือเท่านั้น) กินผัก นำเนื้อสัตว์มาทำแกงเผ็ดแบบง่าย ๆ หรือปิ้ง ย่าง ปัจจุบันรูปแบบของอาหารเปลี่ยนแปลงไป รู้วิธีถนอมอาหาร รู้วิธีต้มยำ ผัดก๋วยเตี๋ยว ตำส้มตำ ฯลฯ การใช้ชีวนในการรับประทานอาหาร การปรุงอาหารให้สุกก่อนรับประทาน เป็นต้น มีการคำนึงถึงประโยชน์และความเหมาะสมในการรับประทานอาหารมากขึ้น เช่นสตรีหลังคลอดสมัยก่อนให้กินข้าวกับเกลือ ปัจจุบันกินอาหารได้หลายชนิดมากขึ้น คำนึงถึงประโยชน์ต่อร่างกายมากกว่าความเชื่อแบบเดิม

5.2.3 การคมนาคมกับการเปลี่ยนแปลงสังคม

ทุกสังคมย่อมต้องมีการติดต่อกับคนภายนอก การคมนาคมเป็นช่องทางหนึ่งของการสื่อสาร สมัยก่อนใช้วิธีเดินไปมาหาสู่กัน แต่ดั้งเดิมพื้นที่เป็นป่า การเดินทางไกล ๆ ใช้การเดินทาง ใช้นกเหียน หรือล่องแพเอาของไปขาย ซึ่งเป็นไปด้วยความลำบากใช้เวลาหลายวัน ดังนั้นถ้าไม่จำเป็นจริง ๆ ชาวชมราก็ไม่อยากจะออกนอกหมู่บ้าน ต่อมาจึงมีถนนเข้าสู่บ้านมะม่วงและบ้านคลอง

โอน เป็นทางแคบ ๆ จากทุ่งยาวซึ่งเป็นทางแยกเข้าสู่หมู่บ้านต่าง ๆ ของตำบลนทรีย์ เพิ่งจะมีทางเป็นถนนลูกรังระยะเข้าสู่หมู่บ้านเมื่อประมาณ ปี พ.ศ.2540 ระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร เวลาหน้าฝนรถมักจะติดหล่ม มีรถโดยสารประจำทางผ่านหมู่บ้านไปบ่อไร่ เจ้าของเป็นคนค้าหมูพลึงมารับผู้โดยสาร แต่ก็ต้องรอรถเป็นเวลา วัน ๆ หนึ่งมีรถเข้าจังหวัดไม่บ่อยนัก ส่วนใหญ่ชาวบ้านไปต่อรถที่บ่อไร่เพื่อหารถเข้าไปจังหวัดตราดจะมีรถมากขึ้น ถนนลาดยางเพิ่งสร้างเสร็จในเมื่อปี พ.ศ.2545 ทำให้การคมนาคมสะดวกรวดเร็วขึ้นมาก มีการเปิดด่านสู่ประเทศกัมพูชาที่ด่านบ้านมะม่วงเมื่อประมาณเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547 ทำให้บ้านมะม่วงไม่ใช่ดินแดนปิด มีผู้คนเดินทางไปรับซื้อของป่า และชาวกัมพูชาเข้ามาซื้อของในเขตแดนไทย มีรถผ่านไปมามากยิ่งขึ้นกว่าเดิมหลายเท่า ความสะดวกจากการคมนาคมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคือ

การเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่

การที่ชาวชมรมมีถนนที่สะดวกสำหรับเดินทางเข้าเมือง ได้เห็นสภาพความเป็นอยู่ในเมือง เครื่องใช้ การแต่งกาย อาหารการกิน ฯลฯ ก็นำไปเป็นแบบอย่าง

เรื่องการแต่งกาย ชาวชมรมแต่งกายแบบคนไทยตามชนบท ผู้หญิงนุ่งผ้าถุงและสวมเสื้อคอกระเช้า ผู้ชายนุ่งกางเกงขาสั้นหรือกางเกงขากว้าง เวลาออกนอกบ้านเช่น ไปล่าสัตว์หรือหาของป่าจึงสวมเสื้อซึ่งมักเป็นสีดำ วิทยุรุ่นสวมกางเกงยีนส์ เสื้อยืด ใส่เสื้อผ้าที่มีขายและเลือกที่ราคาถูกและไม่ได้เลือกกว่าชอบสีอะไร มีอะไรก็ใส่กันอย่างนั้น ทรงผมนิยมตัดผมสั้นทั้งหญิงและชายเพื่อสะดวกต่อการทำงาน ไม่พิถีพิถันในการดูแลทรงผมแต่อย่างใด

ด้านเครื่องมือเครื่องใช้ภายในครัวเรือน ช้อน ททัพี กระทะ หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เตาด่าน ครอบ ครัวที่ฐานะดีขึ้นอาจมีเครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น เครื่องรับโทรทัศน์ เครื่องเล่นวีซีดี เมื่อ 4 ปีที่แล้วโทรทัศน์มีเพียงที่บ้านของผู้ใหญ่บ้าน และมีตู้โทรทัศน์สาธารณะเพียงตู้เดียวตั้งอยู่หน้าวัดมะม่วง ปัจจุบันชาวบ้านมีโทรทัศน์มือถือกันมากขึ้น เพิ่งเริ่มมีเมื่อ 2 ปีที่ผ่านมา แต่ก็มีเพียงไม่กี่คน เนื่องจากราคาถูกลง และสามารถซื้อในระบบเงินผ่อน ช่วยให้ได้ติดต่อกับคนที่อยู่ไกล ๆ ได้ บางบ้านมีรถจักรยานยนต์เป็นพาหนะ มีสิ่งอำนวยความสะดวกตามแบบคนเมืองมากยิ่งขึ้น แต่ส่วนใหญ่ซื้อด้วยระบบเงินผ่อนที่มีพ่อค้านำสินค้าไปเสนอให้ในหมู่บ้าน

การเปลี่ยนแปลงอาชีพ เมื่อป่าซึ่งเป็นที่พึ่งสำคัญของชาวชมรมได้ถูกทำลายลงไปมาก อาชีพการหาของป่าและการล่าสัตว์มาเป็นอาหารเริ่มฝืดเคืองลง ทำให้เกิดการขาดแคลนอาหารและเจ็บไข้ได้ป่วยเสียชีวิตลงในวัยอันไม่สมควร อีกประการหนึ่งจากสภาพของสังคมภายนอกซึ่งกำลังเปลี่ยนแปลงไปก็มีส่วนทำให้วิถีชีวิตของพวกเขาเปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน จำต้องปรับตัวให้เข้ากับอารยธรรมสมัยใหม่ เพื่อความอยู่รอด ปัจจุบันชาวชมรมปรับเปลี่ยนอาชีพเป็นกลุ่มสังคมล่าสัตว์ผสมการเพาะปลูกพืชที่ปลูกได้แก่ ข้าว (ปลูกไว้กินเองเป็นนาปี) และพืชผักสวนครัว เช่น พริก มะเขือ แตงกวา ปลูกไว้ในไร่ หรือสวนข้างบ้าน นอกจากนี้ยังทำไร่สับปะรด บางคนทำสวนผลไม้ ได้แก่เงาะ ทุเรียน มังคุด

ระยะหลังมีการเลี้ยงสัตว์ด้วย เช่น เลี้ยงเป็ดไก่ ไก่กิน และขายในบางโอกาส และบางคนมีอาชีพรับจ้าง เช่นรับจ้างดูแลสวนผลไม้ ไล่ปุย รดน้ำ เก็บผลไม้ ฯลฯ บางคนรับจ้างปลูกหน่อสับปะรด เป็นต้น อาชีพเสริมคือการจักสาน ใช้หาวย ไม้ไผ่ ต้นกล้วยมาสานตะแกรง กระด้ง กระบุง หลัว(ใส่ผลไม้) ตะกร้าใส่ของขายให้พ่อค้าที่รับซื้อไปขายต่อ ในหมู่บ้านมีช่างจักสานฝีมือเยี่ยมอยู่ราว 5 คน นอกนั้นก็พอทำเป็นบ้าง ภายหลังตั้งเป็นจัดตั้งเป็นกลุ่มจักสาน และกลุ่มทำไม้กวาดที่บ้านมะม่วงเพื่อขายให้พ่อค้าที่มารับซื้อต่อไป

ปัจจุบันเครื่องมือที่ใช้ในการเข้าป่านอกจากใช้มีดขอและขวานแล้วยังใช้ เลื่อย อิเตอร์ เสียม จอบ เครื่องมือคักสัตว์สมัยก่อน ได้แก่ หน้ำไม้ บ่วง เลิกใช้แล้ว สมัยนี้ใช้ปืนเก็บในการล่าสัตว์ บางคนก็มีปืนลูกซองไว้ส่องสัตว์ในป่า มีเครื่องไถนา การจับปลานอกจากใช้สุ่มหรือชะนางแบบโบราณแล้วยังใช้แหในการจับปลาด้วย

การปลูกสร้างบ้านเรือน จากเรือนเครื่องผูกเป็นการตอกตะปู หลังคาสังกะสี ผนังบ้านก่ออิฐ พื้นไม้กระดาน มีส้วมยกออกต่างห่างจากตัวบ้าน (สมัยก่อนไม่มีส้วม ทางการได้นำหัวส้วมมาแจกประมาณ ปี พ.ศ. 2529-2530) เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างเศรษฐกิจ ระบบการแลกเปลี่ยนกลายเป็นการซื้อขาย มีการเปลี่ยนแปลงสิทธิการครอบครองที่ดิน เมื่อประมาณ 20 กว่าปี มีคนจากจังหวัดต่าง ๆ เข้ามาทำพลอย และซื้อที่จากชาวบ้าน พอพลอยหมดบางคนก็ขายที่กลับบ้านตัวเอง บางคนไม่ได้ย้ายกลับถิ่นเดิมแต่ให้ชาวบ้านเช่าที่ดินทำไร่สับปะรด บางคนอยู่ทำสวนผลไม้ หรือรับซื้อของป่าไปขายที่อื่น บางคนก็รับซื้อผลิตภัณฑ์ที่ทำจากวัสดุจากป่า ชาวซมเรเปลี่ยนฐานะจากเจ้าของที่ดินกลายเป็นมีที่เฉพาะที่ปลูกบ้านเช่าที่ทำกิน หาของป่าและรับจ้างทั่วไป

การเพิ่มของประชากรกลุ่มต่าง ๆ การติดต่อสัมพันธ์แลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับกลุ่มสังคมอื่น ยุคที่มีการขุดหาพลอยในเขตอำเภอบ่อพลอยและบ่อไร่ มีคนไทย คนลาว คนจีน คนมอญ เข้าไปทำมาหากินในหมู่บ้าน พวกที่เข้ามาที่หลังได้แก่ <กะซิม เซียม >ကဇိမ် ဧိမ် “คนไทย” และคนไทยอีสานซึ่งชาวซมร์เรียกว่าคนลาว และยังมี <กะซิม โกรม >ကဇိမ် ဂုမ် “คนเขมร” คนจีน คนมอญ คนพม่า ส่วนใหญ่เข้ามาแสวงหาโชคในการขุดพลอยประมาณ 30 ปีมาแล้ว

ข้อมูลประชากรจากสถานีอนามัยบ้านมะม่วง พบว่าที่บ้านมะม่วง มีประชากร 1218 คน หรือมีจำนวน 271 หลังคาเรือน จากการสอบถามพบว่า เป็นชาวขมุประมาณ 40 ครอบครัว นอกนั้นเป็นชาวไทย ลาวอีสาน ของ เขมร จีนและมุสลิม ขึ้นทะเบียนเป็นคนต่างด้าว 14 ครอบครัว บ้านคลองโพน มีประชากร 239 คน หรือคิดเป็น 55 หลังคาเรือน เป็นชาวขมุประมาณ 15 ครอบครัว และเป็นของประมาณ 20 ครอบครัว ปนกับชาวไทย ลาวอีสาน เขมร และจีน ขึ้นทะเบียนเป็นคนต่างด้าว 1 ครอบครัว และบ้านนันทรี มีชาวขมุอยู่เพียง 8 ครอบครัว ปนกับคนไทย ลาวอีสาน จีน มอญและพม่า

มีการแต่งงานระหว่างกลุ่มมากขึ้น ให้เกิดการผสมกลมกลืนด้านวัฒนธรรมและประเพณี ทั้งแบบข้ามเร ของ ไทย ลาว เขมร ฯลฯ จนยากที่จะแยกความแตกต่างอย่างเด่นชัด เกิดคนกลุ่มต่าง ๆ นอกเหนือจากเรื่องเชื้อชาติ เช่นเกิดกลุ่มพ่อค้าคนกลางเดินทางมาซื้อวัสดุจากป่า ของป่าที่มีผู้นิยมซื้อ ได้แก่ เครื่องเทศ สมุนไพรต่าง ๆ ได้แก่ กระวาน ลูกคาบหัก ลูกสมอฟาน ลูกตะครัน ลูกเร่ว พลูสี แดงกา ลูกร้อยรู ลูกหยอง ลูกสำโรง บางคนหาน้ำมันยางมาขาย เขาสัตว์ เขาขาว เนื้อสัตว์ป่าได้แก่ ตัวลิ้น กระจง กระจอน พังพอน หนู หมูป่า เก้ง กวาง ของป่าบางชนิดเป็นของสงวน เช่นไม้หอม น้ำมันยาง ฯลฯ ห้ามนำออกจากป่าถ้าถูกตรวจพบก็จะถูกจับดำเนินคดี

การเปลี่ยนแปลงสภาพที่ดินทำกินธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ป่าและทรัพยากรเริ่มเสื่อมสภาพ ต้องหันไปทำอาชีพอื่นแทนที่จะพึ่งพาอาศัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเท่านั้น คนที่เข้าไปตั้งถิ่นฐานใหม่ นำความรู้ด้านการเกษตร การทำสวนผลไม้เข้าไปเผยแพร่ เช่นการปลูกปาล์ม การปลูกยาง การปลูกเม็ดมะม่วงหิมพานต์ ซึ่งแต่เดิมไม่ค่อยมีในพื้นที่ ปัจจุบันขยายตัวมากขึ้น ชาวขัมเรจึงเปลี่ยนอาชีพจากการหาของป่าเป็นการทำเกษตรกรรมและรับจ้าง

5.2.4. การรับความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยีจากสังคมเมืองเข้าสู่ชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงสังคม

การมีไฟฟ้าไปสู่หมู่บ้าน เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดต่อการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ที่ตามมา ทำให้ชาวขัมเร สามารถติดต่อกับชุมชนภายนอกผ่านระบบสื่อต่าง ๆ ที่รวดเร็ว ทันสมัย และมีประสิทธิภาพ เช่นวิทยุและโทรทัศน์มีผลต่อการรับรู้ข่าวสาร การรับฟังโฆษณาจากสินค้าต่าง ๆ ทำให้ชาวขัมเรเกิดความต้องการที่จะมีวัตถุอำนวยความสะดวกมากขึ้น ในขณะที่มีรายได้น้อย สภาพความเป็นอยู่จึงยากจนลงเมื่อเทียบกับวิถีความเป็นอยู่แบบดั้งเดิม

5.3 ผลกระทบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม

5.3.1 ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวขัมเรเปลี่ยนแปลงจากจากจิตนิยมมาเป็นวัตถุนิยม

ตั้งแต่พบพลอยบริเวณอำเภอบ่อพลอย อำเภอบ่อไร่ ทำให้คนต่างพื้นที่เข้าไปในหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก ภายหลังคนที่มีความรู้ดีกว่าเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ ซื้อที่ดินจากชาวบ้าน นำเครื่องมือเครื่องใช้ทันสมัยเข้าไปใช้เป็นตัวอย่าง ชาวขัมเรนิยมซื้อของใช้ราคาแพง มีหนี้สิน เล่นการพนัน หว่ยทุกประเภท ตลอดจนกีฬาชนไก่ที่คนไทยนำเข้าไปเผยแพร่ในหมู่บ้าน ฯลฯ จากการดำรงชีวิตโดยพึ่งพาธรรมชาติเป็นปัจจัยหลักก็พอเพียงที่จะดำรงชีพอยู่ได้ กลายเป็นชีวิตที่ปรารถนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่ต้องซื้อหาด้วยเงิน ทุกอย่างต้องมีค่าใช้จ่าย เช่นจะไปป่าต้องอาศัยรถรับจ้างไปส่งและบรรทุกของ ต้องหาเงินเป็นค่าน้ำ ค่าไฟ ต้องมีวัตถุต่าง ๆ เข้ามาเป็นปัจจัยที่ 5 ในชีวิต

5.3.2.วิถีชีวิตเปลี่ยนจากสังคมชนบทกลายเป็นสังคมเมือง

จากสังคมเครือญาติช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกันกลายเป็นต้องจ่ายค่าจ้างทำงาน ความสัมพันธ์แบบญาติเปลี่ยนเป็นกลุ่มผลประโยชน์ เกิดอาชีพขายแรงงานหรือรับจ้างขึ้นมา

5.3.3. ระบบการอยู่ร่วมกันเปลี่ยนไปจากระบบอาวุโสแบบดั้งเดิมลดความสำคัญลง ผู้ใหญ่บ้านยุคใหม่มาจากการเลือกตั้ง กลายเป็นระบบของอำนาจ การแข่งขัน ไม่ใช่ผู้ที่เป็นที่เคารพนับถืออย่างเมื่อก่อน และมักจะเป็นคนนอกกลุ่ม ทำให้ความสัมพันธ์ต่อกันไม่แน่นแฟ้นดังเดิม

5.3.4. สภาพเศรษฐกิจเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงเป็นระบบแข่งขันเพื่อผลประโยชน์

ชาวบ้านที่เคยใช้ระบบแลกเปลี่ยนของที่จำเป็น อยู่แบบพอมีพอกิน ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกัน เปลี่ยนมาเป็นสังคมที่ต้องซื้อหาของทุกอย่าง แม้กระทั่งแรงงาน เป็นสังคมที่ต่างคนต่างอยู่และแข่งขันกัน เปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อธุรกิจ เช่นการจักสานกลายเป็นสินค้าสู่สังคมภายนอก นำวัสดุที่เคยใช้เพื่อคนในชุมชนออกไปขายให้กับคนนอก เพื่อซื้อหาสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตให้มากขึ้น

5.3.5 เกิดการแข่งขันด้านวัตถุนิยม

ค่านิยมที่ดั้งเดิมแต่ดั้งเดิม คือขยันทำกิน เป็นคนดี พุดจริงทำจริง กลับใช้เงินเป็นเครื่องวัดความมีคุณค่าของคนแทน

5.3.6. สภาพความเป็นอยู่ลำบากและยากจนมากขึ้น เพราะค่านิยมเปลี่ยนไป นิยมการแข่งขันด้านวัตถุ และเป็นผู้มีการศึกษาน้อย มีรายได้ต่ำ ไม่ค่อยมีโอกาสได้งานที่ดี

5.4 ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการสูญสลายของภาษาและวัฒนธรรม ในบริบทของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ

ปัจจุบันวัฒนธรรมของชาวไทยขมุเป็นวัฒนธรรมซึ่งผสมผสานระหว่างขมุและไทย เป็นวัฒนธรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสังคมเกษตรกรรมและความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา จึงทำให้วัฒนธรรมดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกันมีการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดตามกระแสของยุคโลกาภิวัตน์ นำเสียดายที่ชุมชนขมุในปัจจุบันอยู่ในกลุ่มที่เสี่ยงต่อการสูญสลาย ทั้งด้านภาษาและวัฒนธรรม ทั้งนี้เนื่องมาจากขาดปัจจัยที่ช่วยให้ภาษาและวัฒนธรรมดำรงอยู่ ได้แก่

เจ้าของภาษาและวัฒนธรรมกับการสำนึกในการรักษาภาษาและเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์

สำนึกของผู้เป็นเจ้าของภาษามีผลโดยตรงต่อการอนุรักษ์ภาษาของตน แต่เนื่องจากชาวขมุเป็นชนกลุ่มน้อยที่อยู่ในวงล้อมของสังคมที่มีผู้พูดภาษาต่าง ๆ และมีภาษาไทยเป็นภาษาที่มีฐานะสูงกว่า เป็นทั้งภาษากลางของท้องถิ่นและเป็นภาษาที่ต้องเรียนในโรงเรียน ชาวขมุในยุคปัจจุบันทุกคนพูดภาษาไทยได้เพราะเรียนภาษาไทยจากโรงเรียน ครูเคยห้ามไม่ให้นักเรียนพูดภาษาอื่นที่โรงเรียน เด็กจึงบอกให้พ่อแม่เลิกพูดภาษาของตน ผู้ใหญ่ไม่พูดภาษากับลูก ๆ หลาน ๆ และเพราะภาษาขมุไม่มีตัวเขียน ชาวขมุรู้สึกที่ภาษาของตนต่ำต้อยกว่าภาษาไทย ยิ่งนานวันต่างก็คิดว่า

การพูดภาษาซมเรเป็นเรื่องไม่จำเป็น บางคนคิดว่าเป็นเรื่องน่าอาย เพราะจะทำให้คนดูถูกคิดว่าไม่ใช่คนไทย คนส่วนใหญ่หันไปพูดภาษาไทยเลิกพูดภาษาซมเร บางคนไม่ต้องการให้คนนอกกลุ่มทราบว่าเป็นชาวซมเร เพราะกลัวการดูถูกดูหมิ่น ความเข้าใจผิดนานาประการเหล่านี้ก่อให้เกิดผลเสียร้ายแรง นอกจากชาวซมเรกำลังจะสูญเสียภาษาของตนแล้ว ยังเสียวิธีการมองโลก วิธีปรับตัวให้อยู่ในชุมชนได้อย่างสันติหรือสูญเสียโลกทัศน์ดั้งเดิมเพราะไม่มีภาษาเขียนเป็นเครื่องมือในการบันทึกภูมิปัญญาพื้นถิ่นหรือวัฒนธรรมของตน ที่สำคัญเขาได้สูญเสียพลังที่จะแสดงอัตลักษณ์ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ซมเร เพราะขาดภาษาซึ่งเป็นเครื่องมือถ่ายทอดวัฒนธรรมและความรักสามัคคีในกลุ่มชนและขาดเครื่องมือในการสร้างพลังให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในด้านต่าง ๆ งานวิจัยนี้จึงเป็นหลักฐานยืนยันว่าในสังคมที่ภาษาดั้งเดิมของคนอยู่ในภาวะวิกฤติ必将ส่งผลให้ชุมชนวิกฤติด้วย เพราะกลุ่มคนนั้น ๆ ขาดอัตลักษณ์ของตน ขาดการรวมตัวเป็นสังคมที่อยู่ร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ขาดกิจกรรม ขาดการสืบทอดแนวคิดค่านิยมที่ดี ขาดการแก้ปัญหาาร่วมกัน ขาดพลัง ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา

5.5 ปัญหาในชุมชนที่ขาดภาษาและวัฒนธรรมเป็นพลังในการพัฒนา พอจะสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

5.5.1. ปัญหาความยากจนและสภาพทางเศรษฐกิจ

เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ครอบครัวไม่สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนชาวซมเรได้อย่างเต็มที่ ลักษณะอาชีพที่ต่างคนต่างทำ หาเช้ากินค่ำ ไม่ว่าจะเป็นการไปป่า รับจ้าง หรือออกไปทำงานนอกหมู่บ้านทำให้โอกาสในการรวมตัวกันมีน้อย แต่ละคนต้องออกไปทำมาหากินตั้งแต่เรียนจบ ประถม ไม่มีโอกาสได้เรียนสูงนัก โอกาสพัฒนาสภาพชีวิตและความเป็นอยู่มีน้อย ชาวซมเรส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองมากนัก ปัจจุบันจึงต้องไปรับจ้างหรือหาของป่าเป็นอาชีพหลัก บางคนต้องออกไปทำงานไกลหมู่บ้าน หรือย้ายถิ่นที่อยู่

5.5.2. ขาดผู้นำชุมชนที่จะเป็นแกนกลางในการรวมตัวเพื่อสร้างเอกลักษณ์ให้มีพลังขึ้น

สมัยก่อนหมู่บ้านได้รับการพัฒนาเพราะผู้ใหญ่บ้านเป็นชาวซมเร เป็นผู้ที่พยายามไถ่เงินเขาเป็นทางเข้าหมู่บ้านแต่เสียชีวิตในระหว่างทำถนนเข้าหมู่บ้าน ครูใหญ่คนแรกของโรงเรียนบ้านมะม่วงเป็นชาวซมเร แต่ประสบอุบัติเหตุเป็นอัมพาต ปัจจุบันชาวซมเรขาดผู้นำ จากเจ้าของพื้นที่ดั้งเดิมกลายเป็นผู้อยู่ใต้การปกครอง ฐานะยากจน ต่างคนต่างอยู่ ทำมาหากินเพียงแค่อุสแลคนในครอบครัวให้อยู่รอดเท่านั้น ขาดการรวมกลุ่ม ขาดการร่วมกันแก้ปัญหา ขาดพลังสามัคคี มักจะถูกเอาเปรียบจากคนที่มีโอกาสที่ดีกว่า

5.5.3. ขาดตัวเขียนสำหรับบันทึกเรื่องราวเป็นภาษาของตน ทำให้ไม่สามารถสร้างความเป็นปึกแผ่นในหมู่ชาวซมเร แม้ว่าชาวซมเรจะมีฐานะยากจน แต่ประสบการณ์ชีวิตของคนกลุ่มนี้ก็ไม่ได้ด้อยค่ากว่ากลุ่มใด ๆ ชาวซมเรรุ่นเก่ามีความรู้เรื่องป่า การหาของป่า การทำหวาย การทำเชือกจากเถาวัลย์ การหาสมุนไพร การขุดหาพลอย ตลอดจนความรู้เรื่องสมุนไพร สูตรการรักษา

โรค เป็นต้น แต่ความรู้เหล่านี้ขาดการสืบทอดเพราะอาศัยเพียงความจำอย่างเดียวไม่พอ บางเรื่องต้องการเครื่องมือที่จะจดบันทึกรายละเอียดด้วยภาษาดั้งเดิมของกลุ่มชนจึงจะซึมซับสิ่งที่สั่งสมมาเป็นเวลาช้านานได้อย่างทรงคุณค่า แต่ชาวซมเรไม่มีโอกาสได้บันทึกเรื่องราวของตนด้วยภาษาซมเร อีกทั้งคนในชุมชนไม่ได้ฝึกนิสัยการจดบันทึกเรื่องราว สิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนจึงเกิดและผ่านเลยไปอย่างน่าเสียดาย เมื่อถูกถามข้อมูลต่าง ๆ จึงเป็นข้อมูลที่ไม่มั่นใจนักเพราะอาศัยการจำและคาดคะเนโดยประมาณทั้งสิ้น เช่นวัดสร้างเมื่อประมาณ 40-50 ปีก่อน ข้อมูลจึงอาจจะตกหล่นและคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง

5.5.4. ประเพณีที่จะรวมกลุ่มคนให้เข้ามาสัมพันธ์กันมีไม่มาก เช่นประเพณีการเล่นผีแม่มดจัดเพียงช่วงเดือนสามของแต่ละปี การจัดก็จัดไม่พร้อมเพรียงกันเพราะข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ ชาวซมเรขาดโอกาสที่จะมาชุมนุมโดยพร้อมเพรียงกัน

5.5.5. บทบาทและหน้าที่ของคนในครอบครัวที่เปลี่ยนไปทำให้ขาดช่วงการสืบทอด

บทบาทของคนในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป การแยกครอบครัวหลังแต่งงานทำให้เด็ก ๆ ขาดโอกาสที่จะเรียนรู้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมจากรุ่นคนแก่ เช่น เครื่องเช่นสรวงบูชาผีต่าง ๆ มักจะเตรียมโดยคนเฒ่าคนแก่ คนที่ไม่ใส่ใจเรียนรู้ก็ทำไม่เป็น การสืบทอดต่าง ๆ ขาดช่วง แม้ลูกจะอยู่กับพ่อแม่แต่พ่อแม่ก็ต้องไปทำงาน ลูกต้องไปเรียนหนังสือ เรื่องราวที่คุยกันเปลี่ยนไป เป็นเรื่องของสังคมใหม่ ๆ เรื่องของคนภายนอก วิถีคิดแบบเดิมถูกกลืนและเลือนหายไป การยึดถือปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมลดความสำคัญลง

5.5.6. นอกจากนี้มีการแต่งงานกับคนนอกกลุ่มมากขึ้น ทำให้ประเพณีและการปฏิบัติเปลี่ยนไป

5.6 ปัญหาและข้อจำกัดในการทำงานวิจัยภาษาในภาวะวิกฤตขั้นสุดท้าย

การทำงานกับชนกลุ่มนี้เต็มไปด้วยความลำบากนานาประการ อาทิ เช่น

เนื่องจากมีผู้ที่มีความสามารถให้ข้อมูลน้อยมาก ผู้ที่ตอบข้อซักถามได้มากจริง ๆ มีเพียงนางแสงจันทร์ รัตนมูล อายุ 78 ปีและนายสิน รัตนมูล อายุ 74 ปี เท่านั้น ผู้พูดบอกภาษาเป็นผู้สูงอายุและไม่ค่อยได้ใช้ภาษาของตนในชีวิตประจำวัน การใช้ภาษาซมเรปนกับภาษาไทยเป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่ลืมภาษาของตนเอง และผู้ให้ข้อมูลไม่สามารถให้รายละเอียดบางเรื่องได้อย่างชัดเจน เช่นไม่สามารถอธิบายความแตกต่างของคำได้ทั้งหมด คนที่พอพูดได้ดีแต่ก็ไม่ค่อยรู้เรื่องอื่น ๆ มากนัก ได้แก่ นางอุ่น รัตนมูล นางคลั่ง อินอ่อน และนางชำนาญ ปกคลุม ผู้วิจัยทำงานกับชาวซมเรเป็นระยะเวลาค่อนข้างนานประมาณ 5 ปีขึ้นไป พบว่าความสามารถในการใช้ภาษาของแต่ละคนลดลงอย่างรวดเร็ว ผู้ที่เคยจัดว่าจำคำได้มากพอควร แต่เวลาผ่านไป 2 ปีแทบจะจำคำไม่ได้เลย ผู้บอกภาษาหลัก (นางแสงจันทร์ รัตนมูล) มีอาการลืมคำที่เคยบอกไว้ในช่วงแรก ที่คาดว่าจะได้คำศัพท์หลักเพิ่มเติมพอสมควร กลับได้เพียงไม่กี่คำ อย่างไรก็ตามอาการลืมคำของผู้บอกภาษาเมื่อถามเป็นคำ ๆ โดยไม่มีความสัมพันธ์กับคำใด ๆ เปรียบเทียบกับการใช้รายการคำตามหมวดความหมาย ประการหลังน่าจะ

สอดคล้องกับระบบความคิดของเจ้าของภาษาได้ดีกว่า โดยเฉพาะผู้วิจัยสามารถแปลความหมายของคำที่มีความหมายต่างกันได้ดีขึ้น จากการอธิบายและยกตัวอย่างของเจ้าของภาษาในลักษณะนี้

กลุ่มที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญล้วนแต่เป็นผู้สูงอายุ การทำงานกับคนกลุ่มนี้ต้องอาศัยความอดทนสูง ใช้เวลามาก ต้องดูแลห่วงใยสุขภาพของพวกเขาด้วย บางครั้งต้องให้ความช่วยเหลือในการรักษาพยาบาลตามสมควร ผู้บอกภาษาหลัก (นางแสงจันทร์) มีอาการป่วยเรื้อรัง หลังจากที่ไม่ไปตรวจที่โรงพยาบาลแล้วไม่หายต้องรักษาตัวด้วยสมุนไพร อาการทุเลาขึ้น แต่ก็ยังไม่หายดี ขณะนี้เข้ารับการรักษาตัวในโรงพยาบาลบ่อไร่ ผู้อาวุโสที่เป็นที่นับถือ (นายอ่อน มูลโชติ) และบุคลากรที่สำคัญเกี่ยวกับพิธีกรรม (นายเจริญ รัตนมูล) นายทัศน รัตนมูลเสียชีวิตในปี พ.ศ. 2545 นายจิตร ปกคลุม และนางเทศ รัตนมูล เสียชีวิตในปี 2546 คนที่เคยจัดพิธีกรรมไหว้ผีสมุน (นายแย้ม) จนป่วยไม่สามารถจัดพิธีไหว้ผีสมุนได้อีก ความเจ็บป่วยและการเสียชีวิตที่คุกคามผู้บอกภาษาชาวมะรึ ซึ่งมีจำนวนน้อยอยู่แล้ว เป็นการสูญเสียที่ทำให้งานวิจัยขาดข้อมูลที่สำคัญไป

นอกจากนี้การเดินทางไปพำนักอยู่กับคนกลุ่มนี้ค่อนข้างลำบาก บ้านเขาอากาศเย็นและแสบ ไม่มีที่ให้พัก บางบ้านไม่มีประตู หรือไม่มีห้องส้วม โรงแรมในละแวกใกล้เคียงไม่อยู่ในสภาพที่พอจะพักได้ ต้องไปพักที่โรงแรมในจังหวัดตราด ห่างไปประมาณ 60 กิโลเมตร บางครั้งขออาศัยกับชาวบ้านได้ชั่วคราวเฉพาะเวลาที่บางคนไม่อยู่จึงจะพอมิที่ให้อาศัยนอน ระยะหลังญาติพี่น้องว่างงานมาจากพญาและกรุงเทพฯ การหาที่พักในหมู่บ้านลำบากมากขึ้น ช่วงหน้าแล้งน้ำไม่ค่อยพอใช้ บางบ้านใช้น้ำบ่อ และบางบ้านใช้น้ำบาดาล บางครั้งต้องอาศัยพำนักที่สถานีอนามัยบ้านมะม่วงในระหว่างหน้าฝนไฟฟ้ามักจะดับ อนามัยใช้น้ำจากการใช้ปั๊มไฟฟ้า ทำให้ไม่มีน้ำใช้อีกด้วย อีกทั้งผู้วิจัยก็มีภาระงานประจำ จึงไม่สามารถพำนักอยู่ที่หมู่บ้านได้เป็นเวลานาน ๆ

ค่าใช้จ่ายในการทำวิจัยค่อนข้างสูง ที่พักอยู่ไกล เสียเวลาเดินทาง อยู่ในหมู่บ้านก็ไม่มีกลุ่มที่จะประสานงาน ต้องเก็บข้อมูลเป็นรายบุคคล อีกทั้งคนชาวมะรึชอบดื่มเหล้ามักจะขอเหล้าและเงินทอง และสิ่งของอื่น ๆ ที่อยากได้เป็นค่าตอบแทน ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้ตั้งใจจะให้ข้อมูลอย่างเต็มที่นัก หรือเป็นเพราะไม่รู้ว่ “ข้อมูล” คืออะไร ขาดทักษะในการอธิบายถ่ายทอดความรู้ หรืออาจเป็นเพราะคนส่วนใหญ่ไม่สนใจและไม่เห็นความสำคัญที่จะแสวงหาความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ บางคนก็พอจะรู้ บางคนก็ไม่รู้แต่ตอบโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องเพื่อหวังผลตอบแทนบ้าง ผู้ที่พอจะเล่าเรื่องในอดีตได้มักเป็นกลุ่มคนแก่ ซึ่งบางคนก็อายุมากจนหลง ๆ ลืม ๆ เล่าเรื่องและลำดับเรื่องไม่ได้ หรือมีอาการป่วยด้วยโรคต่าง ๆ และโรคชรา ถ้าถูกซักถามมาก ๆ ก็จะปวดหัวและเลิกสนใจที่จะให้ข้อมูลอีก

การตรวจสอบว่าใครเป็นชาวมะรึหรือไม่ก็ต้องให้นางแสงจันทร์พาไปรู้จักก่อน เพราะบางคนบอกว่าเป็นชาวมะรึเพราะคาดหวังว่าจะได้ค่าตอบแทนบ้าง ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้เป็นชาวมะรึ ในทางกลับกันบางคนมีเชื้อสายชาวมะรึแต่ก็บอกว่าตนเองไม่เป็นชาวมะรึ หรืออาจจะเข้าใจผิดว่าพูดภาษาชาวมะรึได้หรือไม่ได้ เมื่อพูดไม่ได้ก็บอกว่าไม่ใช่ชาวมะรึไว้ก่อน จำนวนประชากรชาวมะรึจึงได้มาโดยการตรวจสอบรายชื่อชาวบ้านจากสถานีอนามัย แล้วไล่ตรวจไปที่ละครอบครัว สอบถามจากหลาย ๆ คน จากการ

ตรวจสอบแบบสอบถามและตามไปพูดคุยภาษาซมร์กันบ้าง จดรายชื่อไว้ ค่อย ๆ รวบรวมสมาชิกชาวซมร์ ดูบทบาทและหน้าที่ที่ปฏิบัติเพื่อแสดงตนว่าเป็นชาวซมร์ เช่น ภาษา การไหว้ผีแม่แมด การเป็นเครือญาติกัน แรกๆ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าคนที่นามสกุลเหมือนกันกับชาวซมร์ที่พบในระยะแรก ๆ น่าจะเป็นเชื้อสายซมร์ทั้งนั้น แต่ภายหลังพบว่า มีทั้ง เขมร ของ และไทยมีนามสกุลเหมือนซมร์โดยที่ไม่ได้เป็นญาติกัน (สันนิษฐานว่าสมัยที่รัฐบาลให้มีการตั้งนามสกุล เจ้าหน้าที่ก็ตั้งนามสกุลไว้ประมาณ 10 นามสกุล ใครชอบนามสกุลไหนก็เลือกไปใช้ ช่วงนั้นมีของ เขมรและกลุ่มคนไทยเข้ามาอยู่ร่วมกับชาวซมร์แล้ว)

กิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนบางอย่างไม่สามารถทำนายได้ล่วงหน้า เช่น มีคนถูกงูกัด หรือมีการสะเดาะเคราะห์ ผู้วิจัยไม่สามารถเฝ้ารอเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ตลอดเวลาจึงต้องจ้างวานคนในชุมชนเป็นผู้ช่วยวิจัย คอยติดตามถ่ายภาพและบันทึกประเด็นสำคัญของกิจกรรมที่เกิดขึ้น โดยผู้วิจัยให้แนวทางในการบันทึกข้อมูลไว้ ให้นักเรียน ม.1ที่เป็นลูกหลานซมร์ช่วยจดบันทึก เมื่อได้ข้อมูลเบื้องต้นแล้วผู้วิจัยจึงตามไปสอบถามรายละเอียดอีกครั้งหนึ่ง ผู้วิจัยใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หลาย ๆ คนในเรื่องที่มีประเด็นน่าติดตาม

การตรวจสอบข้อมูล นำข้อมูลมาเรียบเรียงรวมกัน แล้วกลับไปสอบถามคนที่ให้ข้อมูลเมื่อมีข้อสงสัย จัดพิมพ์แล้วนำไปอ่านให้ผู้ให้ข้อมูลหลักคือนางแสงจันทร์ รัตนมูลผู้ที่น่าจะถือว่ารู้เรื่องราวของชาวซมร์ดีที่สุดเกือบจะทุกเรื่อง เป็นผู้ที่มีความฉลาดและมีความจำดี ให้ข้อมูลได้เป็นประโยชน์ที่สุด เรื่องที่นางแสงจันทร์ไม่ทราบรายละเอียด ผู้วิจัยได้จัดสถานการณ์ให้นางแสงจันทร์ไปคุยกับผู้รู้ เช่นการไหว้ผีสมุนซึ่งมีนายเข้มเป็นทายาทก็ให้นางแสงจันทร์ไปซักถามตามประเด็นที่ได้เสนอแนะไว้ให้ นางแสงจันทร์จึงมีความรู้มาช่วยตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับโดยตรงจากนายเข้มอีกทีหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อให้ได้รายละเอียดวิธีปฏิบัติของชาวซมร์ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ นอกจากนี้การเก็บข้อมูลก็ยากและเสียเวลามาก ต้องรอชาวบ้านที่ไปป่า อยู่ไม่เป็นหลักแหล่ง เทคนิคการเก็บข้อมูลต่าง ๆ ที่เคยใช้ก็ไม่ค่อยจะได้ผลนักเมื่อนำมาใช้เวลาทำงานกับผู้อพยพภาษาซมร์ อาจเป็นเพราะชนเผ่านี้ไม่ค่อยคุ้นเคยกับการคิดและตอบคำถามเกี่ยวกับเรื่องที่ตนเองไม่สนใจ หรือห่างไกลตัว หรือเป็นเพราะชาวซมร์บางคนไม่คุ้นเคยที่จะพูดคุยตอบคำถามให้ผู้วิจัยโดยตรง อาจ ไม่มั่นใจ ไม่มีทักษะในการคุยกับคนแปลกหน้า

ปัญหาเรื่องความร่วมมือของชาวบ้าน เนื่องจากหมู่บ้านอยู่ห่างจากชายแดนกัมพูชาเพียง 5 กิโลเมตร เป็นป่าซึ่งเป็นเขตทหาร สมัยก่อนมีปัญหาชาวกัมพูชาลักลอบอพยพเข้ามา ทางกรจึงจัดสรรที่ดินให้ชาวบ้านมาอยู่รวมกันในบริเวณที่กำหนดให้ ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังชีพจากการหาของในป่า ภายหลังมีกฎหมายห้ามเก็บของป่าบางประเภทมาจำหน่าย เช่นพืชที่เป็นยาสมุนไพร ไม้หอม เป็นต้น แต่มีพ่อค้าเข้าไปรับซื้อของเหล่านี้ในราคาสูง ชาวบ้านบางคนลักลอบไปเก็บของสงวนในป่า จึงถูกยึดบัตรประจำตัวไว้ เมื่อผู้วิจัยเข้าไปขอสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของชาวซมร์ เพราะต้องการตรวจสอบจำนวนประชากรและทัศนคติ ความเชื่อของชาวซมร์ทุกคน ชาวซมร์บางคนไม่

ยอมแสดงตน เพราะเคยถูกยึดบัตร หรือเกิดความไม่ไว้วางใจ บางคนไม่เข้าใจงานที่ผู้วิจัยกำลังทำอยู่ คิดว่างานที่ทำอยู่อาจจะสร้างปัญหาให้พวกเขา เพราะบางส่วนสอบถามเกี่ยวกับการหาของป่า การจำหน่ายของเหล่านี้ เป็นต้น จึงทำให้บางคนระวังและไม่เต็มใจให้ข้อมูล เช่น ผู้วิจัยต้องไปรอนายเปี้ยก ปกคลุม ถึง 3 หนจึงจะพบ เพราะชอบไปค้างในป่า ผู้วิจัยคาดว่าน่าจะมีเรื่องราวในป่ามาแล้วได้บ้าง แต่เมื่อพบก็ไม่ค่อยตอบคำถาม สอบถามจากผู้อื่นทราบว่านายเปี้ยกเคยถูกยึดบัตรประชาชนไว้ที่เขตทหารพรานอยู่ติดชายแดนเพราะเข้าไปเก็บไม้หอมซึ่งเป็นของสงวน

มีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ผู้วิจัยสังเกตว่าชาวซัมเรบางพวกก็ไม่สามัคคีกัน อาจจะเคยมีปัญหาขัดแย้งกันเป็นส่วนตัว เมื่อสองปีก่อนอดีตครูใหญ่โรงเรียนบ้านมะม่วง (อาจารย์ปรีดา เบญจมาศ) ซึ่งเป็นผู้อำนวยการความสะดวกให้ผู้วิจัยเข้าไปประสานงานในพื้นที่ถูกยิงเสียชีวิต คดีเงียบหายไป หมู่บ้านดูเหมือนจะสงบแต่ก็ไม่ค่อยปลอดภัยนัก

ด้านสาธารณสุขยังไม่ดีพอ ชาวบ้านยังป่วยเป็นมาลาเรียและเสียชีวิตเป็นประจำทุกปี มีโรคหลายชนิดที่การแพทย์แผนปัจจุบันไม่สามารถรักษาได้ ทำให้ชาวบ้านใช้วิธีการรักษาตามความเชื่อเดิมของตน

5.7 ข้อค้นพบจากการทำวิจัย

5.7.1 ผลงานตีพิมพ์ในวารสารวิชาการนานาชาติ

ได้รับการตอบรับให้ลงตีพิมพ์ใน MON KHMER STUDIES 34 ชื่อเรื่องปีที่ 1: เรื่อง THE STUDY OF SAMRE'S WORLD VIEW: THE BELIEFS IN SORCERER SPIRITS (อยู่ในระหว่างดำเนินการจัดพิมพ์)

ได้รับการตอบรับให้ลงตีพิมพ์ในเอกสารเผยแพร่รวมบทความการประชุม SOUTHEAST ASIAN LINGUISTIC STUDIES ครั้งที่ 14 เรื่อง SEMANTIC THESAURUS OF SAMRE LANGUAGE: A REFLECTION OF THEIR WORLD VIEW AT THE FINAL STAGE OF LANGUAGE มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นเจ้าภาพ (อยู่ในระหว่างดำเนินการจัดพิมพ์)

5.7.2 การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

5.7.2.1 เชิงวิชาการ

1) องค์ความรู้ทางด้านภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ซัมเร

องค์ความรู้ทางด้านภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ซัมเรที่สังเคราะห์มาจากประสบการณ์และภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ตลอดจนการปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อความอยู่รอด แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของมนุษยชาติ มีวิธีการมองโลกแบบหลากหลายและปรับตัวตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

ศัพทานุกรมภาษาซัมเรนี้ เป็นการเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับภาษาตระกูลมอญ-เขมร คนไทยที่ไม่เคยรู้จักภาษานี้ก็จะได้ทราบว่าในประเทศไทยก็มีผู้พูดภาษาซัมเรอยู่ด้วย เป็นภาษาที่เสริมความ

หลากหลายของวัฒนธรรมไทยอีกภาษาหนึ่ง องค์ความรู้ด้านภาษาสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาภาษาศาสตร์แขนงต่างๆได้ เช่น การศึกษาภาษาศาสตร์เชิงประวัติและเปรียบเทียบ (historical and comparative studies) ระหว่างภาษาخمเร ของ กะซองซึ่งเป็นภาษาร่วมตระกูลเดียวกัน ส่วนใหญ่ผู้พูดอยู่ในเขตประเทศกัมพูชาและประเทศไทย

2) สภาวะถดถอยของภาษาและวัฒนธรรมخمเรเป็นกรณีศึกษาที่เป็นตัวอย่าง

สาเหตุและสถานการณ์แวดล้อมที่ทำให้ภาษาخمเรเสื่อมสลาย สามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับหาทางป้องกัน อนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมที่อยู่ในภาวะวิกฤติต่าง ๆ ในประเทศไทย เนื่องจากมีเหตุ ปัจจัยและบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมใกล้เคียงกัน

3) สามารถเข้าไปศึกษาชุมชนโดยอาศัยภาษาเป็นเครื่องมือ

พบว่าภาษาและวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน การที่ชุมชนขาดเอกลักษณ์ทางภาษาและวัฒนธรรมย่อมขาดการรวมตัว ขาดพลัง ในการแก้ปัญหา ขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เพราะขาดวิถีคิดที่เป็นของตนเอง รับเอาวิถีคิดของคนอื่นซึ่งไม่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา ส่วนนักพัฒนาจากภายนอกหากไม่คำนึงถึงความคิดและวิถีปฏิบัติของคนภายในก็มักจะไม่ได้ผลที่ดีนัก

5.7.2.2 เชิงสาธารณะ

ในระดับสากล

นานาชาติต่างให้ความสนใจที่จะอนุรักษ์ภาษาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก ภาษาخمเรเป็นภาษาของกลุ่มคนดั้งเดิมในเอเชียอาคเนย์ที่กำลังจะไม่มีผู้พูดอีกต่อไป งานวิจัยนี้จึงเป็นเอกสารหลักฐานของภาษาที่ใกล้จะสูญหายไปไปอีกไม่กี่ปีข้างหน้า นับว่าเป็นความพยายามที่จะอนุรักษ์มรดกทางภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มนี้ไว้ หรืออย่างน้อยที่สุดก็เพื่อการเก็บรักษาข้อมูลภาษาและวัฒนธรรมของชนกลุ่มนี้ให้ได้มากที่สุดเท่าที่สามารถทำได้ในสถานการณ์ปัจจุบัน กรณีภาษาخمเรถึงจะไม่สามารถฟื้นฟูให้ภาษานี้กลับมาใช้ในหมู่ชาวخمเรได้ แต่ก็น่าจะช่วยประวิงเวลาที่ภาษาจะสูญหายไปอย่างไร้คุณค่า การเข้าไปทำวิจัยในชุมชนก็เป็นแรงเสริมอีกทางหนึ่งที่ช่วยกระตุ้นความพยายามของชาวบ้านที่จะถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมของพวกเขาให้ได้รับการบันทึกไว้เพื่อเป็นความรู้ต่อไปในภายหน้า

ในระดับประเทศและระดับท้องถิ่น

ศัพทานุกรมหมวดคำศัพท์เป็นข้อมูลที่สะดวกต่อการนำไปใช้สำหรับเจ้าหน้าที่ที่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับชนกลุ่มนี้ ได้รู้จักคำศัพท์ภาษาخمเรบ้างก็จะได้แนวทางในการทำความรู้จักและความเข้าใจกับชนกลุ่มนี้ได้ดียิ่งขึ้น ในขณะที่หน่วยงานราชการในจังหวัดตราดก็เริ่มให้ความสนใจต่อชนกลุ่มน้อยที่มีวัฒนธรรมเก่าแก่ เช่นกลุ่มกะซองในตำบลด่านชุมพล อำเภอบ่อไร่ มีการเผยแพร่ประเพณีของชนกลุ่มนี้ในงานประจำปีของจังหวัดด้วย ภายหลังที่ข้าราชการหลายท่านทราบว่าผู้วิจัยกำลังศึกษาภาษาخمเรอยู่ ข้าราชการส่วนใหญ่ให้ความสนใจและขอให้ช่วยเขียนสรุปผลงานเป็น

ภาษาไทยด้วยเพื่อท่านเหล่านั้นจะได้มีโอกาสเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมของชาวบ้านในท้องถิ่น เพื่อการประสานความเข้าใจซึ่งกันและกัน

การได้เข้าไปอยู่ในชุมชนยังได้ประโยชน์ทางอ้อม เช่น ได้ช่วยชี้แจงแนวปฏิบัติของรัฐบาล บางประการที่อาจจะมีการเข้าใจผิด เช่น ชาวซัมเรคิดว่าข้าราชการไทยหรือคนไทยจะดูถูกพวกเขา เพราะพวกเขาพูดภาษาไทยติดสำเนียงภาษาดั้งเดิม จึงเลิกพูดภาษาของตนเอง ที่จริงแล้วมนุษย์สามารถเรียนรู้หลาย ๆ ภาษาและจะยิ่งเพิ่มพูนโลกทัศน์ของตนได้ น่าจะสนับสนุนให้คนที่ถือสัญชาติไทยเรียนภาษาไทยและภาษาท้องถิ่นของตนไปพร้อม ๆ กัน หรือในทางกลับกันข้าราชการท้องถิ่น ได้แก่ ครู เจ้าหน้าที่อนามัย ผู้ใหญ่บ้าน ทหารชายแดน ฯลฯ ก็น่าจะมีความรู้เกี่ยวกับภาษาของคนในท้องถิ่นด้วย

ความรู้บางเรื่องสามารถนำมาเป็นประโยชน์ต่อคนกลุ่มอื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน เช่น แนวคิดในการรักษาโรคของกลุ่มซัมเร และของที่จันทบุรีมีความคล้ายคลึงกันมาก นางจิ้น ผันผาย ชาวซอว์ที่ตำบลคลองพลูได้ติดตามผู้วิจัยไปเก็บข้อมูลและเป็นผู้ให้ข้อมูลเปรียบเทียบระหว่างชาวซอว์และซัมเร พบว่าคนซัมเรกับคนซอว์ป่วยด้วยอาการของโรคคล้ายคลึงกัน แต่ปัจจุบันคนซอว์ไม่ค่อยมีผู้รู้คาถาหรือยาสมุนไพร เพราะเชื่อว่าเรียนคาถาแล้วปลูกต้นไม้ไม่งาม ที่หมู่บ้านของตำบลคลองพลูมีหมอกงเท่านั้นที่เก่งในเรื่องนี้ แต่ปัจจุบันอายุมากแล้ว ไม่มีผู้สืบทอด นางจิ้นสนใจคาถาและยาสมุนไพรของชาวซัมเรเป็นอย่างยิ่ง ระหว่างที่ผู้วิจัยฉายรายชื่อยาและคาถา นางจิ้นได้ช่วยซักถามว่าลักษณะต้นยาต่าง ๆ เป็นอย่างไร ถ้าอยู่ไม่ไกลก็ให้นางแสงจันทร์พาไปเก็บต้นยา น่าเสียดายว่ายาหลายประเภทหายากมากขึ้น ที่บ้านมะม่วงบางอย่างก็หาไม่ได้แล้ว นางจิ้นกล่าวว่าที่จันทบุรีน่าจะยังพอหาได้ แต่อยู่ตามป่าลึก ต้นยาหายากขึ้นๆ เพราะยาถูกสารเคมีจากการทำสวนผลไม้ ผู้วิจัยได้ขออนุญาตนางแสงจันทร์นำข้อมูลเรื่องยาเผยแพร่ถ่ายทอดให้กับชาวซอว์ที่จังหวัดจันทบุรี ซึ่งจะไปรวบรวมไว้ที่ศูนย์อนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาของชาวบ้านจะได้นำไปใช้เป็นประโยชน์ต่อไป

เกิดเครือข่ายความร่วมมือโดยมีศูนย์ฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤติ ตั้งอยู่ที่สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหิดล ภาษาของคนกลุ่มอื่นที่อยู่ในภาวะวิกฤติกำลังขยายผลการศึกษาในเชิงการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษา เช่นกลุ่มโส้ (ทะวืง) ที่จังหวัดสกลนคร กลุ่มชาวนนที่จังหวัดชัยภูมิ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังได้เริ่มงานอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาไทยน้อยเพื่อให้กลับมาเป็นที่รู้จักและใช้ในกลุ่มชาวไทยอีสาน สนับสนุนโครงการโดยศูนย์พหุวัฒนธรรมแม่น้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นโครงการวิจัยแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่าง มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และองค์กรต่าง ๆ

5.7.2.3 ผลงานในลักษณะอื่นๆ

ร่วมเสนอบทความเรื่อง โลกทัศน์ของชาวซัมเร:ความเชื่อเรื่องผีแม่มดในงานสัมมนาวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : บทบาทในการพัฒนาสังคมไทย มหาวิทยาลัยขอนแก่นโอกาส

ครบรอบปีที่ 25 คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น จัดขึ้นที่ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ระหว่างวันที่ 17 – 18 กรกฎาคม 2546

และจะตีพิมพ์ใน เอกสารรวมบทความสัมมนาวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : บทบาทในการพัฒนาสังคมไทย (กำลังจัดพิมพ์)

ร่วมเสนอบทความเรื่อง SEMANTIC THESAURUS OF SAMRE LANGUAGE: A REFLECTION OF THEIR WORLD VIEW AT THE FINAL STAGE OF LANGUAGE ต่อที่ประชุม SOUTHEAST ASIAN LINGUISTIC STUDIES ครั้งที่ 14 จัดขึ้นที่ โรงแรมสยามซิตี้ ระหว่างวันที่ 19 – 21 พฤษภาคม 2547 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นเจ้าภาพ

เป็นวิทยากรเผยแพร่ผลงานวิจัยตามโครงการนักวิจัย มข. พบสื่อมวลชน ครั้งที่ 20 เรื่อง “ศัพทานุกรมหมวดคำศัพท์ภาษาซำเร: สื่อสะท้อนโลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาวะวิกฤติครั้งสุดท้าย” จัดขึ้นที่ห้องรับรองแขกพิเศษ สำนักงานอธิการบดี อาคาร 1 วันที่ 7 กรกฎาคม 2547 เวลา 14.00 – 16.00 น. สื่อมวลชนที่มาร่วมรับฟังเพื่อนำผลงานไปเผยแพร่ได้แก่ ผู้สื่อข่าวจากหนังสือพิมพ์พิมพ์ไทย หนังสือพิมพ์คมชัดลึก หนังสือพิมพ์ไทยเสรี และจากสถานีวิทยุ FM 103 มข. ซึ่งได้ออกอากาศเผยแพร่ข้อมูลสู่ประชาชนทางสถานีวิทยุดังกล่าวในวันที่ 10 กรกฎาคม 2547

5.8 ข้อเสนอแนะต่อการวิจัย

5.8.1 ข้อเสนอต่องานอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรม

ค.ศ. 1994 องค์การสหประชาชาติได้กำหนดให้เป็นปีกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ (Year of the Ethnic Groups) คือการให้ความสนใจในเรื่องราวของภาษาและวัฒนธรรมของชนกลุ่มต่าง ๆ มากขึ้น เพราะในช่วงเวลาที่ผ่านมามีถูกประเมินแล้วว่า การพัฒนาที่ละเลยการศึกษาวิจัยทางวัฒนธรรมไม่ประสบความสำเร็จ

แม้ว่าวัฒนธรรมของกลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมไทยจะมีธรรมเนียมปฏิบัติที่หลากหลาย แต่ถ้าเป็นวัฒนธรรมที่นำมาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันภายใต้กรอบแห่งจริยธรรม และการรักษาสมดุลย์ตามธรรมชาติ มิได้ขัดต่อกฎหมายจารีตประเพณีไทย ย่อมถือว่าเป็นวัฒนธรรมอันดีงาม แนวทางการพัฒนาวัฒนธรรมคือการพัฒนาโดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อสืบสานวัฒนธรรมของตน

งานวิจัยลักษณะนี้จะดำเนินไปด้วยดีนั้น ย่อมต้องอาศัยความรู้สึกรักและหวงแหนวัฒนธรรมของคนในชุมชนเองก่อน รวมทั้งอาจมีการสำรวจประชามติของกลุ่มชนเจ้าของวัฒนธรรมว่าสมควรจะฟื้นฟูวัฒนธรรมของตนหรือไม่ หากคนในชุมชนมีความต้องการร่วมกัน ก็จะร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ผลดีย่อมเกิดกับชุมชนนั้น ๆ เอง

แต่กระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง อาศัยความร่วมมือของทุก ๆ ฝ่าย ต้องทำอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ต้องมีเครือข่าย และมีผู้ร่วมกระบวนการ

การจากหลากหลายสาขาวิชา มีทุนสนับสนุน มีการนำไปสืบสานให้เกิดเป็นกิจกรรม กระบวนการที่แฝงอยู่ในวิถีชุมชนจริง ๆ ไม่ใช่เก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ การประเมินผลสำเร็จของงานอาจจะไม่ใช่ตัวภาษาหรือวัฒนธรรมถูกนำกลับมาใช้ในชุมชนเท่านั้น แต่เป็นการสร้างอัตลักษณ์ความภูมิใจของคนสร้างสิทธิเท่าเทียมในเรื่องภาษาและวัฒนธรรม ส่งเสริมความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมใหญ่ สร้างความแข็งแกร่งให้คนกลุ่มนั้น ๆ ซึ่งเป็นองค์ประกอบของประเทศไทยด้วยเหมือนกัน

ในชุมชนของชาวซำเรพบ่าภาษาของกลุ่มกำลังเสื่อมสลายไป แต่วัฒนธรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีแม่มดยังคงอยู่ในชุมชนผสมกลมกลืนไปกับวัฒนธรรมไทย ความเชื่อเรื่องผีของชาวซำเรก็มีบทบาททำให้ชุมชนดำรงอยู่อย่างสันติ ดังนั้นนักวิชาการและนักพัฒนาทั้งหลายไม่ควรไปเปลี่ยนแปลงความเชื่อของเขาโดยสิ้นเชิง แต่ควรให้ชาวบ้านได้แสดงออกตามความเชื่อ ตามประเพณีที่ได้ปฏิบัติกันมา รวมทั้งส่งเสริมให้ชาวบ้านเกิดความภูมิใจต่ออัตลักษณ์ของกลุ่ม รักความเป็นชาวไทย เชื้อสายซำเร รักถิ่นที่อยู่ รักชุมชน มีประเพณีและภาษาของตนคงอยู่คู่ชุมชนไว้ให้นานที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้

แม้ว่าการศึกษาภาษาในภาวะวิกฤติขั้นสุดท้ายจะไม่สามารถฟื้นภาษาที่กำลังจะตายให้กลับมาใช้อย่างกว้างขวางในชุมชนนั้น อย่างน้อยที่สุดก็เป็นการประวิงเวลาของการสูญหายออกไปให้นานที่สุด นอกจากนี้ยังสามารถนำสถานการณ์การสูญเสียภาษาในภาวะวิกฤติขั้นสุดท้าย ไปเป็นตัวอย่างแก่ภาษาที่มีสถานะและปัจจัยแวดล้อมคล้ายคลึงกัน เพื่อลดการสูญเสียและส่งเสริมงานอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาอื่น ๆ ให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

5.8.2 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาท้องถิ่น

ประเทศไทยมีชนชาติหลายเผ่าพันธุ์มารวมตัวกันเข้าเป็นประเทศไทย ชนชาติทุกเผ่าพันธุ์ล้วนมีความสำคัญต่อการสร้างและพัฒนาประเทศ

การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนจะต้องให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม ศึกษาปมปัญหาของชุมชนหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง จากนั้นจึงร่วมกันคิดหาทางแก้ไข

นโยบายที่อำเภอบ่อไร่วางแผนเพื่อการพัฒนาชุมชน ตามนโยบายรัฐบาล ได้แก่

การดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด

การป้องกันและปราบปรามผู้มีอิทธิพล

การเกษตรผสมผสาน

การค้าชุมชน/ตลาดนัดชุมชน

การพัฒนากลุ่มอาชีพ เช่นกลุ่มปรับปรุงคุณภาพหน่อไม้ ในหมู่ 3 ตำบลช้างทุน กรทำดอกไม้ประดิษฐ์ หมู่ที่ 4 ตำบลหนองบอน การเพาะเห็ด หมู่ที่ 4 ตำบลนันทรีย์ โดยมีสำนัก งานเกษตร

อำเภอ สำนักงานปศุสัตว์อำเภอ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ วิทยาลัยการอาชีพ สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน เป็นหน่วยงานส่งเสริมและให้การสนับสนุน

จัดหาและพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก

จัดทำศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จด้านการเกษตร

จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์และเงินทุนหมุนเวียนในชุมชน

จัดตั้งประชาคมหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอ

การแก้ไขปัญหาความยากจน

โครงการบัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้า 30 บาท รักษาทุกโรค

ทั้งนี้ นักพัฒนาเป็นผู้นำนโยบายของรัฐไปสู่ชุมชน คนในชุมชนเป็นผู้ร่วมปฏิบัติ และนโยบายนั้นต้องไม่ขัดต่อความเชื่อพื้นฐานดั้งเดิม

จากโครงการข้างต้น ตัวอย่างของแนวคิดและการประยุกต์องค์ความรู้เรื่องกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อการพัฒนาชุมชน เช่น

1. นำนโยบายเหล่านี้ไปประสานกับคนในชุมชน ชาวซัมเรเป็นคนพื้นที่ดั้งเดิมน่าจะเป็นกลุ่มที่มีความรู้เรื่องเกี่ยวกับป่าดีกว่ากลุ่มอื่น การพัฒนาอาชีพ เช่นการเพาะเห็ด การปรับปรุงคุณภาพหน่อไม้ การตั้งกลุ่มจักสานน่าจะทำได้ดี โดยอาศัยความรู้และประสบการณ์ของชาวซัมเร นอกจากนี้ยังน่าจะส่งเสริมหรือให้ความรู้ในการเพาะพันธุ์พืชบางกลุ่ม เช่นสมุนไพร ไม้หอม ลูกเฒ่า กระวาน ลูกหยอง ต้นกล้วย ต้นไผ่ หวาย แทนที่จะปล่อยให้ขึ้นเองตามธรรมชาติเพราะปริมาณความต้องการมีมาก แต่ผลผลิตตามธรรมชาติมีน้อย ไม่ทันกับความต้องการ เป็นต้น

2. ในแผนพัฒนาสาธารณสุขฉบับที่ 5 (2525-2529) ได้กำหนดนโยบายให้ประชาชนมีส่วนร่วมและใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น โดยเฉพาะด้านการรักษาโรค โดยกำหนดนโยบายให้สมุนไพรมีส่วนในงานสาธารณสุข ด้วยการส่งเสริมให้มีการใช้สมุนไพรราคาถูกและมีประสิทธิภาพที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนอยู่แล้ว ให้มีการพึ่งตนเองด้วยตัวยาได้จากสมุนไพรในประเทศ ให้มีการค้นคว้าวิจัยการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคอย่างกว้างขวาง

ผู้ให้บริการทางอนามัยและสาธารณสุข ควรศึกษารวบรวมและเผยแพร่ความรู้ด้านยาสมุนไพร ศึกษาว่าการรักษาโรคด้วยสมุนไพรชนิดใดที่ควรส่งเสริมให้สอดคล้องกับระบบการแพทย์แบบสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นสื่อกลางสู่ชาวบ้าน หาแนวทางแก้ปัญหาที่ยังคงมีอยู่ เช่น หมอพื้นบ้านขาดการจดบันทึกความรู้ ไม่มีตำรา เอกสารหรือสมุดจดบันทึก การถ่ายทอดวิชาอาจจะผิดเพี้ยนไป อีกทั้งการรักษาด้วยยาสมุนไพรได้ผลช้า เสียเวลา ไม่ทันการณ์ การใช้สมุนไพรโดยขาดข้อมูลยืนยันจากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้จนเกิดอันตราย (สิ่งที่งานวิจัยเกี่ยวกับสมุนไพรขาดไปก็คือการศึกษาด้านพิษวิทยาของสมุนไพรตำรับต่าง ๆ ที่ชาวบ้านใช้รักษาโรค โดยข้อมูลเกี่ยวกับสมุนไพรนี้ควรเป็นข้อมูลที่ได้จากประสบการณ์การใช้จริงของบุคคลเช่น หมอ

สมุนไพรมากกว่าข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ ข้อมูลแสดงผลการใช้ว่าใช้ได้ นักวิจัยทางสายสังคมศาสตร์จะทำงานได้ลำบากเนื่องจากขาดความรู้ความชำนาญทางด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์ บุคคลที่สามารถทำงานวิจัยทางด้านนี้ได้ก็คือบุคลากรทางการแพทย์ เพราะสามารถนำความรู้ทางการแพทย์แผนปัจจุบันมาเชื่อมโยงกับความรู้ทางการแพทย์พื้นบ้านได้ดีกว่า) นอกจากนี้ แบบแผนการใช้สมุนไพรของชาวชนมุนั้นจะเป็นการใช้สมุนไพรเดี่ยวที่หยิบฉวยง่าย และมักจะมีเรื่องของความเชื่อและสัญลักษณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่ใช่เรื่องของประสิทธิภาพของตัวยาแต่เพียงอย่างเดียว ดังนั้นกลวิธีในการส่งเสริมสมุนไพรในระดับชุมชนจึงควรตระหนักถึงโลกทัศน์ของชาวบ้านในส่วนนี้ด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการตอบสนองการแก้ปัญหาสาธารณสุขมูลฐาน เป็นประโยชน์ต่อการแพทย์แผนปัจจุบันและการรักษาแบบโบราณเพื่อเป้าหมายร่วมกันคือ การรักษาสุขภาพประชากรให้ได้ผลดียิ่งขึ้นต่อไป สอดคล้องกับความหมายแท้จริงของการพัฒนาที่ว่า “การพัฒนา” หมายถึงการแสวงหาเส้นทางเพื่อแก้ไขความอดอยาก หรือภาวะทุพโภชนา การแก้ไขปัญหาคความยากจน และการเจ็บป่วยได้ป่วยของประชาชน เพราะปัญหาเหล่านี้เป็นสิ่งที่บั่นทอนและทำลายศักยภาพของปัจเจกชน จะนำความยุ่งยากมาสู่สังคมในที่สุด” (Dudley Seers, 1969:p.2-6)

นอกจากนี้บุคคลต่าง ๆ ในชุมชนต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มคนในชุมชนด้วยจึงจะก่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันและได้รับความร่วมมือที่ดี เช่น ในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต การให้บริการนิตยาป้องกันโรคมาลาเรียที่ศูนย์ซึ่งจัดไว้ให้ (มาลาเรียเป็นโรคระบาดร้ายแรงในบริเวณนั้น มีเจ้าหน้าที่ไปบริการฉีดวัคซีนป้องกันให้ทุกวันจันทร์) แต่ในทางปฏิบัติกลับไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร หมออนามัยไม่อยากให้ชาวบ้านป่วยก็ห้ามไม่ให้เข้าป่า ชาวบ้านที่ป่วยมาหาหมอก็มักจะถูกตำหนิ แต่ถ้าไม่เข้าป่าก็ไม่มีรายได้ ส่วนทหารชายแดนที่อยู่ในเขตความมั่นคงต้องระวังพื้นที่ชายแดนจึงต้องตรวจบัตรชาวบ้านที่ผ่านไปมาในละแวกนั้น แต่ชาวบ้านกลับคิดว่าพวกเขาถูกลั่นแกล้ง ขัดขวางการทำมาหากิน เป็นต้น อาจเป็นเพราะปัญหาที่ว่า พุคคนละภาษา คิดคนละอย่าง กลายเป็นคนละพวกกัน ปัญหาเหล่านี้จะบรรเทาลงถ้าข้าราชการท้องถิ่น ได้แก่ ครู เจ้าหน้าที่อนามัย ผู้ใหญ่บ้าน ทหารชายแดน (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนไทยที่ไม่ได้มีภูมิลำเนาดั้งเดิมในท้องถิ่นนั้น) มีความรู้เกี่ยวกับภาษาของคนในท้องถิ่นด้วย สื่อสารกันรู้เรื่องซึ่งจะก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้น

บรรณานุกรม

- กุลวดี แพทย์พิทักษ์. (2539). ภาษาของหมู่บ้านคลองแสง ตำบลด่านชุมพล อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ประสพสุข ฤทธิเดช. (2544) “พรรณไม้กับการรักษาสุขภาพ:พิธีกรรมการเกิด”ภาษาและวัฒนธรรม: ปีที่ 16 ฉบับที่ 1: มกราคม-มิถุนายน 2540.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2525) พจนานุกรมภาษาไทย
- เรณู เหมือนจันทร์เชย. (2542) โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย ความเชื่อเรื่องผีของไทย ไซ่ง กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ. (2529). “ภาษาสำรา”. วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 15, ฉบับที่1, หน้า 116-128.
- ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ. (2530). ศัพท์พจนานุกรมไทย-คำเมือง-ม้งขาว-กะเหรี่ยงสะกอ-มูเซอคำ สำหรับแพทย์ ทันตแพทย์ และสัตวแพทย์. ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วีระ สดสังข์.(2545). สารคดีชนชาติกวยชนกลุ่มน้อยจากลุ่มแม่น้ำโขงถึงลุ่มแม่น้ำมูล. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไต้ฝุ่น
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และ ปรีชาชัยปัญหา. (2539). “วิถีครอบครัวและชุมชนชาติพันธุ์ไทยแสก บ้านบะหว้า ตำบลท่าเรือ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม.” วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ ปีที่ 14, ฉบับที่ 1, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สายฝน เหลือมคั่น. (2534). ภาษาของหมู่บ้านน้ำขุ่น ตำบลคลองพล อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สิริกาญจน์ เจริญธรรม. (2530). ภาษาของหมู่บ้านทุ่งตาอิน จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุชาติ เกาทอง. (2544). ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นภาคตะวันออก. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- สุริยา รัตนกุล. (2537). นานาภาษาในเอเชียอาคเนย์ ภาคที่ 1 ภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก และตระกูลจีน-ทิเบต. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุริยา รัตนกุล. (2539). ภาษาและวัฒนธรรมลัวะ:ศึกษาจากบทสนทนา 30 บท. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.

- สุรชา สุพรรณไพบูลย์.(2525). ระบบเสียงในภาษาของหมู่บ้านตะเคียนทอง ตำบลตะเคียนทอง อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร
- สุรชา สุพรรณไพบูลย์.(2530). การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวของ. สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์. (2543). ภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต รวบรวมบทความทางวิชาการ ภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบทมหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ. (2541). ศัพทานุกรมเวียดนาม-ไทย-อังกฤษ. คณะกรรมการอินโดจีนศึกษา สถาบันวิจัย ภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ. (2541). “แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย”. ภาษาและวัฒนธรรม. ปีที่ 21, ฉบับที่ 1, มกราคม-ธันวาคม. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- โสภณา ศรีจำปา. (2541). กลุ่มความหมายของคำภาษาเวียดนาม. โครงการอินโดจีนศึกษา สถาบันวิจัย ภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เสาวภา พรศิริพงษ์ และพรทิพย์ อุตสุรัตน์. (2538) “สถานภาพและทิศทางการวิจัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์แผนไทย” ภาษาและวัฒนธรรม. ปีที่ 14, ฉบับที่ 2, สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- หมื่นวลี . (2537) . สารคดีผีตอเหลือง , กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น

Baradat, R. (1941). Les Samre ou Pear, population primitive de l'ouest du Cambodge.

Bulletin de l'Ecole Francaise Extrême Orient, 1-150.

Cabaton, A. (1905). Dix dialectes indochinoise recueillis par Prosper Odend'hal.

J. A., 10 (5), 265-344.

Crystal, D. (1991). A Dictionary of Linguistics and Phonetics. Oxford, England: Blackwell Press.

_____. (1992). An Encyclopedic Dictionary of Language and Languages. Oxford,

_____. (2000). Language Death. United Kingdom: Cambridge University.

Diffloth, Gerald. (1974). Austro-Asiatic Languages. Encyclopaedia Britannica II, 480 –484.

_____. (1989). Proto-Austroasiatic Creaky Voice. Mon-Khmer Studies XV, 139-153.

Dorian, Nancy C.,ed. (1989). Investigating Obsolescence. Studies in Language Contraction and Death, Cambridge: Cambridge University Press.

Fishman, Joshua. (1991). Reversing language shift. Clevedon, England: Multilingual Matters.

- Fishman, Joshua. (2001). Can threatened languages be saved?. Australia: Multilingual Masters LTD.
- Headley, R.K.(1977). A Pearic Vocabulary. Mon-Khmer Studies VI, 69-149.
- _____. (1978). An English-Pearic Vocabulary. Mon-Khmer Studies VII, 61-64.
- _____. (1985). Proto-Pearic and the classification of Pearic. In Suriya Ratanakul et al., (Eds), Southeast Asian Linguistic Studies Presented to Andre G. Haudricourt (pp.429-78). Bangkok : Mahidol University.
- Huffman, F.E.(1976 a). Bibliography and Index of Mainland Southeast Asian Languages and Linguistics. London : Yale University Press.
- _____. (1976 b). The relevance of lexicostatistics to Mon-Khmer languages. ASI, 539-574.
- _____. (1976 c). The register problem in fifteen Mon-Khmer languages. ASI, 575-590.
- _____. (1985). The Phonology of Chong, a Mon-Khmer Language of Thailand. In SuriyaRatanakul et al. (Eds), Southeast AsianLinguistic Studies Presented to Andre G. Haudricourt (pp.355-88). Bangkok: Mahidol University.
- Isarangura, N. (1935). Vocabulary of Chawng Words Collected in Krat Province. JSS, XXVIII(2), 173-186.
- Khuon Sukhamphu. (1975). The Case of Diversity in Cambodian Dialects. JSS, 63 (2), 79-85.
- Krauss, Michael. (1995). The scope of the language endangerment and recent responses to it. Paper presented at the International Symposium on Endangered Languages, Tokyo, Japan.
- Martin, M.A.(1974 a). Esquisse Phonologique du σ μρεε. Asia du Sud-Est et Monde Insullnadien, 5 (1), 97-106.
- _____. (1974 b). Remarque gε≡ve≡rales sur les dialecte Pear. Asia du Sud-Est et Monde Insullnadien, 5 (1), 25-37.
- _____. (1975). Les dialects Pear dans leurs rapports avec les langues nationales. JSS, 63 (2), 86-95.
- Matsumura, Kazuto. (1998). *Studies in Endangered languages*. Japan:Hituzi Syobo Publishing LTD.
- Matisoff, J.A.(1973). Tonogenesis in SEA. In Larry M. In Hyman (Ed), Consonant Types and Tone. Southern California paper in Linguistics No 1.
- _____. (1991). Endangered Languages of Mainland Southeast Asia. In K.H. Robins and E.M. Uhlenbeck (Eds), Endangered Languages (pp.189-228). England: Oxford University.

- Noppawan Thongkham. (2003). Theb Phonology of Kasong at Khlongsaeng Village, Danchumphon Sub-District, Bo Rai District, Trat Province., M.A. thesis. Institute of Language and Culture for Rural Development, Mahidol University.
- Parkin, R. (1991). A Guide to Austroasiatic Speakers and Their Languages. Oceanic Linguistics Special Publication 23. Honolulu : University of Hawaii.
- Pornsawan Ploykaew. (1999). The Phonology of Samre. Presented at the 9th annual SEALS conference, May 21-23, 1999, at the International House, U.C. Berkeley, USA.
- Pornsawan Ploykaew. (2001). Samre Grammar, Ph.D dissertation. Institute of Language and Culture for Rural Development, Mahidol University.
- Siripen Ungsitipoonporn. (2001). A Phonological Comparison Between Chong and Wangkraphrae Chong, M.A. thesis. Institute of Language and Culture for Rural Development, Mahidol University.
- Sunee Kamnuansin. (2002). "The Syntax of An Endangered Language: A case Study of Kasong," In *Proceedings of the 8th International Conference on Thai Studies* , January 9-12.
- Suwaphat Chanmekha. (2003). The Hidden Language: A case Study of Kasong Language Attitudes, Uses and Abilities in Three Villages in Trat Province, Thailand, M.A. thesis. Institute of Language and Culture for Rural Development, Mahidol University.
- Suwilai Premsrirat. (1996 a.). Language Endangerment and Language Revitalization in Thailand. Presented at A Conference on Endangered Languages and Literature in SEA., Leiden, Netherland.
- _____. (1996 b.). Phonological characteristics of So (Thavung), a Vietic language of Thailand. Mon-Khmer Studies XXVI, 161-178.
- _____. (Forthconversity). The future of Nyah Kur. Pacific linguistics.
- _____. (1999). Tonogenesis in Khmu Dialects of SEA. Presented at the 9th annual SEALS conference, May 21-23, 1999, at the International House, U.C. Berkeley, USA.
- _____. (2002). *Thesaurus of Khmu Dialects in Southeast Asia*. Institute of Language and Culture for Rural Development, Mahidol University.
- _____. (2002). "Language Endangerment in Thailand" In *Proceeding of the 8 th International Conference on Thai Studies*, January 9-12.
- Thomas, David D. (1960). Basic vocabulary in Some Mon-Khmer languages Antropological Linguistics II(3), 7-11.
- _____. (1986). On Sesquisyllabic Structure. Mon-Khmer Studies XV, 206-210.

- Thomas, David D. and Robert K. Headley. (1970). More on Mon-Khmer subgroupings. Lingua 25 (4), 398-418.
- Thong Thril. (1975) . The Case of Diversity in Cambodian Dialects Bibliography. JSS, 63 (2), 156-160.
- Wurm, Stephen A. (1992) Language Death and Disappearance: Causes and Circumstances. In R.H.Robins & E.M.Uhlenbeck (Eds.) Int'l. J. Soc.Lang 93. (pp.1-18) Oxford: Berg. Press.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลด้านภาษาและข้อมูลทั่วไป

- 1.นางแสงจันทร์ รัตนมูล อายุ 78 ปี เลขที่ 40 หมู่ที่ 3
2. นายสิน รัตนมูล อายุ 74 ปี บ้านเลขที่ 66 หมู่ 3
- 3.นางคลั่ง อินอ่อน อายุ 66 ปี บ้านเลขที่ 22 หมู่ 1
4. ท่านจ่าง อายุ 70 ปี บวชอยู่ที่วัดมะม่วง
5. นางหนู ปกคลุม อายุ 85 ปี บ้านเลขที่ 23 หมู่ 1
- 6.นางชำนาญ ปกคลุม อายุ 64 ปี บ้านเลขที่ 32 หมู่ที่ 3
7. นางอุ่น รัตนมูล อายุ 62 ปี บ้านเลขที่ 66 หมู่ที่ 3
8. นายนนท์ แสงภา อายุ 62 ปี บ้านเลขที่ 16 หมู่ 1
9. นางเจ็มน้อย พวงกัน อายุ 60 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 13 หมู่ที่ 3
10. นายป้อ หาญพัฒน์ อายุ 73 ปี บ้านเลขที่ 36 หมู่ที่ 3
11. นายเปี้ยก ปกคลุม อายุ 60 ปี เลขที่ 32 หมู่ที่ 3
- 12.นายจิตร ปกคลุม อายุ 79 ปี บ้านเลขที่ 24 หมู่ 1(เสียชีวิตแล้ว)

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลทั่วไป

1. นางแย้ รัตนมูล อายุ 78 ปี บ้านเลขที่ 67 หมู่ 3
- 2..นางสังวาลย์ รัตนมูล อายุ 63 ปี บ้านเลขที่ 92 หมู่ 3
- 3.นายมานิตย์ รัตนมูล อายุ 60 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 50 หมู่ที่ 3
- 4.นาง พรรณงาม พลแพน 55 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 50 หมู่ที่ 3
5. สุมาลย์ ไทยดี อายุ 78 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 14 หมู่ที่ 3
6. นางเรณู รัตนมูล อายุ 39 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 23 หมู่ที่ 3
7. นายจรัญ รัตนมูล อายุ 43 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 25 หมู่ที่ 3
8. นายละห้อย หาญพัฒน์ อายุ 67 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 26 หมู่ที่ 3
- 9.นาย ประทุม หาญพัฒน์ อายุ 55 ปีบ้านเลขที่ เลขที่ 26 หมู่ที่ 3
10. นิยม หาญพัฒน์ อายุ 49 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 27/1 หมู่ที่ 3
11. นางยุพิน หาญพัฒน์ อายุ 31 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 27/1 หมู่ที่ 3
- 12.นาย อำนวย รัตนมูล อายุ 50 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 31 หมู่ที่ 3
- 13.นางเจลิยว รัตนมูล อายุ 47 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 31 หมู่ที่ 3
14. นาง นงลักษณ์ ปกคลุม อายุ 46 ปีบ้านเลขที่ เลขที่ 33 หมู่ที่ 3
- 15.นายบุญชู ปกคลุม อายุ 42 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 37 หมู่ที่ 3

- 16.นางวันเพ็ญ รัตนมูล อายุ 47 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 37 หมู่ที่ 3
- 17.นายไพฑูรย์ ชัยมาศ อายุ 25 ปีบ้านเลขที่ เลขที่ 40 หมู่ที่ 3
- 18.นายทอง หาญพัฒน์ อายุ 51 ปี บ้านเลขที่ หมู่ที่ 3
19. นายเยี่ยม หาญพัฒน์ อายุ 48 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 43 หมู่ที่ 3
- 20.นางปียา หาญพัฒน์ อายุ 48 ปี บ้านเลขที่ 43 หมู่ที่ 3
- 21.นางเฉลิมศรี เฉยภู่อายุ 57 ปี บ้านเลขที่ 47 หมู่ 3
- 22.นายอ้อย มูลโชติ อายุ 54 ปี บ้านเลขที่ 98 หมู่ 3
23. นางสายพิน มูลโชติ อายุ 55 ปี บ้านเลขที่ 3 หมู่ 3
24. น.ส.สำเนา รัตนมูล อายุ 35 ปี บ้านเลขที่ 64 หมู่ที่ 3
25. นางสิน รัตนมูล อายุ 50 ปี บ้านเลขที่ 38 หมู่ 3
26. นางสำเนา รัตนมูล อายุ 34 ปี บ้านเลขที่ 64 หมู่ 3
- 27.นางเข็มทอง เฉยภู่อายุ 45 ปี บ้านเลขที่ 46 หมู่ 3
28. นายสนิท รัตนมูล อายุ 45 ปี บ้านเลขที่ 23/1 หมู่ 3
29. นางไพเราะ แสงฉายา อายุ 38 ปี บ้านเลขที่ 4 หมู่ที่ 3
- 30.นายจันทน์ รัตนมูล อายุ 28 ปี บ้านเลขที่ 66 หมู่ 3
31. นายหน่วง รัตนมูล อายุ 54ปี บ้านเลขที่ 38 หมู่ 3
32. นางพรรณทิพย์ รัตนมูล อายุ 35 ปี บ้านเลขที่ 50 /1หมู่ 3
- 33.นายจิ้น ปกคลุม อายุ 46 ปี บ้านเลขที่ 64 หมู่ที่ 3
- 34.นางปียา หาญพัฒน์ อายุ 46 ปี บ้านเลขที่ 43 หมู่ 3
- 35..นายสว่าง รัตนมูล อายุ ปี 71 อายุ 48 ปี บ้านเลขที่ 28 หมู่ 4
- 36.นางสิน ไชยมาศ อายุ 54 ปี บ้านเลขที่ 31 หมู่ 4
37. นายเสวย รัตนมูล อายุ 68ปี บ้านเลขที่ 28 หมู่ 4
38. นายอำนาจ สมโสม อายุ 76 ปี บ้านเลขที่ 18/1 หมู่ 1
- 39.นายทองใบ เอกนิกร อายุ 60 ปี อายุ บ้านเลขที่ 18/1 หมู่ 1
- 40.นายสงวน ศรีดี อายุ 48 ปี บ้านเลขที่ 14/2 หมู่ 1
41. นายภพ สีดี อายุ 66 ปี บ้านเลขที่ 14 หมู่ 1
- 42.นายแวบ แสงภา อายุ 70 ปี บ้านเลขที่ 17 หมู่ 1
43. นางพา ปกคลุมอายุ 70 ปี บ้านเลขที่ 22 หมู่ 1

ภาคผนวก ข

แบบสอบถามประมวลความรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ซัมเร

1. ผู้ตอบแบบสอบถามชื่อ.....นามสกุล.....
 เกิดวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....อายุ.....ปี
 ที่อยู่.....
 เชื้อชาติ..... สัญชาติ.....
 บิดาชื่อ.....บิดาเป็นชาวซัมเรหรือไม่.....
 มารดาชื่อ.....มารดาเป็นชาวซัมเรหรือไม่.....
 คู่สมรสชื่อ.....
 มีบุตร.....คน ได้แก่ (ชื่อ และอายุ).....
2. ความรู้เรื่องทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับชาวซัมเร
 - 2.1 ประวัติความเป็นมา
 - ก. ให้เล่าประวัติว่า ซัมเร อพยพมาจากไหน หรือตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ไหน.....
 ตั้งแต่เมื่อใด..... รู้จักชาวซัมเรที่อื่น ๆ อีกหรือไม่.....
 รู้จักชาวซัมเรที่เขมร หรือไม่.....
 เรียกพวกที่ด่านชุมพลว่าอะไร..... เขาเป็นชาวซัมเรหรือไม่.....
 มีซัมเรไปอยู่ที่ด่านชุมพลหรือไม่.....ใครบ้าง.....
 รู้จักพวกของที่จันทบุรีหรือไม่ (อำเภอมะขาม, โป่งน้ำร้อน ฯลฯ).....
 - ข. ซัมเร มีความหมายว่าอย่างไร.....
 - ค. เข้าใจว่าตนเองเป็นซัมเร เพราะต่างจากคนไทยในเรื่องใดบ้าง.....

 - ง. มีคำอื่นอีกไหมที่ใช้เรียกชื่อชาวซัมเร.....
 - 2.2 ลักษณะการแต่งกาย การไว้ทรงผม ลักษณะนิสัยที่ภูมิใจที่สุด
 - ก. การแต่งกายในชีวิตประจำวัน สมัยก่อนแต่งอย่างไร ใช้สีย้อมมากี่ครั้ง.....

 - ผู้หญิง (ผ้าที่นุ่ง, เสื้อ, สีของผ้าที่นุ่ง, สีของเสื้อ)

 - ผู้ชาย (นุ่งกางเกงหรือนุ่งอะไร, เสื้อ, สีของเสื้อ)

 - ข. คนแก่แต่งกายอย่างไร.....

 - ค. ทรงผม ของผู้ชาย และผู้หญิง เป็นอย่างไร.....

.....
 ง. นิสัยของชาวซัมเร่ที่ภูมิใจมากที่สุด คือ

2.3 ลักษณะสภาพทางเศรษฐกิจ

2.3.1 อาชีพ

ก. สมัยก่อนอาชีพหลักของชาวซัมเร่ คือ

ข. การล่าสัตว์ ใช้เครื่องมืออะไรบ้าง

.....
 ค. อาชีพอื่น ๆ มีอะไรบ้าง

2.3.2 การจำหน่ายสิ่งของที่หาได้

ก. เมื่อได้สิ่งของจากป่า นำไปขายอย่างไร

.....
 ข. มีการใช้วิธีการแลกเปลี่ยนหรือไม่ แลกอะไร อย่างไร

2.3.3 ถ้าไปป่าด้วยกัน การหาของจากป่ามีการแบ่งปันกันอย่างไร

เนื้อสัตว์

สมุนไพร

หวาย

อื่น ๆ

2.3.4 การเปลี่ยนแปลงอาชีพ

ก. แต่เดิมทำอาชีพอะไร ปัจจุบันทำอาชีพอะไร

ข. สาเหตุของการเปลี่ยนอาชีพ

ค. มีอาชีพเสริมอื่น ๆ หรือไม่

2.3.5 อาหารการกิน ข้าวของเครื่องใช้ภายในครัวเรือน

ก. อาหารหลักที่กินทุก ๆ วัน เรียกว่าอะไร

ข. ส่วนประกอบของอาหารและวิธีประกอบอาหารชนิดนั้น ทำอย่างไร

.....
 ค. อาหารได้มาจากที่ไหน (เช่น ผัก, เนื้อสัตว์, ผลไม้ - ซื้อหรือปลูกเอง)

.....
 ง. สมัยก่อนเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำอาหาร ทำจากอะไร

เตา.....

ทัพพี

ชาม - ช้อน

ครก.....

ชั้นน้ำ

2.4 ลักษณะสภาพสังคม

2.4.1 ที่ตั้งของบ้าน

ก. เลือกสถานที่สร้างบ้านอย่างไร

.....

ข. มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินหรือไม่

ต้องซื้อที่ดินหรือไม่

ค. สมัยก่อน มีการอพยพโยกย้ายบ้านเรือนหรือไม่สาเหตุ (เช่น มีโรคระบาด)

.....

2.4.2 การสร้างบ้านในสมัยก่อนของชาวขัมเร

ก. วัสดุที่ใช้ในการสร้างบ้าน

พื้นบ้าน

ฝาบ้าน

หลังคา

เสา

ข. วิธีการสร้างบ้าน และ วัสดุที่ใช้ยึดบ้าน

.....

ค. แบ่งส่วนของบ้านอย่างไร ขนาดของบ้าน มีกี่ห้อง ห้องน้ำอยู่รวมหรือแยกจากบ้าน ส่วน

ประกอบอาหารอยู่ตรงไหน มีที่เก็บข้าวหรือไม่ มีพื้นที่เลี้ยงสัตว์หรือไม่

.....

.....

2.4.3 การตั้งครอบครัวใหม่

ก. หญิง และชาย แต่งงานกันอายุประมาณเท่าไร

ข. มีการสู่ขอหรือไม่ ฝ่ายใดมาสู่ขอ

ค. ถ้าผู้หญิงอายุมากกว่า เป็นปัญหาหรือไม่

ง. พี่น้องสายเลือดเดียวกันแต่งงานกันได้หรือไม่

จ. ญาติสนิท(ลูกพี่ลูกน้อง)แต่งงานกันได้หรือไม่

ฉ. สิ้นสุดมีอะไรบ้าง

ช. ฝ่ายหญิงไปอยู่กับฝ่ายชาย หรือ ฝ่ายชายไปอยู่กับฝ่ายหญิง

ซ. ถ้าอยู่กับพ่อแม่ก่อน อยู่ประมาณกี่ปีจึงจะสร้างบ้านใหม่

ณ. ถ้าแยกบ้านออกมาจากพ่อแม่จะอยู่ไกลจากพ่อแม่มากน้อยแค่ไหน

.....

ด. จดทะเบียนกันหรือไม่ การจดทะเบียนสำคัญไหม มีการหย่าร้างและแต่งงานใหม่มากไหม

.....

ฎ. ชายหญิงมีความสัมพันธ์กันก่อนการสู่ขอ แต่งงาน ได้หรือไม่

ฏ. ผู้ชายมีภรรยาหลายคนได้หรือไม่

- ฐ. หญิงมีสามีหลายคนได้หรือไม่
- ท. หญิงหรือชายที่แต่งงานแล้วไปมีความสัมพันธ์กับคนอื่นอีกได้หรือไม่
- ฒ. พี่น้องคนละพ่อหรือคนละแม่แต่งงานกันได้หรือไม่
- ณ. พ่อหรือแม่มีความสัมพันธ์ทางเพศกับลูกของตนได้หรือไม่

2.4.4 ระบบครอบครัว

- ก. สามีรับผิดชอบ หรือทำหน้าที่อะไรในครอบครัว
- หน้าที่ของภรรยา
- ข. สามีหรือภรรยาเป็นผู้ทำการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องลูก เช่น ถ้าลูกทำความผิด
- ใครอบรมสั่งสอนลูก
- อบรมลูกอย่างไร
- ใช้เวลาตอนไหนอบรมลูก
- ค. มีลูกประมาณกี่คน
- ง. ลูกคนโต ต้องการเพศหญิงหรือชาย เพราะเหตุใด
-
- จ. การแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในบ้านให้ลูกสาวทำหน้าที่
- ลูกชายทำหน้าที่
- ฉ. การสั่งสอนลูก อ้างถึงสิ่งอื่นเช่น ผีเชื่อจะตกท้าว หรือศีลธรรม ตามศาสนาพุทธ หรือฝึกกฎ
หมาย หรือฝึกประเพณีชาวซัมเร ฯลฯ อย่างไร หรือไม่
-
-
- ช. ชาวซัมเรชอบมีลูกสาวหรือลูกชายมากกว่ากัน
- ซ. ในครอบครัวบทบาทของใครสำคัญกว่ากันระหว่างสามีกับภรรยา

2.4.5 ระบบเครือญาติ

- ก. การนับถือญาติ นับถือญาติฝ่ายใด (จากการนับถือผีตามพ่อหรือแม่, คำเรียกชื่อญาติ, การใช้นามสกุล,
การเข้ามาอยู่ในครอบครัวเดียวกัน)
-
-
- ข. พ่อแม่ที่อายุมากทำงานไม่ไหว ลูกคนไหนเป็นคนเลี้ยงดู คอยช่วยเหลือ หรือทำอะไร
-
- ค. มรดกของพ่อแม่ยกหรือแบ่งให้ลูก ๆ อย่างไร เมื่อไร
-

2.4.6 ระบบความสัมพันธ์ภายในหมู่บ้าน

- ก. หัวหน้าหมู่บ้านเลือกตั้งกันอย่างไร คุณสมบัติของผู้ที่จะมาเป็นผู้นำหมู่บ้านควรเป็นอย่างไร
-
- ข. ถ้าลูกบ้านทะเลาะกัน ไม่ทำตามกฎที่วางไว้ ใครเป็นผู้ตัดสิน ตัดสินอย่างไร

-
- ค. บ้านมะม่วง มีกี่หลังคาเรือน.....
- มีประชากรทั้งสิ้นรวม คน เป็นชาย คน เป็นหญิง คน
- คนที่อาศัยอยู่ในบ้านมะม่วงที่เป็นชาวซัมเรมีอยู่ ครอบครัว แต่ละครอบครัวมี
- คน รวมแล้วมีชาวซัมเรอยู่ที่บ้านมะม่วง คน
- ที่บ้านมะม่วง ถ้าไม่ใช่ชาวซัมเรเป็นพวกไหนบ้าง
- บ้านคลองโอน มีกี่หลังคาเรือน.....
- มีประชากรทั้งสิ้นรวม คน เป็นชาย คน เป็นหญิง คน
- คนที่อาศัยอยู่ในบ้านคลองโอนที่เป็นชาวซัมเรมีอยู่ ครอบครัว แต่ละครอบครัวมี
- คน รวมแล้วมีชาวซัมเรอยู่ที่บ้านคลองโอน คน
- ที่บ้านคลองโอน ถ้าไม่ใช่ชาวซัมเรเป็นพวกไหนบ้าง
- บ้านนันทรี มีกี่หลังคาเรือน.....
- มีประชากรทั้งสิ้นรวม คน เป็นชาย คน เป็นหญิง คน
- คนที่อาศัยอยู่ในบ้านนันทรีที่เป็นชาวซัมเรมีอยู่ ครอบครัว แต่ละครอบครัวมี
- คน รวมแล้วมีชาวซัมเรที่บ้านนันทรี คน
- ที่บ้านนันทรี ถ้าไม่ใช่ชาวซัมเรเป็นพวกไหนบ้าง
- ง. มีคนอื่นที่ไม่ใช่ชาวซัมเรเพิ่งเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านบ้างหรือไม่ เป็นใคร
- จ. ยอมรับคนอื่นเป็นพวกเดียวกับชาวซัมเรหรือไม่
- ฉ. ใช้อะไรตัดสินว่าจะรับเข้าเป็นพวกเดียวกันหรือไม่รับ
- ใช้เวลานานหรือไม่
- ช. ในหมู่บ้านซัมเร มีการช่วยเหลือกันทำกิจกรรมอะไรบ้าง
- 2.4.7 ความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้าน
- ก. ไปช่วยกิจกรรมของชาวซัมเรที่อยู่หมู่บ้านอื่นหรือไม่ งานอะไร ที่ไหน
-
- ข. มีการส่งข่าวถึงกันด้วยวิธีใด
- ค. คนซัมเรที่อยู่ไกล มีมากไหม อยู่ที่ไหน ติดต่อส่งข่าวกันบ่อยหรือไม่ อย่างไร
-
- 2.4.8 ความรู้สึกในการเป็นชาวซัมเร และทัศนคติที่คนอื่นมีต่อชาวซัมเร
- ก. ท่านคิดว่าคนไทยตราด คนอีสาน มองคนซัมเรอย่างไร
-
- ข. มีคนอื่นพูดถึงชาวซัมเรบ้างไหม พูดว่าอย่างไร
- ค. อยากแสดงตนว่าเป็นชาวซัมเร เพื่อให้ทุกคนได้รู้จักหรือไม่ เพราะอะไร
-
- ง. ต้องการให้ลูกหลานซัมเร ทำอาชีพอะไรบ้าง เพราะอะไร
-
- จ. คิดว่าชาวซัมเรสามารถทำอาชีพใดได้ดี เพราะอะไร

- ด. ขณะนี้มีลูกหลานชาวมุสลิมที่เรียนในระดับสูงกี่คน เรียนอะไร จบชั้นสูงสุดที่ไหน
-
- ข. ต้องการให้ลูกหลานชาวมุสลิมกลับมามีตำแหน่งต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เช่นเป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นครู เป็น
พยาบาล ฯลฯ หรือไม่ เพราะอะไร.....
- 2.5 ลักษณะทางประเพณีวัฒนธรรม
- 2.5.1 ความเชื่อ ค่านิยม
- ก. ชาวมุสลิมมีประเพณีหรือการเล่นอะไรบ้าง
- ข. ประเพณีที่สำคัญที่สุดของชาวมุสลิมคือ
- ค. มีความเชื่อเรื่องผีอะไรบ้าง ผีอะไรสำคัญที่สุด
- เพราะเหตุใด
- ง. มีข้อห้ามอะไรบ้าง ในหมู่ชาวมุสลิม
-
- จ. ลักษณะ คนดี ของชาวมุสลิม เป็นอย่างไร
- ฉ. คนมุสลิมมีใจคุณลักษณะเรื่องใดที่ชาวมุสลิมมี แต่คนกลุ่มอื่นมีน้อยกว่า
- ช. ผู้ชายชาวมุสลิมเบวทุกคนหรือไม่ เพราะอะไร.....
- ซ. ลูกชายต้องหัดเข้าป่าทุกคนหรือไม่ เริ่มไปป่าตั้งแต่เมื่อไร เรียนรู้การไปป่าได้อย่างไร ไปทำอะไร
-
- ณ. มีความเชื่อเกี่ยวกับคนท้องอย่างไรบ้าง
- ญ. ความเชื่อเรื่องอื่น ๆ เช่นคาถาอาคม ของขลัง โขกลาง
-
- ฎ. เพลงอัญเชิญ ใช้ร้องเมื่อไร ใครแต่ง ใครร้องได้บ้าง
- ฏ. เพลงปิ่นเลน คืออะไร ใช้ร้องเมื่อไร ใครแต่ง ใครร้องได้บ้าง ปัจจุบันยังมีการร้องเพลงนี้ไหม
-
- 2.5.2 การบำบัดรักษาโรค
- ก. สมัยก่อน โรคที่เป็นมากที่สุดคือ
- ข. สมัยปัจจุบัน โรค ที่เจ็บป่วยกันได้แก่
-
- ปัจจุบัน โรค ที่ป่วยมากที่สุด คือ
- โรคที่ร้ายแรงที่สุด คือ
- ค. ใช้ยาอะไรรักษาโรคหรืออย่างไร, ใครเป็นคนรักษา คนในบ้านเคยป่วยเป็นโรคนี้หรือไม่
ไข้ป่า
- ท้องร่วง
- มาลาเรีย
- ปวด บวม.....
- งูกัด
- กระดูกหัก

เป็นแผล
 เป็นละอิดำไ้แดง
 โรคอื่น ๆ

ง. ปัจจุบันยังใช้ยาแบบเดิมอยู่หรือไม่ ถ้าเปลี่ยนมาใช้ยาแผนปัจจุบัน เปลี่ยนเมื่อไร โรคอะไรที่
 เปลี่ยนมาใช้ยาแผนปัจจุบัน

จ. ถ้าเจ็บป่วย รักษาอย่างไร เช่น รักษาตนเอง ซื้อมากินเอง หาหมอแนะดู ไปอนามัย ฯลฯ
 หรือใช้หลายวิธี วิธีใดทำบ่อยเป็นอันดับ 1 วิธีไหนอันดับ 2 วิธีไหนอันดับ 3

 วิธีไหนรักษาโรค (ใส่ชื่อโรค)หายได้
 วิธีไหนสะดวกที่สุดต่อการรักษาโรค(ใส่ชื่อโรค)

3. การเปลี่ยนแปลงสภาพสังคม

3.1 สถาบันศาสนา

ก. วัดในหมู่บ้านสร้างขึ้นเมื่อไร ใครเป็นผู้สร้าง

ข. สมัยที่ยังไม่มีวัด นับถืออะไร ถ้านับถือผี มีผีอะไรบ้าง

ค. ผู้ที่สามารถเข้าทรงทำนาย เรียกว่าอะไร มีใครบ้าง.....
 ทำนายเรื่องอะไรบ้าง.....

ทำนายถูกต้องไหม

ผู้ที่สามารถเสกเป่ารักษาโรค เรียกว่าอะไร มีใครบ้าง.....

ทำแล้วหายหรือไม่.....

ผู้ที่สามารถรักษาเคราะห์ ต่ออายุ เรียกว่าอะไร มีใครบ้าง

ทำแล้วหายหรือไม่

ผู้ที่สามารถดูดวงด้วยตัวเลข เรียกว่าอะไร มีใครบ้าง

ทำนายได้ตรงหรือไม่

ผู้ที่มีเครื่องรางของขลังที่มีสรรพคุณน่าเชื่อถือ มีใครบ้าง

ผู้ที่มีความสามารถใช้สมุนไพรรักษาโรค มีใครบ้าง

ง. ทำไมจึงนับถือศาสนาพุทธ

จ. วัดเป็นที่สำหรับ

ฉ. ที่วัดในหมู่บ้านมีพระสงฆ์ที่เป็นชาวขมุ รูป ที่ไม่ใช่ชาวขมุ รูป

ช. ชายชาวขมุที่นับถือพุทธ แต่ไม่ได้บวชมีมากไหม ทำไมจึงไม่บวช

ซ. พระเข้าไปเกี่ยวข้องกับประเพณีของชาวขมุ ได้แก่อะไรบ้าง

3.2 สถาบันการศึกษา และเรื่องสุขภาพอนามัย

ก. โรงเรียนบ้านมะม่วงสร้างขึ้นเมื่อไร

ข. ได้ความรู้จากโรงเรียนเรื่องอะไรบ้างที่เปลี่ยนความเชื่อเก่า ๆ ของชาวซำเร เช่น เรื่องยา
เรื่องอาหาร ความสะดวก อ่านได้ เขียนได้ ฯลฯ

.....

ค. นอกจากนี้มีใครอีกที่นำความรู้เรื่องยา เรื่องอาหาร การรักษาอนามัย สวัสดิการต่าง ๆ ฯลฯ มาเผยแพร่ในหมู่บ้าน

ง. สถานอนามัยประจำหมู่บ้านสร้างขึ้นเมื่อไร

จ. ยาสมุนไพร กับยาแผนปัจจุบันอะไรรักษาโรคได้ดีกว่ากัน

3.3 การคมนาคมกับการเปลี่ยนแปลง

ก. เมื่อ 30 ปีก่อนเดินทางเข้าเมืองอย่างไร.....ใช้เวลานานเท่าไร.....

เมื่อ 20 ปีก่อนเดินทางเข้าเมืองอย่างไร.....ใช้เวลานานเท่าไร.....

เมื่อ 10 ปีก่อนเดินทางเข้าเมืองอย่างไร.....ใช้เวลานานเท่าไร.....

ข. มีถนนตัดเข้าหมู่บ้านครั้งแรกเมื่อไร สภาพถนนเป็นอย่างไร

ค. มีถนนลาดยางเมื่อไร

ง. ชาวบ้านเดินทางเข้าเมืองบ่อยไหม ไปทำอะไร

จ. รดโดยสารจากเมืองสู่หมู่บ้าน วังเป็นประจำหรือไม่ เริ่มออกบริการจากเวลาเท่าไร

เลิกบริการเวลาประมาณ เส้นทางที่บริการจาก..... ไป.....

.....ค่าโดยสารเท่าไร.....ใช้เวลาเดินทางนานเท่าไร

.....รอรถนานไหม

มีคนใช้บริการมากไหม

ฉ. หมู่บ้านเจริญขึ้นเพราะเหตุใด

ช. หมู่บ้านและผู้คน เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง ตั้งแต่เมื่อไร เพราะอะไร.....

.....

ซ. ความเป็นอยู่ของคนดีขึ้นหรือไม่ เพราะอะไร

ฌ. สิ่งใหม่ ๆ ที่ท่านซื้อ (จากในเมือง) มาใช้ในบ้านของท่านมีอะไรบ้าง

3.4 การเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ

ก. บ้านท่านมีไฟฟ้าใช้หรือไม่ ตั้งแต่เมื่อไร

ข. เครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้านมีอะไรบ้าง

.....

ค. ผู้ใหญ่บ้านจากการเลือกตั้งตามข้อกำหนดของรัฐบาลเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่

.....

ง. อยากได้ผู้ใหญ่บ้านที่เป็นชาวซำเรหรือไม่

จ. สมัยที่ตนยังไม่ดีชาวซำเรมีการช่วยเหลือกันมากกว่านี้หรือไม่

.....

- ฉ. กิจกรรมที่ชาวซัมเรมักช่วยเหลือกันคือ
- ช. รัฐบาลจัดให้มีโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ทำให้หมู่บ้านเจริญขึ้นในเรื่องอะไร
-
- ซ. ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวซัมเรดีขึ้น หรือไม่ อย่างไร
-
- ณ. ท่านต้องการให้วิถีชีวิตของชาวซัมเรเป็นแบบเดิม หรือเปลี่ยนไปเหมือนสังคมเมือง
-
- ญ. สิ่งที่ท่านคิดว่าสมควรต้องรักษาให้คงอยู่เหมือนเดิมก่อนที่จะสูญหายไปในกลุ่มของชาวซัมเรได้แก่
-
- ฎ. มีคนต่างถิ่นเดินทางมาในหมู่บ้าน บ่อยขนาดไหน เข้ามาทำอะไร.....
-
- ฏ. การทำเหมืองพลอย ทำให้ความเป็นอยู่ของชาวซัมเรเปลี่ยนไปอย่างไร
-
-
-
-
- ฐ. เมื่อพลอยหมดไปแล้ว ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวซัมเร เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร
-
-
- ท. สภาพป่าในอดีต กับในปัจจุบันต่างกันอย่างไร การหาของป่าในปัจจุบันลำบากมากขึ้นเพราะเหตุใด.....
-
-
-
- ฒ. ของป่าอะไรบ้างที่เคยหาได้ในอดีต แต่ปัจจุบันไม่มีแล้ว
-
-
- ณ. ต้องการให้รัฐบาลช่วยเหลือพัฒนาความเป็นอยู่ของชาวซัมเรในเรื่องใดบ้าง
-
- ด. เรื่องที่เป็นปัญหาของชาวซัมเรในปัจจุบันคือ
-
- ต. อาชีพที่เป็นที่นิยม ของชาวซัมเร ในปัจจุบันคือ
- ถ. ชาวซัมเรจะได้รับการยกย่องนับถือมากที่สุด เมื่อคนผู้นั้นเป็นอย่างไร
-
- ปัจจุบันความเชื่อในการยกย่องนับถือกัน เปลี่ยนไปหรือไม่ อย่างไร
-

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือ

ภาคผนวก ก

แบบสอบถามเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับผีแม่แมดของชาวขัมเร

- ผู้ตอบแบบสอบถามชื่อ.....นามสกุล.....
เกิดวันที่..... เดือน พ.ศ..... อายุ.....ปี
ที่อยู่.....
เชื้อชาติ..... สัญชาติ.....
บิดาชื่อ.....บิดาเป็นชาวขัมเรหรือไม่.....
มารดาชื่อ.....มารดาเป็นชาวขัมเรหรือไม่.....
- ท่านทราบหรือไม่ว่าผีแม่แมดคืออะไร
- ท่านนับถือผีแม่แมดหรือไม่ เพราะเหตุใด
- ถ้า นับถือ ท่านเริ่มนับถือผีแม่แมดตั้งแต่
- ท่านเคยถูกผีแม่แมดทำให้เจ็บป่วยหรือไม่ (เล่าเหตุการณ์ วัน เวลา สถานที่ ฯลฯ).....
- ผีแม่แมดที่ท่านนับถืออยู่เป็นผีเดียวกันกับผีของพ่อหรือผีของแม่หรือไม่
- ท่านทราบหรือไม่ว่าผีแม่แมดที่ท่านนับถืออยู่ ชื่ออะไร.....หรือชอบให้เซ่นด้วยอะไร.....
..... เวลาที่มาเข้าร่างทรงเขาชอบทำอะไร
- ตั้งแต่เริ่มนับถือผีแม่แมด ท่านเล่นผีแม่แมดทุกปีหรือไม่
- ถ้าไม่ได้เล่นผีแม่แมดทุกปีจะต้องทำอะไร
- ท่านคิดว่าการไหว้ผีแม่แมดทุกปีดีหรือไม่ดี..... เพราะอะไร
- ผีแม่แมดเคยให้โทษแก่ท่านและคนในครอบครัวหรือไม่อย่างไร.....
- ท่านเคยจะเลิกนับถือผีแม่แมด หรือไม่(ถ้าเคย ท่านทำอะไร และผลเป็นอย่างไร).....
- ท่านคิดว่าคนที่นับถือผีแม่แมดแล้วเลิกนับถือไปเลย ๆ จะเป็นอย่างไร
- คนในครอบครัวที่เคยเจ็บป่วยเพราะผีแม่แมด มีใครบ้าง
- ตอนที่ถูกทำให้เจ็บป่วย เขามีอาการอย่างไร
- จะทราบได้อย่างไรว่าผีแม่แมดทำให้ป่วย

- คน ๆ นั้นเจ็บป่วยบ่อย ๆ หรือไม่
- หลังจากรู้ว่าป่วยเพราะถูกผีแม่แมดจนนับถือและจัดพิธีเล่นให้ทุกปี เคยเจ็บแบบเดียวกันอีกหรือไม่
-
- นอกจากเชื่อว่าการนับถือผีแม่แมดเกี่ยวข้องกับการปกป้องไม่ให้เจ็บป่วย การนับถือผีแม่แมดมีประโยชน์อย่างอื่นอีกหรือไม่
- ท่านรู้คำศัพท์ภาษาซมเรที่เกี่ยวข้องกับการเล่นผีแม่แมดบ้างหรือไม่ เช่นคำว่าผีแม่แมดภาษาซมเรเรียกว่าอะไร
- และคำอื่น ๆ ได้แก่
-
5. การเล่นผีแม่แมด เล่นเมื่อไร.....เริ่มตั้งแต่เวลาถึง.....
- ส่วนใหญ่ท่านจัดเล่นผีแม่แมดเฉพาะคนในบ้านเดียวกัน หรือเล่นร่วมกับบ้านอื่น
- (รวมกับใครบ้าง ต้องเป็นญาติกันหรือไม่)
- วันที่จะจัดเล่นผีแม่แมด มีวิธีการนัดหมายกันอย่างไร (ใครเป็นคนกำหนดวัน มีข้อห้ามอะไรหรือไม่ ต้องเชิญใครมาบ้าง เชิญอย่างไร ต้องบอกล่วงหน้านานเท่าไร)
-
-
-
- ท่านต้องการให้ผู้ที่มีร่วมงานมีเฉพาะหมู่ญาติที่นับถือผีแม่แมด หรือให้คนที่มาร่วมงานเป็นใครก็ได้
-
- เคยมีคนที่ไม่ใช่ชาวซมเรมาร่วมงานไหม (ใครบ้าง)
- ท่านรู้สักอย่างไรถ้ามีคนอื่น ๆ มาร่วมงาน
6. การเล่นผีแม่แมด ท่านเข้าทรงเองหรือจ้างวานใคร
- ถ้าจ้างผู้อื่น จ้างใคร
- ค่าจ้างประมาณเท่าไร
- นอกจากจ้างคนทรง ท่านเสียค่าใช้จ่ายอะไรอีก.....
- ต้องเตรียมอะไรบ้าง
- ประมาณค่าใช้จ่ายในการเล่นผีแม่แมดแต่ละปี
7. ร่างทรงต้องมีคุณสมบัติพิเศษหรือไม่.....อย่างไร
- วันเล่นผีแม่แมด ผู้ที่เป็นร่างทรงต้องเตรียมตัวหรือไม่
8. คนตีกลองต้องมีคุณสมบัติอย่างไร หรือใคร ๆ ก็ตีกลองในงานนี้ได้
- จังหวะกลองที่ใช้ในการเล่นผีแม่แมด มีกี่จังหวะ
-อะไรบ้าง
-
- ใครเป็นผู้สอนจังหวะต่าง ๆ ให้ ต้องเรียนอย่างไร
- กลอง ที่ใช้เล่นผีแม่แมด ภาษาซมเรเรียกว่าอย่างไร
-ทำจากอะไร
-
- ทำไมจึงต้องหันตูดกลองให้ร่างทรงขณะที่ตีกลองเชิญผีเข้าร่าง
- นอกจากกลองสามารถใช้เครื่องดนตรีชนิดอื่น ๆ มาประกอบการเล่นผีแม่แมดได้หรือไม่
-

9. ใครร้องเพลงอัญเชิญผีได้
 ใครเป็นคนเริ่มร้องเพลงอัญเชิญเป็นคนแรก.....
 เพลงอัญเชิญใช้ร้องเมื่อไร
 ร้องเพลงอัญเชิญ เพื่ออะไร.....เนื้อเพลงเป็นภาษาอะไร
 มีความหมายว่าอย่างไร
 นอกจากเพลงอัญเชิญแล้ว มีการร้องเพลงอะไรไหม.....อะไรบ้าง.....
 มีเพลงที่ชาวบ้านแต่งขึ้นเองไหมเพลงอะไร.....ใครเป็นคนแต่งเพลง

10. เครื่องเซ่นผีแม่แมด ประกอบด้วยอะไรบ้าง แต่ละอย่างมีความหมายว่าอย่างไร

 บายศรีทำจากอะไร และมีความหมายว่าอย่างไร

 ท่านสามารถทำบายศรีได้เองหรือไม่ถ้าทำได้เรียนมาจากใคร
 ถ้าทำไม่ได้ ให้ใครทำ
11. ท่านคิดว่าการเล่นผีแม่แมด เป็นที่รู้จักของคนอื่นนอกจากชาวชมเรที่บ้านมะม่วง บ้านคลองโหนด และบ้าน
 นนทรีฯ ถ้ามีคือพวกไหน.....
 พวกของที่ด้านชุมพลมีการเล่นผีแม่แมดด้วยหรือไม่
 ถ้ามี เหมือนหรือต่างจากที่บ้านมะม่วงหรือไม่ อย่างไร

 ท่านอยากให้ประเพณีการเล่นผีแม่แมดคงอยู่คู่กับชาวชมเรตลอดไปหรือไม่
 เพราะเหตุใด
 ท่านคิดว่าการเล่นผีแม่แมดในปัจจุบัน เหมือนหรือต่างจากการเล่นสมัยก่อน
12. นอกจากนับถือผีแม่แมดแล้วท่านนับถือผีอื่น ๆ อีกหรือไม่ผีอะไรบ้าง.....
ท่านปฏิบัติอย่างไร
13. ท่านนับถือศาสนาพุทธหรือไม่ถ้านับถือ ท่านทำบุญอย่างไร บ่อยครั้งขนาดไหน

 ที่วัดมีพระกี่รูป.....มีพระชาวชมเรหรือไม่
 นอกจากไปวัดเพื่อทำบุญแล้ว ท่านไปให้พระช่วยเหลือสิ่งใดหรือไม่

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือ

ภาคผนวก ง

The Study of Samre's World View: The Beliefs in Sorcerer Spirits¹

PORNSAWAN Ploykaew

KhonKaen University, Thailand

0. Outline

1. Introduction
2. General background about the Samre
3. The Samre beliefs and practices
 - 3.1 General background of the beliefs
 - 3.2 Cause of beliefs in the sorcerer spirits
 - 3.3 People who take the role of a sorcerer
 - 3.4 The Ceremony for worshipping and playing with the sorcerer spirits
4. Conclusion

1. Introduction

Samre speakers call themselves and their language 'Samre' /σαμρε/. The language is generally known as a Mon-Khmer (Austroasiatic) language of the Pearic subgroup spoken in Cambodia (Thomas and Headley, 1970, Diffloth, 1974). The Samre are also found at the Cambodia border with Thailand, but there are only two works on the language -- Theraphan (1984) and Pornsawan (2001). The former is a collection of a mere 367 words and a rough structure of the phonological system. The latter provides both phonological and syntactical structures of the language. However, the Samre seem to be obscured after the local Thai officers in Amphoe Borai mistakenly understood them as the original Thai in the community.

The endangered situation of the Samre language in Thailand is classified in the final stage of language endangerment (Pornsawan, 2001). There are only 20-30 Samre speakers left at present. All of them are over 55 years old. The older Samre people generally speak Thai and they use the Samre language only among their group. The middle-aged and younger members refuse to speak their mother tongue because their ethnic language has no script. This leads to the prediction that this ethnic group in Thailand will be lost in about twenty years. Regarding language maintenance and preservation, or potentially revival, Wurm (1998:196) suggests as follows:

“to study seriously endangered or moribund languages
in as much detail as it is possible as far as this is possible
as long as suitable speakers and informants are still
available and accessible.”

Thus, the Samre language should be studied, and as much documentation as possible regarding both language structures and the cultures should be compiled. Since the

¹ This paper is a part of the research project “A Semantic Thesaurus of the Samre Language: A Reflection of their World View at the Final Stage of Language Endangerment.” The two -years project has been sponsored by the Ministry of University Affairs and The Thailand Research Fund.

phonology and syntax of Samre has been studied (Pornsawan, 2001), the Samre's world view should be investigated.

This article attempts to introduce the Samre's world view, their belief focusing on sorcerer spirits. The data has been collected from direct elicitation, written and oral interviews, observation of interactions in daily life, and from participant observation in important ceremonies.

2. General background about the Samre

History

Little is known about the origin and history of the Samre in Thailand. It was noted in an article as early as 1984 that the Samre are located in the Trat Province of Thailand (Theraphan). Mrs. Thet Rattanamun, then 85 years old, reported that her grandfather had died in the forest near the village. Therefore it can be assumed the Samre have lived on the border with Thailand for nearly 200 years.

Population in the Community

Formerly, the Samre lived as a closed community of about 70 families. Because the Samre had lived in remote areas, the Samre were gradually reduced in numbers by malaria and other illnesses. The Thai government moved the Samre to live in an area provided for other groups, their present location. The other groups were the Khmer — who received alien registration from Hong Island, and the local Thai and the Northern Thai, who moved to work in the ruby mines about 20 years ago.

Today, there are about 140 Samre living in four villages in Amphoe Bo-Rai. They settle in areas surrounded by hills. The Samre community of Ban Mamuang consists of 15 families or approximately 60 people. There are 8 Samre families in Ban Nonsi, about 40 people. A few families live in Ban Klong On, about 40 people. And, one family lives in Klong Sanoo.

Costume

In ancient times, the Samre didn't know how to weave, so they made their clothing from sacks which they begged from the Thai people. Men used only one piece of the sack tied up around the lower parts of their bodies. Women, however, bought needle from the local market and used the outer husk of pineapples as thread for sewing their clothing. Nowadays, both sexes buy ordinary clothes in the Thai markets. Women wear sarongs and blouses or T-shirts, and younger women wear trousers. Samre men prefer black wide trousers and shirts, or leave their upper body naked. They like to tattoo their arms and backs to protect themselves against dangers, such as poisonous animals and other evils.

Houses and villages

The Samre construct their houses on bamboo stilts, with woven bamboo forming the walls and floors, and thatched roofs or corrugated iron. Instead of nails, they used lashings of cord, rattan or bamboo strips for fixing the construction materials together. A steep ladder leads to a small porch, where guests are welcome. There is a step leading to a higher level, where the living and sleeping area is located. The interior consists of a single room with one or two hearths above the sleeping places. Each house contains a shrine for the sorcerer spirits, where alcohol or sweet water are placed as offerings. The furnishings are quite simple, such as sleeping mats, mosquito nets, baskets, and a few utensils such as pots and gourds. Some families have Buddhist altars in their houses. The fireplace, located at the rear or beside the house, is used both for cooking and heating.

The Samre village of Ban Mamuang has very few fences to mark off the compound area of one household from that of the neighbor. The family may have small outbuildings to store rice and other agricultural products next to the main house. Like in almost all tribal communities, house construction, is done on a shared – labor basis.

Agriculture

Although the Thai authorities have provided about 1 Rai (2.5 Rai equals 1 acre) to each family for living and cultivation, the Samre are not able to produce enough rice to support their daily diet throughout the year. Besides rice they grow cassava, cucumbers, pepper, chillies, and other sorts of vegetables.

Many Samre depend on forest products to supplement their diet. The most important materials for the Samre are bamboo and rattan. Bamboo is used for weaving baskets and for producing all kinds of containers, crossbows, arrows, and many more items for daily use. They gather edible plants, such as bamboo shoots, young rattan sprouts, yams, palm shoots, mushrooms, lettuce, and ginger, and wild fruits such as bananas, mangoes, jack-fruit, wild lychee, and others. In addition, the Samre gather herbs that can be used as medicine. Some of these they consume, and some are sold to the local markets and even to traders from Bangkok. They hunt all kind of animals inhabiting the forests and fields. In river and streams they catch fish, crabs and shells, by nets, traps, and bare hands.

Since the Thai government now imposes heavy fines for destruction of the forest, this regulation has caused the Samre difficulties in finding sufficient for their livings. Therefore, some Samre turn to wage labor in orchards and on plantations, picking fruit and nuts such as pineapple, rambutan, cashew nut, durian, lychee, or working with other trees, such as palm tree, rubber tree, etc. Some of them work as employees at tourist attractions on Chang Island, in Rayong, in Pattaya, in Sattahip, or even in Bangkok.

Some Samre keep a few domestic animals, such as ducks and chickens, for private consumption or occasionally for sale. A few richer families possess cattle. Dogs are trained to locate and dig out edible roots.

Samre men and women like to smoke, and drink rice wine. Some elderly Samre people can still remember that they once fermented rice into rice wine and consumed it during festivals. Betel chewing is popular among both sexes.

Crafts

The Samre are skillful in weaving baskets, trays, and containers, and fish traps of bamboo and rattan. Many of them, staying two or three nights in the forest, gather the materials for weaving and sell their products to the Thai people.

Society

The Samre are a peaceful and gentle people. The Samre family is a small patrilineal unit. The father has the predominant role as the leader of the family. The inheritance is split among the family members. Samre men are principally monogamous. Divorce and separation do occur.

The Samre have been absorbed by the Thai people and all of them have Thai identity cards, so they have to accept the authority of the local village administrator. Moreover, they have incorporated into their lifestyles some religious and communal affairs from Thai customs.

3. The Samre beliefs and practices

3.1 General background of the beliefs

The Samre were a very superstitious people until recent times. As a result of the influence of the Thai people, the Samre gradually adopted Buddhism, but still practise animism. The Samre still believe in many superstitions, which affect every area of their lives. Spirits can be both evil and good. The evil spirits are those who had died unnatural deaths or malevolent spirits /ក្រាម្មឋល្ម តាឆ ១០N/. The good spirits are the ancestral spirits /ក្រាម្មឋល្ម ក្រស្ម) ម្ម/ (but they do not have a developed ancestor worship cult), the household gods /ក្រាម្មឋល្ម ប៊ាឆ១៣៧៧៧/ (existing in a small shrine near the houses), the gods in big trees /ក្រាម្មឋល្ម ១៣៣៣៣/, the spirits that protect particular areas of the forest /ក្រាម្មឋល្ម សាម្មស្ម/, and the sorcerer spirits /ក្រាម្មឋល្ម ម្ម១៣៧/. Some of the Samre are married to Kasong's women², who worship their own ethnic spirits -- the household spirits /ក្រាម្មឋល្ម ត N/³ (dwelling in a small basket with a lid and placed in the bedroom). The most important spiritual being is the sorcerer spirit.

3.2 Cause of beliefs in the sorcerer spirits

² Sunee Kamnuansin (2002) states that the Kasong people live mostly in Ban Klong Saeng, Ban Danchumphon and Ban Padaw of Borai district, Trat province. The language is generally known as Chong of Trat according to Martin (1974) and Headley (1978, 1985), whose language belongs to the Pearic branch of Mon-Khmer subfamily within the Austroasiatic family.

³ The household spirits seem to be the most important spirits among the Kasong people, especially among female. Every Kasong woman who has been married through the means of a ceremony for the household spirit must build a new house, and as a result, house her own household spirit when she has her first child. At present, there are about six families who worship both the sorcerer spirits and the household spirits in Ban Mamuang, Trat province.

The sorcerer spirit seems to be a generic term for the supernatural powers existing in the natural surroundings, especially in the forest. Some spirits desire to live with the Samre people, so the spirits make someone sick when he or she goes to gather things in the forest. It is believed that these spirits can contact the Samre people through a medium who called a “sorcerer.” Thus, the patient’s relative goes with 2 candles to see the sorcerer to ask her to determine the cause of his or her illness.

3.3 People who take the role of a sorcerer

A few Samre, who have been instructed by former sorcerers, take the role of sorcerers -- inviting the sorcerer spirits to dwell in the body so that the human can communicate with the spirits. The Samre strongly believe in the fortune-telling skills of their sorcerers; thus the sorcerers are highly respected as “doctors” or $\mu \exists \kappa \eta \alpha \mu \upsilon \perp \upsilon \chi \mu \omicron \exists \tau /$. In former times, both sexes were able to fulfill the role of sorcerers, but only the ones who were weak-spirited and could easily be taken possession of by the spirits. Nowadays, there are only 2 women who have accepted to be sorcerers for the Samre.

When the sorcerer is asked to predict the future for someone, she places the candles on a bowl containing milled rice. Then she moves a veil around her neck to cover her head. Both of the hands holding the bowl begin to shake. When the spirit enters her body, the bowl is pushed away. She will hold a lit candle over one palm, and will then describe which spirit is causing the illness or calamity and prescribe the necessary sacrifices. After finding out that the sorcerer spirits want to live with the patient, the patient’s relative has to accept the spirits by providing them with some offerings; they are, a couple of small-cone shaped containers made of banana leaves, and 7 candles. He or she will light a candle and tell the spirits that the ceremony to honor the spirits will be performed on the third lunar month. Then, the representative asks the spirit to make the patient recover from their sickness and misfortune.

3.4 The Ceremony for Worshipping and Playing with the Sorcerer Spirits

A. Time for Holding the Ceremony

The Samre hold ceremonies to honor and play with the sorcerer spirits during the waxing moon of the third lunar month to the fourth lunar month, except for the Buddhist day of worship. Though at first the ceremony happened because they were afraid of being sick if they neglected to worship the spirits, later the ceremony has been held every year and it has become a traditional rite. Some of them say that if they honor to the sorcerer spirits, then the sorcerer spirits protect and help them in many ways.

B. The Preparation for the Ceremony

- Before the ceremony starts, each family builds an altar, a small shelf made of wood, located above the sleeping places, where the offerings will be placed. The altars are symbols of paying respect to the spirits, and it is believed that the sorcerer spirits have stayed in the house with the family.

- At least one day before the ceremony will start, the hosts go to find people who will take the roles of sorcerer and drummer. Apart from their wages, about 100 hundred baht each, the hosts give them lit candles and a little cup of liquor, inviting them to accept the roles. After that, they will tell their relatives and neighbors to join the ceremony.

- During the festive day, the host family members are busy preparing the offerings, which are as the followings:

- an offering to the spirits called “Bai Sri”, a bowl of cooked rice decorated with three levels of banana leaves around the bowl; 5 pieces of ready - made banana leaves for the first level, 4 pieces for the middle, and 3 pieces for the top. A small cone - shaped container, made of banana leaves, covers the rice. A round red betel nut is put on the top of the cone.

- a Khmer – style offering called a “Kater” /κατη↔⊥↔/, made of a square-shaped frame of banana tree with four bamboo sticks as its legs. Four candles are put at each corner. At the center, a round red betel nut and three jack-fruits, rolled and tied with unbleached cotton thread, are put close together.

- a couple of small cone - shaped containers made of banana leaves, with a candle in each one.

- three incense sticks

- a bottle of hair oil

- a bottle of sugary water, red or green

- a mirror

- a tin of powder

- a bowl containing milled rice, unbleached cotton thread, and whole turmeric roots

Special offerings must be prepared for some spirits according to instructions previously given by the sorcerer, for example, chicken, sweets, cooked rice, and curry etc. While a sorcerer is being possessed by a spirit, she might eat the food to favour the spirit. Apart from food, the hosts should prepare some tools they had with them when they were ill, such as a gun for hunting animals, a knife for cutting rattan, etc.

C. The Researcher's Observation on the Ceremony

The ceremony can be held by many families together. The researcher, as a participant, joined the ceremony on February 11th, 2002, at Bunmee's house, 40 Muu 3 Ban Mamuang, Borai District. The following is some interesting points gained from the observation and from the written and oral interviews.

• The Hosts

There were six families, acting together to hold the ceremony for the family members accepting the sorcerer spirits. They were 1) Mrs. Saengcan Rattanamun and two of her daughters, Renuu and Bunlek. 2) Mr. Bunmee Rattanamun and his children 3) Mrs. Jae Rattanamun and 5 grandchildren 4) Mrs. Panthip Rattanamun, her children and her husband 5) Mrs. Sawej Rattanamun, her husband and children and 6) Mrs. Sang Samli.

• The Sorcerers

At the ceremony on February 11, 2002, there were 5 sorcerers altogether including Mrs. Saengcan (77 years old), Mrs. Sangwan the sorcerer of Bunmee's and Ponthip's spirits (61 years old), Mrs. Jae (77 years old), Mrs. Sawej (66 years old), and Mrs. Sang (63 years old). All of them told me that they were unconscious while they had been taken possession of by the spirits, and that if they were conscious they would be too embarrassed to do such activities. It was obvious that all of the sorcerers were old, but they seemed to be able to perform the ritual activities more actively than in their usual lives. Regarding their clothing, some of them informed that they could dress more-or-less as usual, but avoiding any stripe because it would be like the stripe of snakes that the sorcerer spirits are afraid of. Most of the women who regularly act as sorcerers need to refuse to eat snake, otherwise they will be punished by the sorcerer spirits.

• Steps for Worshipping Sorcerer Spirits

The ceremony usually starts around 8 p.m. at night, and it did so on the occasion.

(1) Before the ceremony took place, the hosts lit a candle to tell their sorcerer spirits that they would perform the ceremony that night. All of their spirits were invited to enter the sorcerers, who asked the spirits to take good care of everything.

(2) Then the hosts lit another candle and three incense sticks to worship the household gods, providing them with a little cup of liquor and a bowl of cooked rice. The offerings were placed at the sleeping places or at the spirit houses outside.

(3) Trays of offerings were brought by the representatives of the households to the meeting area, and placed either on the house or on the ground nearby (under or without shelters).

(4) When everybody had come together, the sorcerer placed the bowl in front of herself. She lit a candle and threw some milled rice inside the bowl in the tray. Then she moved a veil around her neck to cover her head. She held the bowl with both hands. Firstly, the drummers started to hit the drum in a rhythm called $/\chi \leftrightarrow \leftrightarrow \nu \kappa \diamond \cup \exists \nu/$ -- the inviting rhythm for inviting the teacher of all spirits. Next, they changed into another rhythm called $/\pi \alpha ? - \pi \eta \epsilon \perp N/$ -- the inviting rhythm for other spirits to enter the sorcerers. Some of them sang the inviting songs, and the drummers hit the drum quicker and quicker. After a while, the sorcerer's body started to shake, which meant a sorcerer spirit had entered her body.

(5) While a sorcerer spirit was dwelling in the sorcerer's body, she danced in accordance with the rhythms of the drums. Formerly, there were only 3 rhythms for dancing; they are $/\sigma \alpha \alpha \mu \tau \eta \perp \nu/$, $/\pi \eta \epsilon \epsilon N \diamond \iota \leftrightarrow \perp \omega/$, and $/? \iota \nu \chi \alpha \exists \nu/$. Some spirits preferred specific rhythms, so they asked for those rhythms. In present times, modern Thai rhythms have been included, called "sha-sha-sha" and "Ram Wong". These new rhythms make older Samre people uncomfortable, but they are very popular among the younger Samre. From time to time, she stopped dancing and talked with the hosts. She often asked who had made the "Bai Sri" for the ceremony, sending a liquor as a reward to her or him. Some spirits liked to dress up with the hair oil, the comb, the powder, and the mirror (the spirits used the back side instead of the front side of it). Some spirits preferred to try the special menu as their favourite food, provided by the hosts, including betel nuts, cigarettes, etc. Some spirits acted as if they were carrying out an activity in the forest, such as cutting rattan, digging yam, aiming at an animal with a gun, fishing etc. These actions imitated the host's actions when they became ill, and always made the audiences amused and cheerful. Some of the hosts insisted that they never told the sorcerer what they had said exactly at that time, but that sorcerer could repeat their speech correctly.

The spirits had entered the sorcerers to talk and play with their hosts. They greeted all the members of the family. If the spirit of a wife had entered the sorcerer, the spirit often called for the husband as if they were "friends," and the Samre might refer to the spirit as "Phii Kloe" which meant 'the spirits who are friends.' Some family had a representative to chat with the spirit, and declared again that the family had held the ceremony as previously promised, so they would like to ask the spirits to take good care of all of the members. The hosts might inquire about their dead relatives, about how they were in the after life. If the spirits had anything to warn the members about, they would. Before the spirits left, they gave blessings to the family members, tied a thread round the wrists of the members, and blew them with a chewed – turmeric root to protect them.

(6) The arrival and departure of the spirits happened in a circle, from the first to the last of all the hosts' spirits. The Samre celebrated with dancing, singing and drinking during the night. Everyone enjoyed the activities. Taking part in singing the

inviting songs was not obligatory for all in the ceremony, but most of them helped each other to sing the songs, which have been sung from generation to generation.

(7) The signal of the departure of the last spirit was made known by a special drum rhythm – a Khmer style -- called “Tung Krak.” The sorcerer, then acted in a similar fashion as when the spirit had first entered the body – holding the bowl and following the whole procedure. After that, the hosts and the sorcerers brought the trays of offerings to place on the sorcerers’ shelves at their houses. They lit candles to announce again that this year’s ceremony had finished. The trays would be left on the shelves for three days before they would eventually be thrown away.

- Some Additional Observations by the participant

Participants

It was stated that the ceremony could be counted as a big festival for the villages because there weren’t any other entertainments. In the previous days, there were more drummers than at present. At Ban Mamuang, there are only 7 drums left now. They made the drums from a piece of jack-fruit, digging a hole in it. Then, they stretched over the hole a piece of Cervidae skin. A lot of people from the villages nearby joined the ceremony. Apart from the Samre, some came to sell food, and some came to see because they were curious about a strange event. However, these days the ceremony is not well-known among outsiders.

On February 11th, 2002, about 100 people joined the ceremony including the Samre people in Ban Mamuang and Ban Klong On, and also the Thai and the Khmer people in these two villages. Some Thai officers, the public health officers and the head of the two villages, have occasionally joined the ceremony. However, most of the Thai who live some distance away, such as in Amphoe Borai, do not know about this ceremony.

Additional information

Although most of the Samre have held the ceremony for sorcerer spirits every year, some families do so only once every three years. If they want to stop holding the ceremony that year, they can ask the sorcerer to inform the spirits before the first ceremony of the year has started.

There are a few Samre who don’t have to hold the ceremony for sorcerer spirits because they have never been made sick by the spirits; however, some of this group also accept to worship the spirits. For example, Mr. Bunmee said, “My parents have honored the spirits, so I do the same as they have done.”

4. Conclusion

Since ancient times, the spirits have been believed to be responsible for every major and minor disaster in the community. Thus, the religious traditions of the Samre are intimately bound up with the local village spirits, especially the sorcerer spirits. The Samre don’t have a written law among their community, however, these supernatural beings take the important role of advising and reminding people to do good things, through the sorcerers. Furthermore, if someone does not follow these ideals, for example by cutting down the big trees, or speaking or acting impolitely in the forest, it is firmly believed that he or she will become sick due to the spirits’ protestation.

Lately, the Samre have been absorbed by the Thai people; however, the Samre have not yet completely deserted their customs and been assimilated into the Thai;

they still hold their communities together by having respect for their sorcerer spirits while also adopting Buddhism from the Thai tradition.

Fear of the spirits is an ever-present terrifying factor even for those Samre who have become Buddhists. When they are worried, they sometimes go to see Buddhist monks acting as astrologers. However, they also go to see the sorcerers. Therefore, although they are officially considered Buddhists, the Samre have retained their traditional animist beliefs and superstitious practices and rituals.

Although the Samre language is restricted to only about twenty Samre speakers, the ceremony for their sorcerer spirits has been performed by most of the Samre. It can be recognized as the only unique ritual of the Samre. This ritual might be retained or lost, depending on the reactions of this minority group towards their beliefs, which is increasingly affected by the “civilized world.” Trying to retain the Samre language and culture is very hard, but the effort should be made. Teenagers and young adults who have either lost their original traditional language and culture, but still live within the speech community, should be encouraged to try to get reacquainted with their heritage and to take part in the performances of the traditional cultural activities.

Studying the Samre’s world view, focusing on the sorcerer spirits, informs those who might be concerned with this ethnic group, such as local government officers, public health officers, and foresters. If they apply this knowledge as a device to work for Thai nation development, they will get more cooperation from the people in the community.

REFERENCES

- Diffloth, Gerald. 1974. “Austro-Asiatic languages.” *EB* II: 480-484.
- Malone L., Dennis. 2001. *MKS* 31 :141-152.
- Pornsawan Ploykaew. 2001. *Samre Grammar*. Ph.D. dissertation. Institute of Language and Culture for Rural Development, Mahidol University.
- Sunee Kammnuansin. “The Syntax of An Endangered Language: A case Study of Kasong.” In *Proceedings of the 8th International Conference on Thai Studies*, January 9-12, 2002.
- Suwilai Premsrirat. “Language Endangerment in Thailand.” In *Proceedings of the 8th International Conference on Thai Studies*, January 9-12, 2002.
- Thomas, David D. and Robert K. Headley. 1970. “More on Mon-Khmer subgroupings.” *Lingua* 25 (4): 398-418.
- Theraphan L-Thongkum. 1984. “Samre Language” *JTU* 15 (1): 116-128. (in Thai).
- Wurm, A Stephen. 1998. “Methods of Language Maintenance and Revival, with Selected Cases of Language Endangerment in the World.” In Matsumura, K. ed., *Studies in Endangered Languages* (1): 191-212.

SEMANTIC THESAURUS OF SAMRE LANGUAGE: A REFLECTION OF THEIR WORLD VIEW AT THE FINAL STAGE OF LANGUAGE ENDANGERMENT⁴

Pornsawan PLOYKAEW⁵

1. Introduction

1.1 Background knowledge about the Samre in Thailand

Geographical setting

The Samre in Thailand have lived as a closed community near the Thailand border with Cambodia. They are located at Ban Mamuang about 60 people from 15 households), Ban Nonsi (about 40 people from 8 households) and Ban Khlong On (about 40 people from 8 households), all of which are in Tam Bon Nonsi, Amphoe Bo-rai, Trat Province. The people call themselves and their language ‘Samre’ /σαμ⊗εε/.

Language Classification

The Samre language was grouped into the Pearic branch of Mon-Khmer language subfamily with Chong, Kasong, and Sa-oach (Suwilai, 2000 cited in Noppawan 2003).

AUSTROASIATIC

|

⁴This paper is a part of the two-year research project (1st July 2002- 30th June 2004), sponsored by the Ministry of University Affairs and The Thailand Research Fund. The mentors are Assos. Prof. Suwilai Pemsrirat and Assos.Prof. Somsak Srisontrisuk.

⁵A Lecturer, Department of Foreign Language, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University

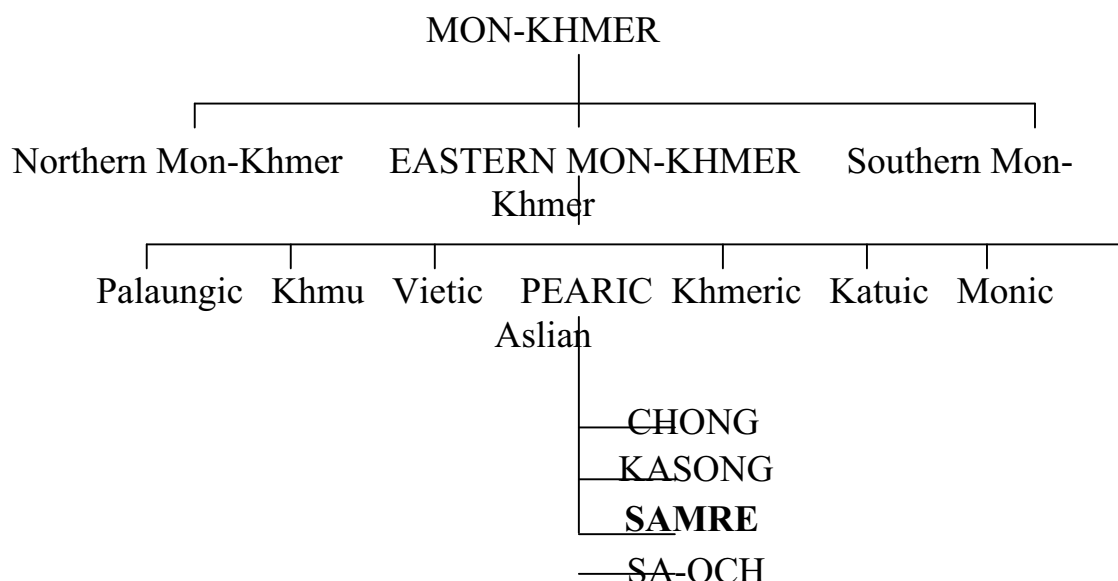

Figure 1: Austroasiatic language family (Adapted from Suwilai, 2000, cited in Noppawan, 2003)

1.2 Samre as an Endangered Language

The Samre language in Thailand is classified as a language in the final stage of language endangerment (Pornsawan, 2001), where reversing language shift seems to be impossible. In Bo-rai district, the Samre language is a small language surrounded by various groups of people. The speakers are few in number. At the moment only twenty Samre speakers are found. Only one or two speakers live in houses which are located in the vicinity. Among the Samre speakers, both Thai and Samre are used, but Thai is more frequent. The degree of their Samre speaking abilities are not the same. There are only two Samre people who remember the majority of Samre words. They are 78 and 74 years old now. When the researcher asked them some words, they took time to recall words and often forgot some. The Samre language has undergone various changes -- a great number of loan words as well as modified phonology and syntax -- as a result of Thai influence. Moreover, the already limited number of Samre speakers is steadily falling, and the average age is over fifty-five. They seldom use their language, and some of them have totally shifted to use the Thai language. Moreover, the children have not learnt to speak their mother tongue for the reasons that the Samre language does not have a writing system and it is seen as shameful to speak Samre. Most of the people are not likely to take further steps for their own language preservation. It may be assumed that in about twenty years if nothing is done, when the current speakers die, the Samre language in Thailand will be lost (complete language death).

The study on Language Endangerment in Thailand revealed that there are fourteen small minority language endangered at different levels of severity (Suwilai, 2002). For those languages in the most seriously endangered group (such as Samre, Kasong and Sa-Och), where reversing language shift seems to be hopeless, it was

suggested that as much documentation should be produced as possible, regarding both language structures and cultural studies.

Since the phonology and syntax of the Samre has been described (Pornsawan, 2001), it was decided that some linguistic data related to cultural studies should be investigated. However, regarding the Samre speakers' performance in using their mother tongue, they can not tell any folktales, proverbs, or sing songs in Samre. They always speak Samre mixed with some Thai loan words. Their productive ability in using the Samre language is obviously limited; though most of them can remember some of the Samre words and therefore exhibit a receptive ability, their productive ability is decreasing rapidly. According to semantic field theory, the vocabulary of a language is a system of interrelated lexical networks, organized into areas (Crystal, 1992). Thus it is considered as a semantic system of a language which can be used to describe the speakers' thought. This lead the researcher to conduct the project "Semantic Thesaurus of Samre Language: A Reflection of Their World View at the Final Stage of Language Endangerment."

2. Research Questions

The research question was: "Can semantic field investigation of Samre lexicon at the present time reveal any of their traditional world views?"

3. Objectives

This research aimed to compile and categorize the Samre vocabulary items into a format of grouping words by related meanings (semantic fields) according to the Samre speakers' judgement, which in this paper will be referred to as the "thesaurus." The result - the Samre thesaurus - would be useful for identifying or investigating the Samres' world views, if any still remain among this ethnic group.

4. Methodology

Informants:

There are now 21 Samre people who can speak the Samre language. Their proficiency in the Samre language varies depending on factors such as age, the frequency of use and their attitude toward preservation of the language. Key informants for this study were Mrs Saengcan Rattanamun (78 years old) and Mr. Sin Rattanamun (74 years old) because their Samre language competence and performance were the best among all of the speakers. However, others also participated in providing data.

Instruments:

Wordlists of basic vocabulary and cultural words were adjusted from the Samre Wordlist of 3010 words (Pornsawan, 2001), which was mixed together with Samre and Thai loan words. It was used as a tool for a well-prepared eliciting of the semantic data of the Samre language. The Chong Wordlist (Siripen, 2001) and the

Kasong Wordlist (Noppawan, 2003) were also used to compare with the new data in order to find cognates of the three languages, which are in the same branch of the Pearic family. Two questionnaires – “*General Information of the Samre*” and “*The Samre’s Traditions, Beliefs and Ceremonies*” were used to elicit more information from all the Samre, whether though he or she could speak the language or not. Everyone was able to participate in the activities and/or provide information for the project.

Data Collection:

The researcher collected the data from October 11, 2002 to February 17, 2004. The informants were asked to provide vocabulary items according to various semantic fields, (adjusted from the Samre Wordlist (Pornsawan, 2001). The words were re-organized and their meaning rechecked, as well as an explanation provided when it was necessary. The data corpus was collected on audio-tape, and was transcribed from the tape using phonetic alphabet. The transcription was accompanied by a Thai translation.

Direct elicitation such as written and oral interviews, observation of interactions in daily life, and participant observation in important ceremonies were also used to access appropriate information. A camera was used for taking pictures of the Samres’ activities. A video tape recorder was used to document the ceremony for worshipping and interacting with the sorcerer spirits.

Data Analysis:

The data was analyzed and described. It was keyboarded using Microsoft Excel because this software was convenient for reordering, sorting and editing. Each word was categorized into at least one semantic field and its grammatical function identified according to the Samre speakers’ judgement. Then English glosses were provided by the researcher. Those words were compared with the Kasong (Noppawan, 2003) and Chong (Siripen, 2001) in order to find sets of cognates among languages in the same branch. Thus, the Thai loan words were deleted from the initial set of 3010 words. The data was rechecked with Samre speakers for accuracy and clarification approximately a dozen times before the final draft of the thesaurus. Some semantic fields which appeared to be significant were further investigated using ethnographic techniques – it typically involves the participant observation of naturally occurring discourse within particular social groups and communities (Crystal, 1992).

5. Semantic Thesaurus of Samre language

5.1 Summarized of Samre phonology and word structure

There are 21 consonants in the Samre: /π, πη, β, τ, τη, δ, χ, χη, κ, κη, ʔ, μ, ν, ʃ, N, σ, η, λ, ρ, ω, φ /. All of them can occur initially in a word. Only the following consonants can occur finally: /-π, -τ, -χ, -κ, -ʔ, -μ, √ν, -ʃ, -N, -η, -ρ, -w, -φ /. The consonant clusters found in Samre are /πλ-, πρ-, πηλ-, πηρ-, τρ-, τηρ-, χρ-, κλ-, κρ-, κηλ-, κηρ-, μρ-, σρ- /.

The vowel phonemes of Samre are composed of nine short vowels: /ɪ, ɛ, ʊ, ε, ↔, o, E, α, /, nine long vowels: /ɪ:, ɛ:, ʊ:, ε:, ↔:, o:, E:, α:, :/, and three diphthongs: /ɪ↔, ɛ↔, ʊ↔/.

The Samre, which is in a transition stage of becoming a tonal language, has two supra-segmental features -- pitch and voice quality-- with different status. Pitch or “tone” is used as the principal component of contrasts. There are three contrastive tones. They are a mid level tone (unmarked), a mid-low tone (marked by / ∃ /), and a high falling tone (marked by / ⊥ /). Moreover, a breathy voice quality of the vowels may occur in a secondary non-contrastive role (its occurrence is optional and varies with each individual).

5.2. Semantic arrangement and organization of the thesaurus

5.2.1 Semantic arrangement

The data in the Thesaurus of Samre are arranged according to the semantic domains as follows.

1. Geographical features, natural phenomena
 - 1.1 Weather phenomena
 - 1.2 Forest and mountain
 - 1.3 Water and water sources
 - 1.4 Soil and minerals
 - 1.5 Time
2. Plants
 - 2.1 General parts of plants and verbs or states associated with plants
 - 2.2 Names of trees
 - 2.3 Fruits
 - 2.4 Tubers and vegetables
 - 2.5 Herbs and spices
 - 2.6 Rice
 - 2.7 Various kinds of plants and plant products
3. Animals
 - 3.1 Domestic and wild animals
 - 3.2 Fowls
 - 3.3 Insects and spiders
 - 3.4 Reptiles
 - 3.5 Fish and amphibians
 - 3.6 Words associated with animals
4. Human body and function
 - 4.1 Head and face
 - 4.2 Body
 - 4.3 Limbs and bones
 - 4.4 Buttock
 - 4.5 Blood and bodily excretions
5. Life cycle and health
 - 5.1 Life cycle
 - 5.2 Sickness, treatments and medications for diseases
6. Postures and actions
 - 6.1 Actions associated with head and face
 - 6.2 Actions associated with mouth

- 6.3 Actions associated with hand
- 6.4 Actions associated with body
- 6.5 Actions associated with leg and foot
- 6.6 General actions or states of being or changing
- 6.7 Directional movements
- 7. Mental activities, states, and emotions
 - 7.1 Think, remember, understand, decide, believe, determine, etc.
 - 7.2 Pleased, angry, disappointed, frightened, shy, worried, etc.
 - 7.3 Sensations
 - 7.4 Personalities
- 8. Livelihood
 - 8.1 Hunting, weaving, farming
 - 8.2 Fishing
 - 8.3 Tools, fabricated objects and weapons
- 9. Food
 - 9.1 Food preparation and cooking terms
 - 9.2 Utensils
 - 9.3 Fire
 - 9.4 Foods
 - 9.5 Betel, liquor, tobacco, milk
 - 9.6 Food ingredients
- 10. Wealth and possession
 - 10.1 Houses and shelter
 - 10.2 Household necessities
 - 10.3 Commerce, wealth, poor
 - 10.4 Cloths and ornaments
- 11. Society
 - 11.1 People and ethnicity
 - 11.2 Pronoun and kinship terms
 - 11.3 Social interactions
- 12. Religious and arts
 - 12.1 Beliefs and spirits] Traditional ceremonies
 - 12.2 Music and entertainment
- 13. Descriptive
 - 13.1 Number and quantity
 - 13.2 Size, shape, color
 - 13.3 Demonstrative, distance
 - 13.4 Measure and units
 - 13.5 Qualities
- 14. Grammatical elements
 - 14.1 Collective nouns and classifiers
 - 14.2 Question words
 - 14.3 Pre-verb elements and Post-verb elements
 - 14.4 Initial and final particles
 - 14.5 Prepositions and Conjunctions
 - 14.6 Useful words and expressions

5.2.2 Organization of the thesaurus entry

There are altogether around 1495 entries in the thesaurus. The majority of the main entries are single words, and a few are compound words or phrases. The

subentries are mainly compound words and phrases which are semantically related to the main entries. Main entries and subentries are both printed in bold. The subentries are indented from the main entries.

The contents of an entry include the phonemic form of the Samre word (the phonetic realization is not provided here which might present an uncertainty of pronunciation to the general reader due to this thesaurus focuses on semantic field of lexical items rather than pronunciation). Then the part of speech is given followed by its Thai gloss as well as English gloss. For clarification of some entries, such as verbs or grammatical words, example phrases or sentences are given after *ex:....* In case the main entry or subentry has more than one meaning or function, the subscript numbers 1 and 2 appear at the end of the head word.

Main entry₁	v. Thai gloss; English gloss.
	<i>ex:examples</i>
Sub-entry	<i>vp.</i> Thai gloss; English gloss.
	<i>ex:examples</i>
Main entry₂	
	

Since the thesaurus emphasizes semantically related groupings, the sub-entries of a many entry sometimes contain words that may not be related in their pronunciations but are semantically related and these occur under the same main entry.

The following entries illustrate the same word with different meanings and the main entries and the subentries.

တာၤၤ	₁ n. น้ำ; water.
တာၤၤ ပုၤ	n. น้ำฝน; spoil water .
တာၤၤ ပါး	n. น้ำขึ้น; high tide.
တာၤၤ	₂ adj. เปื้อน; splash.
	

5.2.3 Alphabetical order of phonemic symbols in lexical entries

Words are grouped according to their semantic fields and each group is alphabetically ordered. Consonants are horizontally ordered according to their points of articulation. The order of initial consonant is /π, πη, β, τ, τη, δ, χ, χη, κ, κη, ?, μ, ν, /, N, σ, η, λ, ρ, ω, φ, πλ, πρ, πηλ, πηρ, τρ, τηρ, χρ, κλ, κρ, κηλ, κηρ, μρ, σρ/.

The final consonant order is /π, τ, χ, κ, ?, μ, ν, /, N, η, ρ, ω, φ /.

The vowel order is / ι, ι:, ε, ε:, E, E:, ∞, ∞:, ↔, ↔:, α, α:, υ, υ:, ο, ο:, , ,: , ι↔, ∞↔, υ↔/.

The order of tones is / “T1”– a mid level tone (unmarked), “T2”–a mid-low tone (marked by / ∅ /), and “T3”–a high falling tone (marked by / ⊥ /).

6. The Samre world views

The Samre language at present is dramatically shifting into Thai and losing its own words. According to the data, there are only about 1343 Samre words left now. Each area consists of a small number of lexical items. This seems to be insufficient for componential analysis of the lexical items in those semantic field due to the two main problems – the fading out of sets of meanings and the low capability of the speakers to distinguish meanings (Nida, 1973). However, the remaining Samre vocabulary items in certain semantic fields can be used as an indication for further investigation using ethnographic techniques in order to document the remaining of the Samre world views at present. A brief discussion according to semantic fields follows:

Human: Body and Personalities

Physically, the majority of Samre have a distinctive physical appearance, being darker skinned than the average Thai. They seem rather shorter than other local people. Their mouths are quite thick and their hair is mostly curly (Burling, cited in Kannika, 1979) Presently, it is more difficult to distinguish them because they have inter-married extensively. They dress like Thai people in the countryside.

Most Samre people have black teeth on account of chewing areca nuts and betel leaves. Samre men and women like to smoke, and drink rice wine. Some elderly Samre people can still remember that they once fermented rice into rice wine and consumed it during festivals. Betel chewing is popular among both sexes.

Houses

The Samre construct their houses on bamboo stilts, with woven bamboo forming the walls and floors. Roofs are of an acute angle made of *Zalacca* leaves. Instead of nails, they use lashings of cord, rattan or bamboo strips to fix the construction materials together. There is a step leading to a higher level, where the living and sleeping area is located. The interior consists of a single room with one or two hearths above the sleeping places. Each house contains a shrine for the sorcerer spirits, where alcohol or sweet water are placed as offerings.

Livelihood

Traditionally, most Samre are poor, thus their way of life is very simple. Many Samre depend on forest products to supplement their diet. They are skillful in weaving baskets, trays, and containers, and fish traps of bamboo and rattan. Many of them, staying two or three nights in the forest, gather the materials for weaving and sell their products to the Thai people. They gather eatable plants, such as bamboo shoots, young rattan sprouts, yams, mushrooms, lettuce, and ginger, and wild fruits such as bananas, mangoes, jack-fruit, wild lychee, and others. In addition, the Samre gather herbs that can be used as medicine. Some of these they consume, and some are sold to the local markets and even to traders from Bangkok. They hunt all kind of animals inhabiting the forests and fields. In river and streams they catch fish, crabs and shells, by nets, traps, and bare hands.

Some Samre keep a few domestic animals, such as ducks and chickens, for private consumption or occasionally for sale. A few richer families possess cattle. Dogs are trained to locate and dig out eatable roots.

Food

Traditionally, Samre people consumed only food from the jungle. As the availability of those foods declined, the Samre people had to start eating chickens and vegetables – cucumbers, egg plants, etc. They eat non-glutinous rice as a main dish with a fish source and chili and boiled or fresh vegetables. Sometimes they may have roasted or cooked wild animals with curry (with chili and salt but without coconut cream). Cooking utensils include clay pots, three stones for a fire place and firewood, coconut shell ladles and bowls.

Beliefs and spirits

For some time before 1950, there were no doctors and hospitals in the Samre villages. When people were sick, they were hopefully cured by herbs and the magic of self-styled doctors. For example, the local doctors chewed areca nuts to cure common fever for people. Most of the Samre report having been bitten by poisonous snakes and report having been cured by the local doctors. Even with some serious diseases like Malaria, some of them report having been cured by the wisdom of their ancestors, as taught to the descendants.

The inferences that can be made from the Samre thesaurus reveal that the Samre have been a very superstitious group until recent times. The most important spiritual beings are the sorcerer spirits (the generic term for the supernatural powers existing in the natural surroundings, especially in the forest). It is believed that the spirits desire to live with the Samre people, so the spirits make someone sick when he or she goes to gather things in the forest. These spirits can contact the Samre people through a medium who called a “sorcerer.”

When the sorcerer is asked to predict the future for someone, she places the candles on a bowl containing milled rice. Then she moves a veil around her neck to cover her head. Both of the hands holding the bowl begin to shake. When the spirit enters her body, the bowl is pushed away. She will hold a lit candle over one palm, and will then describe which spirit is causing the illness or calamity and prescribe the necessary sacrifices in order to make the patient recover from his sickness and misfortune.

The Samre hold ceremonies to honor and play with the sorcerer spirits during the waxing moon of the third lunar month to the fourth lunar month, except for the Buddhist day of worship. Lately the ceremony has been held every year, and it has become a traditional rite. Some of them say that if they honor the sorcerer spirits, the sorcerer spirits protect and help them in many ways.

Although the Samre language is restricted to only about twenty Samre speakers, the ceremony for their sorcerer spirits has been performed by most of the Samre. It can be recognized as the only unique ritual of the Samre. This ritual will either be retained or lost depending on the reactions of this minority group towards their beliefs, which is increasingly affected by the “civilized world.”

Lately, the Samre have been absorbed by the Thai people, and all of them have Thai identity cards. Moreover, they have incorporated into their lifestyles some religious and communal affairs from Thai customs. However, the Samre have not yet

completely deserted their customs and been assimilated into the Thai; they still hold their communities together by having respect for their sorcerer spirits, while also adopting Buddhism from the Thai tradition.

Fear of the spirits is an ever-present terrifying factor, even for those Samre who have become Buddhists. When they are worried, they sometimes go to see Buddhist monks acting as astrologers. However, they also go to see the sorcerers. Therefore, although they are officially considered Buddhists, the Samre have retained their traditional animist beliefs and superstitious practices and rituals.

7. Conclusion

The semantic thesaurus of the Samre language reveals that the Samre are closely related to the forest. The Samre do not have a written law among their community; however, the sorcerer spirits take the important role of advising and reminding people to do good things, through the sorcerers. If someone does not follow the sorcerers' advice, it is firmly believed that he or she will become sick due to the spirits' protestation. Thus, all members of the Samre ethnic group endeavor to live together without conflict because they only try to take what they need. In addition, they give and share natural resources with each other. This way of life might be a good way among the community.

Samre have no literacy for recording their culture and history, so many old traditions of the Samre now have been abandoned. Thus, their world view or their cultural heritage will be ended. Trying to retain the Samre language and culture is very hard, but the effort should be made. Teenagers and young adults who have either lost their original traditional language and culture, but still live within the speech community, should be encouraged to try to get reacquainted with their heritage and to take part in the performances of the traditional cultural activities.

Studying the Samre's world view provides useful information which could be applied as a principle to work for Thai national development. Policy developers should adapt government policy to the Samre people's way of life. If the local people can be self-sufficient and live happily, the community will be stable as well. Moreover, all community members should take part in the development process so that there will be sustained development.

REFERENCES

In English

- Crystal, D. (1992). *An Encyclopedic Dictionary of Language and Cambridge*: Hartnolls Ltd. Press.
- Diffloth, Gerald. 1974. "Austro-Asiatic languages." *EB* II: 480-484.
- Fishman, J.A. (Ed.) (2001). *Can threatened languages be saved? Revising language Shift revisited: A 21st century perspective*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Headley, Robert K, Jr. 1977. "A Pearic vocabulary". *MKS VI* : 69 - 150.
- Headley, Robert K, Jr. 1978. "An English-Pearic vocabulary". *MKS VII* : 61- 94.

- Huffman , Franklin E . 1976a. "The relevance of lexicostatistics to Mon-Khmer languages." *Austroasiatic Studies I* : 539 - 74.
- Huffman , Franklin E . 1985. "The phonology of Chong, a Mon-Khmer language of Thailand". in *Southeast Asian Language and Linguistics in honor of Andre G. Haudricourt* . Edited by Suriya Ratanakul et.al. Bangkok: Mahidol University.
- Matisoff, James.A. 1991. "Endangered Languages of Mainland Southeast Asia" : 189-228: New York. *International Conference on Thai Studies*, January 9-12, 2002.
- Nida, Eugene A.1975. *Componential Analysis of Meaning*. Mouton, Paris: The Hague Press.
- Noppawan Thongkham. 2003. "The Phonology of Kasong at Khlong Saeng Village, Danchumphon Sub-District, Bo Rai District, Trat Province". *MA.Thesis*. Faculty of Graduate Studies, Mahidol University.
- Pornsawan Ploykaew. 2001. "Samre Grammar". *Ph.D. Dissertation*. Faculty of Graduate Studies, Mahidol University.
- Siripen Ungsitipoonporn .2001. "A Phonological Comparison Between Khong phlu Chong and Wang Kraphrae Chong." *M.A.Thesis* in Linguistics, Faculty of Graduate Studies, Mahidol University.
- Sunee Kammnuansin. "The Syntax of An Endangered Language: A case Study of Kasong." In *Proceedings of the 8th International Conference on Thai Studies*, January 9-12, 2002.
- Suwilai Premsrirat. 2002. "Language Endangerment in Thailand." In *Proceedings of the 8th International Conference on Thai Studies*, January 9-12, 2002.
- _____. 2001. *Thesaurus of Khmu Dialects in Southeast Asia*. Bangkok: Sahadhammika Co.Ltd. Press.

In Thai

- Kannika Kenikanon et al. 1979. Chong. Bangkok: Bannakij.
- Isarangura, N. 1935. "Vocabulary of Chawng words collected in Krat Province". *JSS* 28(2): 173-180.
- Sophana Srichampa. 1998. Groups of Meaning of Words in Vietnamese. . Bangkok: Sahadhammika Co.Ltd. Press.
- Surekha Suphannaphaibun 987. Kan Suksa Klum Chatiphan Chao Chong. Research Paper presented to the Social Science Association of Thailand.
- Suriya Ratanakul.2001. *Introduction to Semantics*. Bangkok: Institue of Language and Culture Press.
- Theraphan L-Thongkum.1984. "Samre Language" *JTU* 15 (1): 116-128.

